„Cred că nici o experiență nu vine odată cu maturitatea. Sau ar trebui cumva să spun că nici o maturitate nu vine cu experiența?" afirmă, într-un interviu, scriitorul argentinian JUAN JOSÉ SAER. Pe aceste două coordonate, experiență și maturizare, este construit și romanul *Martorul* (*El entenado*, 1983). Născut la Santa Fé (28 iunie 1937), cu studii de drept și filozofie, Saer se stabilește din 1968 în Franța, ca profesor. Scrie povestiri și romane, fără a se lăsa sedus de moda realismului magic care domina literatura sud-americană, dar păstrând intact misterul care — spune el — „este omul însuși". Opera lui formată din volume de povestiri, peste zece romane, eseuri și, ocazional, poezie primește câteva importante premii, între care, în 2004, Premiul Uniunii Latine. Scriitorul a murit la Paris, în 11 iunie 2005.

SCRIERI PRINCIPALE:
Povestiri: *En la zona* (1960), *Palo y hueso* (1965), *Unidad de lugar* (1967), *La mayor* (1976).
Romane: *Responso* (1964), *La vuelta completa* (1966), *Cicatrices* (1969), *Nadie nada nunca* (1980), *El entenado* (1983), *La ocasión* (1986, Premiul Nadal), *Lo imborrable* (1992), *La pesquisa* (1994), *Las nubes* (1997), *La grande* (2005) ș.a.

CORNELIA RĂDULESCU a mai tradus la Editura HUMANITAS (selectiv): *Don Juanii care ne conduc* de Patrick Girard (2000); *Instinctul lui Ines* (2002) și *Constancia* (2006) de Carlos Fuentes; *Fiica norocului* (2002), *Portret în sepia* (2003) și *Casa spiritelor* (2004) de Isabel Allende, *Dubla flacără* de Octavio Paz (2003), *Soldații de la Salamina* de Javier Cercas (2003); *Isprăvile și necazurile gabierului Maqroll* de Alvaro Mutis (2004); *Amicii crimei perfecte* de Andrés Trapiello (2004).

JUAN JOSÉ SAER

MARTORUL

Traducere din spaniolă de
CORNELIA RĂDULESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecție îngrijită de
IOANA PÂRVULESCU

Coperta colecției
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
JOSÉ SAER, JUAN
Martorul / Juan José Saer; trad.: Cornelia Rădulescu. - București: Humanitas, 2006
ISBN (10) 973-50-1214-6; ISBN (13) 978-973-50-1214-4

I. Rădulescu, Cornelia (trad.)

821.134.2(82)-31=135.1

JUAN JOSÉ SAER
EL ENTENADO
© 1982, 1992, 1999, JUAN JOSÉ SAER
published by arrangement with Dr. Ray-Güde Mertin, Literarische Agentur, Bad Homburg, Germany

© HUMANITAS, 2006, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/317 18 19, fax 021/317 18 24
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel. 021/311 23 30,
fax 021/313 50 35, C.P.C.E. - CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

ISBN (10) 973-50-1214-6
ISBN (13) 978-973-50-1214-4

pentru Laurence Gueguen

... mai departe trăiesc Antropofagii, un popor ciudat, după care începe deșertul total...

HERODOT, IV, 18

De pe țărmurile acelea pustii mi-a rămas mai ales bogăția cerului. Nu o dată m-am simțit atât de mărunt sub cerul acela dilatat: pe plaja galbenă eram precum furnicile în mijlocul deșertului. Iar dacă acum, când sunt bătrân, îmi petrec zilele în orașe, este pentru că în ele viața e orizontală, pentru că orașele ascund cerul. Acolo, în schimb, dormeam noaptea sub cerul liber, aproape striviți de stele. Erau oarecum la îndemână și erau mari, nenumărate, fără multă beznă între ele, părea că sfârâiau, de parcă cerul ar fi fost peretele ciuruit al unui vulcan în activitate, prin orificiile căruia se întrezărea incandescența de dinăuntru.

Faptul că eram orfan m-a împins spre porturi. Mirosul de mare și de cânepă udă, velele încete și rigide care vin și se duc, conversațiile marinarilor bătrâni, mireasma multiplă de mirodenii și îngrămădeală de mărfuri, prostituate, alcool și căpitani, sunet și mișcare: toate astea m-au legănat, mi-au fost casă, mi-au dat o educație și m-au ajutat să cresc, ținând loc, până unde mă ajută memoria, de mamă și tată. Intermediar între curve și marinari, zilier, dormind din când în când la niște rude, dar în majoritatea

cazurilor pe sacii din magazii, încet-încet am lăsat în urmă copilăria, până într-o zi când o târfă mi-a plătit comisionul făcut cu o acuplare gratuită — prima, pentru mine —, iar un marinar mi-a plătit osteneala cu o dușcă de alcool, după care am devenit, cum se spune, bărbat.

Porturile nu-mi mai ajungeau de-acum, am prins chef de largul mării. Când ești copil, pui pe seama propriei ignoranțe și nepriceperi neplăcerea lumii; ți se pare că departe, pe malul celălalt al oceanului și al experienței, fructele sunt mai gustoase și mai adevărate, soarele mai auriu și mai binevoitor, cuvintele și faptele oamenilor mai inteligibile, mai corecte și mai definite. Mânat și entuziasmat de atari convingeri — care erau și consecința mizeriei — m-am apucat să caut un post de mus pe un vas pe care să mă îmbarc, fără să mă intereseze prea mult cu ce destinație; important era să plec de unde eram, spre un loc oarecare al orizontului circular, un loc făcut din intensitate și plăcere.

Pe atunci, dat fiind că de vreo douăzeci de ani se descoperise că puteai ajunge la ele pe la Apus, la modă erau Indiile; de acolo se întorceau vapoare încărcate cu mirodenii, sau ferfeniță și făcute praf după ce rătăciseră în derivă prin mări necunoscute; în porturi nu se vorbea decât de asta, subiectul conferea uneori un aer demențial privirilor și conversațiilor. Necunoscutul e o abstracție, cunoscutul, un deșert; dar un lucru cunoscut pe jumătate, abia întrezărit, este ideal pentru a face să unduiască dorința și halucinația. Toate se amestecau în gura marinarilor: chinezii, indienii, o Lume Nouă, pietrele prețioase, mirodeniile, aurul, lăcomia și fabulația. Se vor-

bea de orașe pavate cu aur, de raiul pe pământ, de monștri marini care țâșneau dintr-o dată din apă și pe care marinarii îi confundau cu o insulă, astfel încât ajungeau să debarce pe spinarea lor și să-și facă adăpost între denivelările pietroase și solzoase ale pieii acestora. Ascultam aceste povești cu uimire și bătăi de inimă; crezându-mă, ca orice copil, menit gloriei și la adăpost de orice catastrofă, cu fiecare nouă istorisire pe care o auzeam, creștea și mai mult dorința de a mă îmbarca. În cele din urmă, ocazia a apărut: un căpitan, mare navigator al Regatului, organiza o expediție în insulele Moluce, și-am reușit să mă angajez.

N-a fost greu. Se vorbea mult în porturi, dar când sosea clipa îmbarcării puțini erau cei care se prezentau. Mai târziu aveam să înțeleg de ce. Cert este că am obținut postul de mus pe nava principală din cele trei care plecau în expediție, și fără nici o dificultate. Când am venit să mă angajez, ai fi zis că mă așteptau: m-au primit cu brațele deschise, m-au asigurat că vom face o călătorie minunată și că ne vom întoarce din Indii după câteva luni, încărcați de comori. Căpitanul nu era de față, avea de lucru la curte și urma să vină în chiar ziua plecării. Ofițerul care m-a angajat mi-a repartizat un pat în dormitorul marinarilor și mi-a spus să vin mai târziu pentru a primi instrucțiuni despre ce aveam de făcut. În săptămâna care a precedat plecarea am coborât aproape zi de zi pe uscat pentru a face comisioane pentru ofițeri și chiar și pentru marinari, dar nu zăboveam pe străzi și prin cârciumi pentru că postul de mus mă umplea de mândrie și voiam să-l îndeplinesc perfect.

A venit și ziua plecării. În ajun, înconjurat de o gardă discretă, căpitanul a inspectat, împreună cu secundul, până și ultimul colțișor al corăbiilor. Când am ajuns în larg, a adunat marinarii și ofițerii pe punte și a ținut un scurt discurs în care a elogiat disciplina, curajul, iubirea de Dumnezeu, de rege și de muncă. Era un bărbat auster și distant, lipsit de asprime, iar uneori îl vedeam trebăluind pe punte alături de marinari. Câteodată se oprea, singur, în mijlocul covertei, cu privirea ațintită spre orizontul gol. Părea să nu vadă nici marea, nici cerul, ci ceva înlăuntrul său, poate o amintire depărtată și neclară; sau poate că golul orizontului era cel care pătrundea în el și-l făcea să stea acolo o vreme, fără să clipească măcar, stană de piatră. Cu mine se purta cu o bunătate distrată, de parcă unul din noi ar fi fost absent. Echipajul îl respecta, dar nu se temea de el. Părea că știe pe dinafară riguroasele convingeri, pe care le aplica până în cele mai mici detalii, dar și de acestea părea să fie străin. Ai fi zis că erau doi căpitani: cel care emitea, cu o precizie matematică, ordinele care emanau, neîndoielnic, de la Coroană, și cel care privea un punct invizibil între mare și cer, fără să clipească, încremenit pe punte.

În albastrul monoton, drumul a durat mai bine de trei luni. La câteva zile de la plecare, am pătruns într-o mare toridă. Acolo am început eu să-mi dau seama de cerul acela nețărmurit care n-avea să mi se șteargă niciodată din memorie. Marea îl dubla. Corăbiile, una după alta la distanță reglementară, păreau că traversează, încet, golul unei uriașe sfere albastre, care noaptea devenea neagră, ciuruită în tării de puncte lumi-

noase. Nu vedeai un pește, o pasăre, un nor. Toată lumea cunoscută se sprijinea pe propriile noastre amintiri. Eram singurii ei garanți în ambianța aceasta netedă și uniformă, de culoare albastră. În fiecare zi, soarele se arăta oarecum schimbat, roșu la orizont, incandescent și galben la zenit. Dar realitatea era atât de puțină. După câteva săptămâni ne-a ajuns delirul: doar credința și amintirile noastre nu erau o bază suficientă. Marea și cerul prindeau a-și pierde numele și sensul. Cu cât mai zgrunțuroase erau frânghiile și lemnul corăbiilor, mai aspre velele și mai greoaie trupurile care bântuiau pe covertă, cu atât mai problematică devenea prezența lor. Uneori parcă nici nu înaintam. Cele trei nave, într-un șir neregulat, la distanță egală una de cealaltă, păreau lipite de spațiul albastru. Existau schimbări de culoare, atunci când soarele răsărea la orizont în spatele nostru și se scufunda în orizont dincolo de provele nemișcate. Pe punte, căpitanul contempla ca vrăjit aceste schimbări. Uneori cred că am fi dorit să vedem unul dintre monștrii marini de care se vorbea în porturi. N-a apărut nici unul.

Într-o astfel de situație stranie, un mus e pândit de adversități suplimentare. Absența femeilor îi pune, încet-încet, în evidență ambiguitatea formelor juvenile, rezultat al unei virilități incomplete. Iar lucrul acela la care marinarii, onești tați de familie, se gândesc cu scârbă când sunt în port, li se pare, pe mare, ceva tot mai normal, tot așa cum cel mai mare susținător al proprietății private nu vede cu ochii minții, pe măsură ce foamea îi devorează principiile, decât puiul vecinului gata jumulit și fript. Mai trebuie să

spun că delicatețea nu era calitatea principală a marinarilor. Nu o dată, singura lor declarație de amor era un cuțit pus în gât. Trebuia să aleg, altă posibilitate nu era, între onoare și viață. De două sau trei ori am fost pe punctul de a mă plânge căpitanului, dar amenințările ferme ale pretendenților mei mi-au schimbat gândul. Finalmente, am ales să consimt și să utilizez intriga, căutând protecția celor mai puternici și încercând să profit de situație. Până la urmă, comerțul cu femeile din port s-a dovedit folositor. Cu intuiția mea de copil pricepusem, tot observându-le, că a-și vinde trupul nu era pentru ele decât un mod de supraviețuire și că în felul lor de a acționa onoarea era eclipsată de strategie. Și chestiunile de gust personal erau superflue. Viciul fundamental al ființelor omenești este de a dori, în ciuda a toate, să rămână în viață și sănătoase, să mențină cu orice chip imaginile speranței. Iar eu doream să ajung în locurile acelea paradisiace: drept care, am trecut din mână în mână și trebuie să spun că, grație ambiguității mele de imberb, uneori comerțul cu acești marinari — care, pentru orfanul care eram, aveau și ceva din ce credeam că trebuie să fie un tată — mi-a procurat și oarece plăcere. Cam așa stăteau lucrurile când am zărit pământul.

Mare ne-a fost bucuria; ușurați, ajungeam la țărmuri necunoscute care demonstrau diversitatea. Plajele aurii, tivite de palmieri, pustii în lumina miezului de zi, ne ajutau să uităm călătoria lungă, monotonă și fără evenimente din care ieșeam ca dintr-o nebunie. Țipând de entuziasm, salutam prezentul. Treceam de la uniform la posibilitatea multiplă a evenimentelor. Nete-

zimea mării se transforma în fața ochilor noștri în nisip arid, în arbori care deschideau, chiar de la țărm, o perspectivă accidentată de maluri înalte, de coline, de păduri; existau păsări, patrupede, toată varietatea minerală, vegetală și animală a unui pământ excesiv de generos. Aveam în fața ochilor un uscat unde ni se părea posibil să scăpăm de delir. Căpitanul se uita la noi de pe punte, nu participa însă la entuziasmul general, parcă nu era treaba lui. Privea simultan la echipaj și la peisaj, fără să le vadă, cu un zâmbet străin și gânditor care se insinua nu pe buze, ci mai curând în expresia ochilor. Pe chipul devorat de barbă, ridurile din jurul ochilor deveneau, din cauza acestei expresii, mai adânci. Euforia echipajului sporea pe măsură ce ne apropiam de țărm. Sfârșit de necazuri și de incertitudini, regiunea aceasta blândă și pământească părea binevoitoare și, mai cu seamă, reală. Căpitanul a dat ordin să aruncăm ancora și să pregătim bărcile pentru a merge la mal. Mulți marinari, ba chiar și niște ofițeri, nici măcar n-au mai așteptat să fie gata bărcile: s-au aruncat în apă și au pornit înot, ajungând înaintea noastră. În timp ce ne apropiam, ne făceau semne, țopăind pe nisip, dând din mâini, uzi leoarcă, pe jumătate goi și fericiți: era pământ ferm.

Ajungând, ne-am împrăștiat precum o turmă bezmetică. Unii alergau fără țel dintr-o parte în alta și în toate direcțiile; alții fugeau în cerc, într-un spațiu limitat; alții țopăiau pe loc. Câțiva au aprins un foc uriaș și-au rămas privind flăcările care făceau să pălească lumina zilei. Doi bătrâni stăteau lângă un copac și râdeau de o pasăre mare care nu se hotăra să plece, piuind și

sărind de pe o cracă pe alta. Mai departe, la poalele unui deal, alții fugăreau o galinacee cu penaj multicolor. Unii se cățărau în copaci, alții scurmau pământul. Unul, proțăpit pe mal, urina în apă. O parte a echipajului preferase, lucru de neînțeles, să rămână pe vas și ne priveau de acolo, sprijiniți de bord. Pe seară, ne strânserăm cu toții pe plajă, în jurul focului pe al cărui jar se frigea ce se vânase și pescuise. Noaptea, flăcările luminau chipurile bărboase și asudate ale marinarilor așezați în cerc. Un bătrân a început să cânte, ceilalți îl acompaniau bătând din palme. Treptat, ne-a învins oboseala, focul se stingea. Unii începuseră să moțăie pe loc, alții se întindeau alături pe nisipul cald, alții s-au dus să caute un loc mai adăpostit la poalele colinei sau sub coroana unui pom. Vreo zece sau doisprezece s-au urcat într-o barcă și s-au înapoiat pe corabie. Pe plajă s-a înstăpânit liniștea. Profitând de întuneric, sau vrând să facă o glumă, un marinar a tras un vânt prelung care a fost primit cu râsete. Eu m-am întins pe spate și m-am apucat să contemplu stelele. Luna nu se vedea, astfel că cerul era plin: erau stele galbene, roșiatice, verzi. Scânteiau, pâlpâiau sau stăteau nemișcate. Din când în când, una aluneca prin beznă lăsând în urmă o curbă luminoasă. Păreau atât de aproape, să le atingi cu mâna, nu alta. Un ofițer ne spusese că fiecare stea era o lume locuită, exact ca a noastră; că Pământul era rotund și plutea și el în spațiu, precum o stea. M-am cutremurat gândindu-mă la dimensiunile noastre reale, dacă stelele locuite de oameni ca noi nu păreau, văzute de pe plajă, decât niște punctulețe luminoase.

Am fost trezit a doua zi de dimineață de zarva unor glasuri. În picioare sau stând pe vine, ofițeri și marinari discutau pe plajă. Vorbeau cu glas ridicat, totuși stăpânit, ca pentru a-și domina mânia. Soarele care răsărea înroșea marea și înnegrea siluetele corăbiilor. De pe nava principală venise ordinul de a ridica imediat ancora pentru a porni spre Sud. Locurile astea încă nu erau Indiile, ci o lume necunoscută. Trebuia să ocolim aceste coaste și să ajungem în Indii, care se găseau mai încolo. Erau două grupări în litigiu: una, majoritară, era de acord cu ordinele venite de pe nava amiral. Cea de-a doua, formată din ofițeri și din vreo cincisprezece marinari, susținea că trebuia să rămânem unde eram și să începem să explorăm acest pământ. S-au certat cam un ceas. Când spiritele se încingeau, mâinile se îndreptau iute, ca din instinct, spre mânerul săbiilor. Glasurile, cu greu stăpânite, scăpau insulte și exclamații. Când vorbeau cei din primul grup, membrii celui de-al doilea ascultau dând din cap a negație încă de la primele fraze, neostenindu-se nici măcar să le asculte argumentele. Când era rândul celorlalți, cei din primul grup se uitau unul la altul și zâmbeau disprețuitor, cu un aer de superioritate. La un moment dat, rebelii, dintre care vreo trei sau patru stăteau pe nisip, s-au ridicat și s-au dat înapoi cu câțiva pași, punând mâna pe săbii. Ceilalți au rămas pe loc și au făcut la fel. Soarele făcea să strălucească bronzul și oțelul. Coifurile metalice scânteiau când oamenii, furioși, scuturau din cap. După fanfaronada asta, grupurile au rămas nemișcate, la o distanță de câțiva pași, privindu-se cu armele în mâini. Lungile umbre ale

dimineții lăsate de cei care erau pentru îndeplinirea ordinelor se întindeau, subțiri, pe nisip, atingând picioarele adversarilor. Lupta părea iminentă, dar unul din grupul rebelilor, care erau cu fața spre mare, și-a băgat sabia în teacă strigând: *căpitanul!*, după care, făcând pe indiferentul, dar cu mișcări destul de rapide, a început să se scuture de nisipul care i se lipise de haine.

Căpitanul sosea, drept, rigid, bine sprijinit în barcă pe picioarele desfăcute, demn și liniștit, cu dreapta pe mânerul spadei prinse de șoldul stâng. Corpul i se legăna în același ritm cu barca, de parcă ar fi avut picioarele înțepenite în fundul ei. Nu era așa, lucru ce s-a vădit când barca a tras la mal: vioi și agil, trecând peste capetele vâslașilor, căpitanul a pus piciorul pe uscat și, fără a se opri defel, a pornit-o cu pas hotărât pe nisip. Cizmele, armele, podoabele și dublonii pe care-i purta făceau un zgomot metalic ritmic și regulat. Umbra lui lungă i-o lua înainte pe solul galben. Cei care eram pe plajă credeam că se va opri lângă noi și ne va ține unul din discursurile sale obișnuite, dar, pe neașteptate, în loc să se oprească, a mers mai departe în același ritm, și-atunci am văzut că privirea lui neschimbată și demnă, pe care o crezusem ațintită asupra noastră când ne depărtam de navă cu bărcile, era de fapt fixată pe arborii care creșteau la poalele dealului, acolo unde se termina plaja și începea pădurea. Se uita într-acolo atât de fix, încât mulți dintre noi, constatând că merge mai departe, ne-am întors curioși sau mirați și ne-am uitat și noi, dar oricât am fi scrutat punctul acela, n-am văzut nimic ieșit din comun, nimic altceva decât perdeaua verde a vegetației și ridicătura tot verde

și nu prea înaltă după care începea jungla. Cu pasul său solemn și regulat, căpitanul a mai mers o bună bucată de drum, apoi s-a oprit brusc și, fără a-și modifica atitudinea, a rămas absolut nemișcat. La început m-am gândit, la fel ca alții dintre cei care eram pe plajă, că în acest timp și-o fi pus la punct amănuntele discursului, rotunjind frazele pe care avea de gând să ni le spună, și că mersul înainte nu avusese decât rostul de a câștiga timp și a-și cizela discursul, după care ar fi trebuit să se răsucească mândru pe călcâie și să refacă drumul în sens invers; dar în ciuda așteptărilor noastre, răsucirea pe călcâie nu s-a produs, căpitanul a rămas acolo, nemișcat ca un stâlp, cu spatele la noi și privind, precis că nici nu clipea, același punct neprecizat dintre arborii de la marginea pădurii. A stat așa cam cinci minute. Oamenii de pe plajă, leali sau rebeli, au dat uitării cearta care îi făcuse să se înfrunte cu doar câteva clipe mai devreme și, după oarece așteptare, s-au uitat unii la alții cu priviri întrebătoare. Ceva mai departe, spinarea căpitanului era la fel de dreaptă și țeapănă. Eu priveam alternativ la spatele acela nemișcat și la cele două grupuri de marinari, separate de o fâșie de nisip gol pe care se imprimau umbrele lungi ale celor care se găseau mai aproape de malul mării și, în spatele lor, pe apă, la barca în care așteptau neînfricați luntrașii, iar și mai departe, în fundal, la cele trei corăbii ale căror vele începeau să strălucească în lumina matinală. Nu era pic de vânt și, deși răsărise de puțin timp, soarele începea să pârjolească țărmul pustiu. Nu se auzea nici un zgomot, în afară de acela, mult prea monoton și familiar pentru a-i mai da atenție,

al valurilor care se spărgeau la mal, formând o linie de spumă albă semicirculară și legănând din când în când barca în care erau luntrașii. Așteptarea îi contopea pe marinari în aceeași mirare nemișcată și solidară. În fine, la capătul unor minute aproape insuportabile, ceva s-a întâmplat: căpitanul, tot cu spatele la noi, a scos un suspin sonor, adânc și prelung, care s-a auzit clar în dimineața tăcută și i-a înfiorat puțin trupul țeapăn și masiv. Au trecut de-atunci cam șaizeci de ani și pot spune, fără nici un pic de exagerare, că suspinul acela, prin profunzimea și durata lui, mi-a lăsat o impresie de neșters, care mă va însoți până la moarte. Cât despre marinari, suspinul le-a șters de pe chip mirarea, transformând-o într-un început de panică. Cel mai de neconceput monstru marin de pe acest tărâm necunoscut ar fi fost primit cu o tulburare mai mică decât această răsuflare melancolică. După care căpitanul s-a răsucit în sfârșit pe călcâie și a refăcut drumul în sens invers, a trecut pe lângă marinari de parcă nu i-ar fi văzut și s-a îndreptat spre barcă dând din cap ca și cum și-ar fi vorbit lui însuși, cu barba scurtă înfundată în piept. A trecut peste capetele luntrașilor și-a rămas în picioare în timp ce barca, legănându-se încet, a început să se depărteze de mal, sau, dacă vreți, să se apropie de navele nemișcate. Fără să comenteze, marinarii au uitat complet de neînțelegerea de dinainte și, băgându-și săbiile în teacă, neîndrăznind să se privească în ochi, s-au îndreptat spre bărcile goale care se legănau în celălalt capăt al plajei.

Mergând tot pe lângă uscat, corăbiile s-au îndreptat spre Sud. Uneori, coastele pe care le ză-

ream tot timpul se retrăgeau, arcuindu-se, devenind un semicerc, sau, dimpotrivă, înaintau în apă, pline de stânci periculoase, făcându-ne să căutăm largul mării. Uneori zăream animale și păsări, patrupede păroase care pășteau pe țărm, maimuțe care săreau cu agilitate dintr-un copac în altul, păsări multicolore care zburau iute, ca niște proiectile, paralel cu nava, după care își schimbau brusc direcția și dispăreau în junglă. Dar nici urmă de oameni. Nimeni. Dacă astea erau Indiile, cum se spunea, atunci nu trăia acolo nici un indian, după cum se vedea; nimeni care să știe de el, așa ca noi, în care să ardă luminița aceea care dă formă, culoare și volum spațiului dimprejur și-l exteriorizează.

Din distant, căpitanul a devenit absent: părea să plutească într-o dimensiune de neatins. În zilele care au urmat debarcării, aproape că n-a fost zărit pe punte. Subordonații săi se ocupau de toate, el nu ieșea din cabină. Am crezut că era bolnav, însă câteva apariții scurte ale siluetei sale robuste ne-au convins de contrariu. Într-o seară am fost trimis să-i servesc cina, căci marinarul care făcea asta în mod obișnuit se îmbolnăvise; când m-am întors să strâng masa, am bătut la ușă fără să primesc răspuns. Crezând că ieșise, am intrat, și-am văzut că era așezat la masă, singur în mijlocul cabinei luminate, privind atent la peștele pe care i-l adusesem mai devreme și care stătea neatins pe farfurie. Nici măcar nu m-a auzit intrând, sau, cel puțin, nimic nu arăta că mă auzise. Ochii căpitanului, aprinși și vagi în același timp, erau ațintiți spre pește și, mai ales, spre ochiul rotund care rămăsese intact chiar și după ce fusese prăjit și care

părea să-l atragă, precum o spirală roșie care se învârtește, precum ceva care, deși lipsit de viață, exercita asupra lui o fascinație nemăsurată.

După o vreme, în care am navigat de-a lungul coastei, am pătruns într-o mare cu ape dulci și cafenii. Calmă și pustie. Ajungând la țărm, am constatat că peisajul se schimbase, jungla dispăruse iar terenul era mai puțin accidentat și mai auster. Doar arșița persista, iar marea aceasta de o culoare ciudată, spre deosebire de cealaltă, albastră, răcoritoare, cu vânturi care vin dinspre larg, nu reușea să o potolească. Cer albastru, apă calmă de un cafeniu care bătea în auriu, în fine coasta pustie, asta a fost tot ce-am văzut când am pătruns în Marea Dulce, nume pe care căpitanul i-a dat-o, în numele regelui, făcând obișnuitele sale gesturi mecanice, în momentul în care am tras la mal. De pe țărm l-am văzut intrând în apă până la brâu, tăind aerul și atingând de mai multe ori apa cu spada care se mlădia din cauza manipulărilor ceremoniale. Ochii mei inocenți au urmărit plini de interes gesturile precise și complicate ale căpitanului, dar n-au perceput schimbarea pe care o anticipam în imaginație. După botez și luare în posesie, tărâmul mut tot nu ne dădea nici un semn și nu ne arăta nimic. În timp ce ne îndreptam către ceea ce presupuneam a fi vărsarea fluviului care colora în cafeniu apele, am rămas privind, de pe corabie, locul unde ne opriserăm: deși nu trecuseră decât câteva minute, nu se vedea nici o urmă a prezenței noastre. Totul nu era decât țărm pustiu, cer albastru, apă aurie. Aveam iluzia că noi cream acel spațiu pe măsură ce-l descopeream, de parcă în fața noastră n-ar fi fost decât un gol iminent

căruia prezența noastră îi conferea un peisaj corporal; dar când îl lăsam în urmă, cuprinși de un fel de somnolență halucinată din cauza drumului monoton, constatam că spațiul acela ai cărui întemeietori ne crezuserăm fusese acolo dintotdeauna, accepta indiferent să fie străbătut, nu păstra urmele trecerii noastre, ba chiar distrugea semnele pe care le lăsaserăm cu scopul de a fi recunoscuți de cei care ar fi venit după noi. De fiecare dată când debarcam, eram ca un furnicar trecător iscat din neant, un fel de febră efemeră reflectată vremelnic pe oglinda apei, după care dispărea. Când am pătruns pe râul sălbatic ce forma estuarul — mai târziu am aflat că erau mai multe — am navigat câteva leghe speriind papagalii care-și aveau cuiburile în malurile de pământ roșu, trezind grupul leneș de caimani de pe malurile mâloase. Mirosul acestor râuri este fără seamăn pe pământ. Miros de obârșie, de ceva ce se formează în umezeală și cu efort, de creștere. Ieșirea din marea cea monotonă și intrarea în estuar au fost ca o coborâre din limburi pe pământ. Aproape că vedeam viața care se ivea din mușchiul în putrefacție, mâlul primordial care năștea milioane de făpturi fără formă, minuscule și oarbe. Țânțarii înnegreau văzduhul în apropierea mlaștinilor. Lipsa oamenilor nu făcea decât să sporească iluzia vieții originare. Așa am navigat o zi întreagă, oprindu-ne abia când s-a înserat între țărmurile primordiale. Din prudență — de teama fiarelor, a oamenilor sau a unor pericole fără nume — căpitanul a amânat debarcarea pentru a doua zi.

Din ziua aceea îmi revine mereu, în ciuda anilor, un gust de zori de zi: glasuri încă răgușite

de somn, primele zgomote care creează, în întuneric, un spațiu sonor, propria ființă care revine cu greu din adânc, reconstruind ziua care începe când îl scutură o mână deja trează. De data asta era mâna unui marinar, un bătrân lugubru: urma să fac parte din grupul care cobora pe țărm împreună cu căpitanul într-o expediție de recunoaștere. Ne-am adunat, pe jumătate adormiți și îmbrăcându-ne din mers, pe covertă, unde ne aștepta căpitanul, învăluit în penumbra azurie a dimineții. Deasupra cablurilor și a catargelor care se evidențiau limpede în zorii incipienți, strălucea, fix și enorm, luceafărul de dimineață. Cu căpitanul, eram unsprezece; ne-am îndreptat spre țărmul dinspre apus într-o singură barcă și-mi amintesc și acum că în timp ce vâsleam, depărtându-ne de corăbii, lăsam în urmă și pata roșie care începea să coloreze cerul în spatele copacilor, pe malul opus. Când am atins pământul aproape că se luminase. Prezența noastră pe malul argilos a sporit zarva păsărilor. Ne mișcam limpezi prin lumina dimineții. Căpitanul renunțase la atitudinea autoritară, alăturându-se, fără umilință, uimirii și precauției noastre. Faptul că-și eliberase mintea de rigiditatea conducătorului parcă îl adusese într-o stare de disponibilitate animală, mai potrivită pentru a înfrunta mai bine ceea ce păreau a ascunde aceste pământuri necunoscute. După ce-am aruncat o privire lungă și goală în jurul nostru, ne-am afundat în vegetația deasă, lăsând în urmă râul pe care se legăna barca. Uneori bălăriile ne acopereau cu totul, alteori ne ajungeau până la brâu, câteodată traversam o pădurice cu arbori pitici plini de

flori și păsări cântătoare. În final am ajuns pe o pajiște pustie, cam îngălbenită și rară din cauza căldurii, fără îndoială. Soarele care ajunsese sus lumina totul, dar peisajul nu părea mai apropiat și mai prezent. În urmă, departe, pe ceea ce presupuneam că era un fluviu, corăbiile erau deja o amintire improbabilă. Timp de câteva minute am rămas nemișcați, contemplând la unison peisajul despre care nu știam dacă, în afară de noi, îl mai văzuseră și alții și nici dacă, atunci când aveam să ne întoarcem, nu urma să dispară în spatele nostru ca o iluzie de moment. Am mers două sau trei ceasuri; cum avea să ne ia tot atât ca să ne întoarcem, am făcut cale întoarsă, mergând acum cu soarele în față, tăcuți și transpirați. Tărâmul acesta se făcuse una cu mintea noastră, era imposibil să le deosebești, se contopiseră. Dacă într-adevăr noi eram singura prezență omenească ce traversase ierburile calcinate de la începutul timpului, a ne imagina la fel locul când nu mai aveam să fim aici, ni se părea la fel de imposibil ca a ne imagina propria minte în absența acestui pământ pustiu care ne-o umpluse. Soarele strălucea pe un cer de un albastru atât de intens, încât uneori părea străbătut de valuri schimbătoare și turbulente: aschii de foc în jurul unui nucleu arid. Căpitanul părea îngrozit, dacă se poate vorbi de groază în absența fricii. Puținele cuvinte pe care le rostea erau spuse cu un glas spart, slab, aproape de plâns. Sudoarea care-i curgea pe frunte și pe obraji și se pierdea în hățișul negru al bărbii îi lăsa în jurul ochilor dâre umede și murdare care te făceau să te gândești imediat la lacrimi. Acum că sunt bătrân și

au trecut atâția ani din dimineața aceea plină de lumină, cred că înțeleg că sentimentele căpitanului în momentul acela se explicau prin aceea că-și dăduse seama că făcuse o eroare de apreciere în ce privește propria sa condiție. În dimineața aceea goală, propria sa ființă ieșea la iveală în toată goliciunea sa, exact cum ființa iepurelui se dezgolește, sigur, cu înțelegerea lui măruntă, când se pomenește prins în capcana vânătorului.

Îmi amintesc că am ajuns la mal în jurul prânzului — soarele bătea nemilos asupra apei și a bărcii, lumină puternică, nemișcare totală, prezență crudă a lucrurilor în spațiul orbitor. Gâfâind, transpirați, ne-am oprit pe argila umedă, țâșnind brusc dintre ierburi pentru a putea fi văzuți de cei de pe corăbii. Poate dezamăgit de expediția lipsită de surprize, căpitanul părea nehotărât și amâna plecarea, privind încet în jur și răspunzând monosilabic și distrat întrebărilor care i se puneau. Când eram aproape pe malul apei, căpitanul s-a întors, a făcut câțiva pași și a început să dea din cap ca și cum ar fi fost pe punctul de a emite o convingere adâncă pe care aparențele se încăpățânează s-o dezmintă. În acest timp nu înceta să scruteze vegetația, copacii, denivelările terenului și apa. Așteptam, neștiind ce să facem, în jurul lui. În cele din urmă, uitându-se la noi cu aceeași expresie de siguranță și de neîncredere, a început să spună: *Pământul ăsta e lipsit de...* , în timp ce ridica brațul și scutura mâna, parcă pentru a întări adevărul pe care se grăbea să ni-l transmită. *Pământul ăsta e lipsit de...* — exact asta spunea căpitanul când săgeata i-a străpuns gâtul, atât de repede și pe neașteptate, venind din vegetația din spatele

său, încât a rămas cu ochii deschiși și făcând gestul acela demonstrativ câteva clipe înainte de a se prăbuși. Timp de o fracțiune de secundă nu s-a întâmplat nimic, exceptând mirarea mea uluită când am constatat că, în afară de mine, toți ceilalți zăceau la pământ nemișcați, străpunși în diverse părți ale corpului, dar mai ales în gât și piept, de săgeți care păreau să fi venit din neant pentru a se înfige cu precizie în trupurile lor nepregătite. Evenimentul, care avea să fie atât de comentat în întreg regatul, în toată Europa probabil, tocmai se produsese în prezența mea, fără ca eu să fi reușit, nu doar să mă cutremur de semnificația sa îngrozitoare, dar nici măcar să pricep ce se întâmpla sau se întâmplase. Amintirea pe care o păstrez din acea clipă, căci ceea ce a urmat a fost ceva vertiginos, se limitează la sentimentul straniu care m-a cuprins. Foarte repede, situația mea singulară mi-a apărut limpede: după moartea acestor oameni care luaseră parte la expediție, certitudinea unei alte experiențe comune dispărea iar eu rămâneam singur pe lume pentru a rezolva toate problemele dificile pe care le presupune viața. Starea asta n-a durat mult. O ceată de bărbați goi, cu piele întunecată, care agitau arcuri și săgeți, a ieșit dintre ierburi. În timp ce un grup se apuca să adune cadavrele, ceilalți m-au înconjurat, s-au strâns în jurul meu, arătându-mă cu degetul, atingându-mă cu blândețe și bucurie în timp ce râdeau mulțumiți și admirativi, începând să repete aceleași sunete iuți și guturale: *Def-ghi! Def-ghi! Def-ghi!* Nici asta n-a durat mult; impresia că plutesc, că sunt în altă parte era mai puternică decât spaima. Înainte de mă dezmetici, înainte

de a putea întoarce capul pentru a privi spre corăbiile care, dacă nu mă înșel, trebuiau să mai fie acolo, în mijlocul râului, oamenii goi cu piele întunecată încărcaseră cadavrele și, luându-mă cu ei, se îndreptau spre hățișuri, sprinteni și în fugă, ca și cum asta n-ar fi reprezentat nici un efort, astfel că m-am văzut silit să alerg și eu nu mai puțin de un ceas, flancat de doi indieni robuști care mă țineau fiecare de un braț, ferm dar fără brutalitate, orientându-mă cu dibăcie printre dificultățile terenului, însă fără a mi se adresa și fără a mă privi. Păreau a cunoaște pe dinafară orice pom, orice cărare, orice tufiș. După un ceas, când s-au oprit pe malul unui pârâu și la umbra unor copaci, nici măcar nu gâfâiau. După o oră în care văzusem alte locuri, dar totul modificat din cauza salturilor la care mă obliga fuga neîntreruptă — drept care totul fusese tremurător și părea schimbător, deformat, deplasându-se pe verticală și pe orizontală, de parcă fiecare lucru se compunea din mai multe straturi identice, dar prost suprapuse — văzând acum altă porțiune de peisaj necunoscut, în stare de repaus, mi se părea la fel de ciudat.

În timp ce un grup ținea un fel de sfat, gesticulând potolit sub arborii de pe malul pârâului, m-am întins pe pământ răsuflând repede și auzindu-mi bătăile puternice ale inimii. Cei care stăteau de vorbă sub copaci păreau să se refere la mine, căci din când în când priveau clar în direcția mea de parcă mi-ar fi hotărât soarta. Chiar și acum mă mir cât de inconștient am fost: nici o clipă nu mi-a trecut prin cap — și timpul urma să-mi dea dreptate — că aș fi putut avea o soartă asemănătoare cu cea a căpitanului și a celorlalți

tovarăși ai mei. Drept este că ciudățenia situației mele, în multe privințe analogă viselor, mă făcea să percep faptele ca de la mare distanță și trăite de altcineva, și așa cum ascultăm aventuri străine sau, în vis, trecem prin pericole care ne lasă indiferenți, tot așa vedeam în fața ochilor ceata aceea de oameni goi și cadavrele acelea îngrămădite ca pe o imagine depărtată, fără legătură cu realitatea sau cu ceea ce considerasem că fusese până atunci experiența mea de viață. După ce m-am odihnit puțin, m-am ridicat în fund și am început să privesc în jur. Așa cum fac mereu când mi se golește mintea, am început, mecanic, să număr: toți fiind goi și semănând între ei, iar unii mișcându-se fără oprire, mergând la malul pârâului, apropiindu-se de grupul care delibera, dând o raită ca să inspecteze cadavrele, venind la mine pentru a mă cerceta timp de câteva minute cu o atenție politicoasă, mai pierdeam șirul, dar am reînceput numărătoarea de mai multe ori, am verificat, și-am ajuns la concluzia că erau nouăzeci și patru. A doua zi i-am putut număra din nou, cu același rezultat. Toți erau de sex masculin, nici prea tineri, nici prea bătrâni. Cei care deliberau sub copaci nu erau mai mult de douăzeci. Ceilalți mergeau de colo-colo în jurul meu.

Alt motiv de liniște neobișnuită era politețea constantă cu care acești sălbatici se apropiau de mine, mă atingeau, de obicei cu vârful degetelor, și-mi vorbeau. De fapt, mi se adresau sau se refereau la mine cu un singur cuvânt, despărțit în două sunete distincte, ușor de identificat. Cuvântul acela, repetat cu un glas iute și ascuțit — *Def-ghi, Def-ghi, Def-ghi* — era îndeobște însoțit de râsete mieroase sau de chicoteli, de atingeri

blânde și zâmbitoare pe umeri, pe brațe sau pe piept, de cercetări minuțioase din care rezulta că eu eram acela pe care degetele lor negricioase nu încetau să-l arate. Uneori, unul dintre bărbații goi se ghemuia în fața mea și mă privea insistent și visător. Unii îmi aduceau apă sau fructe, pe care la început le-am privit neîncrezător, apoi le-am devorat cu plăcere. Alții m-au invitat, cu gesturi curtenitoare și exagerate, să mă așez la umbra copacilor apropiați celor sub care se ținea conciliabulul, pentru că indienii care mă flancaseră în timpul cursei mă lăsaseră la soarele după-amiezii. Când am priceput invitația și m-am dus la locul indicat, unul a rupt o creangă și s-a apucat să mătură pământul pe care aveam să mă așez.

Discuția de sub copaci a ținut câteva ore; din când în când, oratorii se moleșeau, păreau a-și pierde șirul, adormeau în mijlocul unei perorații, le reîncepeau mult mai târziu, spre mulțumirea generală care nu dispăruse în aceste pauze. Moleșeala părea să-i însuflețească pe oratori și să ascută atenția interlocutorilor nemișcați; în fine, când soarele începea să apună, nu chiar să coboare la orizont, dar să împrăștie o lumină mai slabă, de un auriu verzui, grupul puse capăt deliberărilor, vreo doi au început să strige după ceilalți, alții au încărcat cadavrele, iar după ce-am fost încadrat de cei doi indieni am reînceput cursa.

Deferența față de persoana mea s-a făcut iarăși simțită: de data asta, indienii m-au apucat de coate, în tăcere și fără să mă bruscheze, și m-au ridicat la câțiva centimetri deasupra solului pe care picioarele mele nu-l mai atingeau, scutindu-mă astfel de efortul alergării. La început

nu mi-am dat seama ce aveau de gând, am început să dau din picioare, dar când am priceput am rămas liniștit, cu antebrațele puțin ridicate și degetele strânse, cu picioarele inutile lipite unul de altul și brațele puțin depărtate, astfel ca să mă pot sprijini în coate într-un mod lipsit de efort, aș zice natural, de mâinile puternice care mă ridicau. Atât de mare era dibăcia lor, încât pe alocuri lipăitul labelor goale pe pământ nici măcar nu se transmitea corpului meu, vizibilitatea mea era perfectă iar peisajul aluneca pe lângă mine la fel de liniștit de parcă m-aș fi deplasat pe un drum plan. Iar când vibrațiile pașilor lor deveneau perceptibile, simțeam în coate mișcarea acestor mâini de fier care încercau să corecteze poziția, pentru a evita în măsura posibilului să simt trepidațiile. Cursa a durat, fără nici o pauză, o zi întreagă. Adevărul e că ritmul era destul de blajin, păreau obișnuiți cu el, toți mergeau la unison; o tropăială abilă și uniformă, care după câteva ore a devenit monotonă și a reușit să mă adoarmă când s-a înserat. Am fost trezit de o suprafață albă și luminoasă, care ondula precum o flacără fixă, și mi-a trebuit ceva timp până să-mi dau seama că era luna. În întuneric, purtătorii mei respirau fără efort, aproape neauzit. Lipăitul picioarelor desculțe ale celor nouăzeci și patru de bărbați nu se auzea mai tare decât un plescăit pe pământ, care dispărea imediat, înghițit de beznă. Apoi au venit zorile, luna cea uriașă a dispărut în spatele nostru, apoi a răsărit soarele și a fost dimineață. Soarele a urcat pe cer, a rămas o vreme fix deasupra capetelor noastre și a început să coboare încet, până

când lumina lui s-a subțiat încă o dată, dobândind nuanța aceea galben-verzuie, iar atunci ne-am oprit pe malul înalt al unui fluviu imens, cu ape cafenii sau aurii. Era atât de lat încât în mijlocul lui se vedeau mai multe insule joase. Soarele apusului scânteia pe ape. Escortele mele mi-au dat drumul și am atins din nou pământul. Capul mi se învârtea ușor, antrenând în acest balans tot ce vedeam, drept care, ca să nu cad, m-am așezat pe jos. Dacă pământurile erau pe măsura râurilor sale, trebuie că erau nemărginite, asta era impresia, euforizantă, pe care mi-o dădea fluviul.

Zona pe care o străbătusem în trap mărunt era mai curând înaltă, ondulată armonios, udată de pârâuri care se întrerupeau, placide, pentru a ne lăsa să traversăm. Ceea ce se zărea de pe malul înalt dincolo de fluviul de culoarea ceaiului și de insulele pitice părea să fie un pământ neted, fără forme de relief vizibile, o câmpie de un verde brun care se întindea până la orizont; doar câmp și cer. M-am târât până la marginea malului înalt și am privit peisajul și oamenii, care își trăgeau sufletul trântiți la pământ sau plimbându-se pe malul apei. I-am numărat din nou: erau nouăzeci și patru. La o zi după ce-i văzusem prima oară, mă obișnuisem deja cu ei în asemenea măsură că foștii mei tovarăși, căpitanul și corăbiile îmi păreau frânturi prost legate între ele dintr-un vis de care-mi aminteam cu greu. Cred că atunci, la cei cincisprezece ani ai mei, mi-a venit în minte o idee care din acel moment mă însoțește mereu: amintirea unui fapt nu e o dovadă suficientă că s-a și întâmplat, la fel cum amintirea unui vis pe care credem că l-am avut

în trecut, cu luni sau ani înainte de momentul în care ne amintim de el, nu e o dovadă suficientă că s-a întâmplat într-un trecut îndepărtat, și nu cu o noapte în urmă, și nici că s-ar fi petrecut înainte de clipa în care ne imaginăm că s-ar fi petrecut. De n-ar fi fost cadavrele îngrămădite sub mal, pe marginea apei, căpitanul și ceilalți marinari cu care plecasem în expediție ar fi dispărut definitiv din viața mea. Până în clipa aceea nu avusesem timp să-mi fie milă de ei — și, de fapt, nici de mine. Mă simțeam ușor, aproape inexistent, iar evenimentele, străvezii și fugare, mă ridicau parcă de coate, exact cum făcuseră escortele mele, impasibile și ferme.

Pauza n-a durat mult, o făcuseră poate pentru mine sau fusese o simplă formalitate. Ascunse printre hățișurile care creșteau la poalele malului înalt, care era mai curând un deal, indienii lăsaseră o mulțime de ambarcațiuni făcute din trunchiuri scobite, pe care le-au lansat imediat la apă, ocupându-le și repartizându-și cadavrele. Oamenii ăștia păreau să se miște extrem de rapid tot timpul : într-o singură zi, după ce-l uciseseră pe căpitan și pe ceilalți marinari, străbătuseră o grămadă de leghe la trap, odihnindu-se doar câteva minute; acum, după ce așezaseră tot cu viteză maximă canoele pe apă, vâsleau cu forță, făcându-ne să înaintăm spre asfințitul care înroșea apa. Și aici se purtau cu mine cu deferență: aveam o ambarcațiune doar pentru mine, pe care vâsleau, impasibili și energici, eternii mei însoțitori.

Fluviul pe care mergeam atunci pentru prima dată și care avea să fie orizontul și căminul meu timp de zece ani, vine din Nord, din junglă,

și se varsă în marea pe care bietul căpitan o numise dulce. Ei îl numesc „tatăl tuturor râurilor". Într-adevăr, pe măsură ce coboară, zămislește în trecere alte râuri, care se multiplică în apropiere de vărsare, se despart de cursul principal, curg o vreme paralel cu acesta și se întorc în el ceva mai jos; aceste râuri formează la rândul lor altele și altele, este o tendință de multiplicare la infinit, abia stăvilită de malurile mâncate de ape. Un fluviu cu multe maluri, din cauza insulelor mlăștinoase și întunecate pe care le formează. Oamenii care trăiesc acolo au culoarea mâlului de pe maluri, de parcă și ei ar fi fost zămisliți de marele fluviu, ceea ce l-a făcut pe părintele Quesada să spună, mulți ani mai târziu, când mi-a auzit descrierile, că eu trăisem zece ani, fără să știu, în vecinătatea Paradisului, că în carnea acestor oameni persistau urmele noroiului primului om, că ei erau fără îndoială descendenții putativi ai lui Adam.

Tot ocolind insulițele, ne-am apropiat de malul opus, pe care niște copaci se profilau calm și limpede în întuneric. Ascultasem tot timpul zgomotul ritmat al vâslelor noastre, care, atingând apa, păreau ecoul inversat, adică mai apropiat în loc de mai depărtat, al zgomotului asemănător pe care-l făceau vâslele celorlalte ambarcațiuni. De pe malul care se apropia rapid, percepeam, deși nu se zărea încă nici o ființă, prezența oamenilor. Lucru confirmat de focurile răspândite printre arbori. Dar pentru că se înnoptase, a trebuit să coborâm pe uscat ca să zăresc mulțimea întunecată strânsă pe plajă: bărbați, femei, copii și bătrâni se adunau venind de la sălașurile lor din spatele copacilor pe spațiul gol al plajei, eu

îi ghiceam după luciul trupurilor cu piele închisă la culoare, după pălăvrăgeala lor neîncetată și, ceva mai târziu, după ce am pus piciorul pe pământ, după atingerile blânde și grijulii al căror obiect am fost și din care m-au scos după câteva minute cei doi gardieni ai mei, luându-mă de coate și conducându-mă în spațiul de după copaci, acolo unde ardeau focurile. Din vorbăria rapidă și stridentă care se auzea în spatele meu, percepeam din când în când singurul cuvânt despre mine pe care-l recunoșteam — *Def-ghi, Def-ghi, Def-ghi* — pronunțat pe diverse tonuri și de diverse voci printre alte sunete care constituiau frazele pe care le spuneau. Condus de cei doi indieni, am traversat copacii și am ajuns la focurile care erau aprinse în spațiile libere ale unui cătun destul de întins și neregulat întocmit. Așezate în jurul unui foc din apropierea unei case, trei bătrâne conversau molcom. Văzându-ne, s-au întrerupt, iar una dintre ele s-a adresat cam supărată unuia din gardieni, indicându-mă cu o mișcare a capului și făcând gestul de a-și strânge degetele unei mâini și a le scutura în mod repetat către gura deschisă, adică sugerând actul de a mânca. *Def-ghi, Def-ghi,* a răspuns acela pe un ton categoric. Atunci, bătrânele au deschis ochii mari a mirare bucuroasă și, tot dând din cap, s-au pornit să-mi adreseze aceleași zâmbete mieroase și deferente cu care mă primeau în general toți membrii tribului. În fine, însoțitorii mei au ocolit casa bătrânelor și m-au introdus într-o altă locuință.

Toată viața nu e decât un hău de singurătate care se adâncește cu anii. Iar eu, care vin în mai mare măsură decât alții din nimic, pentru că am

fost orfan, eram deja pus în gardă împotriva companiei aparente pe care o poate da o familie. Dar în noaptea aceea singurătatea mea, oricum adâncă, a devenit copleșitoare, de parcă hăul acela care se adâncește treptat și-ar fi pierdut capătul, făcându-mă să cad în beznă. M-am trântit plin de tristețe pe jos și-am început să plâng. Acum când scriu, când scârțâitul penei și al scaunului pe care stau sunt singurele zgomote care se aud deslușit în noapte, în timp ce respirația mea liniștită și neauzită îmi susține viața și-mi văd mâna, o mână zbârcită de bătrân, alunecând de la stânga la dreapta și lăsând în urmă niște rânduri negre în lumina lămpii, îmi dau seama că, amintire a unui lucru adevărat sau imagine instantanee, lipsită de trecut și de viitor, ivită deodată dintr-un delir calm, copilul acela care plânge într-o lume necunoscută asistă, fără s-o știe, la propria sa naștere. Nu se știe niciodată când ne naștem: femeia care aduce pe lume un copil este doar o convenție. Mulți mor fără să se fi născut vreodată; unii se nasc pe jumătate, sau rău, ca avortați. Alții, prin nașteri succesive, trec din viață în viață, și dacă n-ar veni moartea să-i întrerupă, ar fi în stare să epuizeze mănunchiul de lumi posibile, tot născându-se încă o dată și încă o dată, de parcă ar avea o rezervă inepuizabilă de inocență și abandon. Orfan și copil înfiat, eu mă năsteam fără s-o știu, și-așa cum copilul iese însângerat și uimit din noaptea neagră care e pântecul mamei, eu nu puteam decât să plâng. De după copaci auzeam tot timpul rumoarea glasurilor repezi și stridente și tot de acolo venea mirosul matricial al fluviului imens. Am adormit.

M-a trezit ceva călduț: cum adormisem cu capul în afară și cu picioarele spre interior, soarele dimineții îmi bătea pe obraz. Am rămas o vreme întins, încercând să reconstruiesc realitatea ca să văd dacă mă trezisem de-a binelea, după care m-am ridicat. Focurile de astă-noapte se stinseseră, soarele era sus. Lumină de vară, ciripit de păsărele, rouă. Pe pajiștea umedă, lumina se descompunea în picături colorate, care scânteiau, minuscule și vii, atunci când mișcam capul. Zgomotele dispersate care veneau din așezare se loveau de cerul foarte albastru, zăbovind o vreme. Dincolo de copaci vedeam oamenii care umblau foarte ocupați; înainte de a porni într-acolo, am stat puțin lângă grămada de cenușă rămasă de la foc și-am privit în jur. Cătunul, precar și împrăștiat, părea să se întindă mult în interior, de unde stăteam, puteam zări pereți de pământ și acoperișuri de paie care se pierdeau printre copaci fără o ordine anume. În afară de zgomotele care se auzeau de pe plajă, nimic nu rupea tăcerea dimineții. Soarele care se strecura printre coroanele dese ale arborilor lăsa pete de lumină pe câte un zid, pe pământ. În timp ce mergeam spre plajă, un bărbat gol pușcă ce venea din direcția opusă, cu mâinile pline de sânge până mai sus de coate, s-a oprit, văzându-mă, și-a început să-mi vorbească în limba sa de neînțeles pentru mine, la fel de firesc cum schimbam câteva fraze convenționale cu marinarii cu care mă întâlneam pe punte. Constatând că nu pricepeam nimic, omul mi-a zâmbit puțin încurcat și politicos, după care și-a continuat drumul spre sat. Am mers mai departe printre copaci, sigur de-acum că mă aflam printre oameni

ospitalieri și bucurându-mă de frumusețea calmă a dimineții. Abia după ce-am lăsat în urmă copacii și-am pătruns în spațiul deschis în spatele căruia scânteia apa, am înțeles, brusc și neașteptat, originea zgomotelor pe care le auzeam încă de când mă trezisem.

Matinalii tribului, vreo cincisprezece bărbați goi, împărțiți în două grupuri, îndeplineau repede și precis, cum părea să le stea în obicei, două sarcini diferite: primul grup construia din crengi și trunchiuri de copaci niște obiecte de al căror rost mi-am dat seama de-abia după ce am văzut ce făceau ceilalți: erau trei frigări mari, pentru că, într-adevăr, cei din grupul al doilea, din care precis făcea parte și indianul plin de sânge și afabil cu care mă întâlnisem sub copaci, înarmați cu niște cuțite mici ce păreau din os, decapitau, cu o îndemânare indiscutabilă, cadavrele deja dezbrăcate ale tovarășilor mei care zăceau pe un pat de frunze verzi. Cele patru cadavre care mai aveau capul pe umeri păreau să privească pline de interes cerul albastru, în timp ce cele cinci capete deja secționate (al șaselea tocmai se despărțea definitiv, grație cuțitului de os, de trupul pe care-l încununase atâția ani) erau și ele aliniate pe covorul de frunze proaspete, părând că se sprijină în bărbie. Folosind cuțite și topoare rudimentare, dar eficiente, doi indieni începeau să spintece, de sub pântec și până la gât, unul din cadavrele decapitate. Cel care îl descăpățâna pe căpitan — căci la o privire mai atentă am constatat că aerul absent al acestui trup dezbrăcat al cărui cap care tocmai fusese tăiat și se odihnea, comod, precum capul unui copil adormit la pieptul mamei, între genunchii călăului,

era chiar acela al căpitanului — s-a oprit o clipă din treabă, alertat pesemne de tăcerea uluită care mă cuprinsese și, aruncându-mi un zâmbet plin de simpatie și simplitate, a exclamat *Def-ghi, Def-ghi,* în timp ce-și agita mâna în care ținea cuțitul și-mi arăta cu degetul cadavrul pe care-l decapita. Probabil că figura pe care o făceam avea ceva ridicol, pentru că unul dintre cei care hăcuiau primul cadavru a spus ceva cu voce tare, fără a se întrerupe din lucrul asupra pieptului însângerat, iar cei care l-au auzit au început să râdă în hohote. De-abia atunci am înțeles ce avea să se petreacă, m-am întors și-am luat-o la goană.

Tot fugind, m-am depărtat de plajă și de construcții, alergând în paralel cu râul și printre copaci, până n-am mai avut aer și am început să gâfâi atât de tare că a trebuit să mă opresc, sprijinit de un pom, aproape orbit de oboseală și mânie. M-am întins pe pământ și, treptat, m-am liniștit. Stăteam cu fața în sus, vedeam coroanele copacilor și, sus de tot, frunzele care străluceau în soarele tot mai înalt. Iată, ceea ce se întâmplă e chiar viața mea, mă gândeam. Asta e viața mea, eu sunt eu, îmi ziceam privind frunzele nemișcate prin care se mai zărea câte un petec de cer. Impasibilitatea cu care indienii mă văzuseră rupând-o la fugă însemna că nici nu le trecuse prin cap că aș fi vrut să evadez. Pe pământul acela mut și pustiu nu exista un loc în care aș fi putut fi primit, totul mi se părea atât de greu și de ciudat. Niște glasuri de copii, numeroase și apropiate, mi-au întrerupt gândurile. M-am ridicat încet și-am întors capul în direcția din care păreau să se audă, după care, atent, fără să fac

zgomot, m-am furișat prin tufișuri până în apropierea apei, unde i-am văzut.

Erau vreo douăzeci de copii, fete și băieți; cei mai mari probabil nu treceau de zece ani, cei mai mici să fi avut trei sau patru. Stăteau pe malul apei, despuiați, sănătoși și fericiți. Jucau un joc simplu și ciudat: mai întâi se așezau într-un singur șir, unul după altul, în paralel cu râul, după care, unul câte unul, se trânteau la pământ, unde rămâneau nemișcați, de parcă ar fi fost morți sau adormiți. Când pica ultimul din șir, ceilalți alergau să se așeze în spatele lui, el se ridica și jocul reîncepea. Mai târziu șirul se transforma în cerc, numai că, spre deosebire de horele pe care le văzusem în copilărie, copiii nu se așezau față în față și privind spre centrul cercului, ci unul după altul, punându-și mâinile pe umerii celui din față, astfel că cercul se forma când primul din șir își punea mâinile pe umerii ultimului. Uneori șirul se deplasa, fără căderi, în linie dreaptă până când, ajunși la un anumit punct, copiii se împrăștiau, bătând din mâini și râzând și vorbind între ei, ca și cum o parte a jocului s-ar fi încheiat și făceau o scurtă pauză înainte de a începe din nou. După care au format o alcătuire mai complexă: mi-am dat seama că era vorba de o spirală doar când au început să se miște răsucindu-se. O bună bucată de timp au compus și recompus aceste figuri, cu întreruperi de veselie generală și comentarii entuziaste și însuflețite, apoi s-au lăsat să cadă pe pajiștea de pe mal și s-au odihnit, gâfâind placizi. După o vreme, un băiat nu mai mare de șapte ani, s-a ridicat, a stat puțin mai departe de ceilalți, concentrându-se, apoi s-a apropiat făcând alte ges-

turi și având alt mers, de parcă ar fi reprezentat un personaj. Ceilalți l-au primit cu râsete și exclamații ce păreau a avea darul să-l stimuleze, căci gesturile și mersul parodic deveneau tot mai exagerate, ba la un moment dat a pronunțat și fraze sau cuvinte pe care ceilalți le-au primit cu strigăte care ajungeau până la mine. În cele din urmă actorașul a obosit, sau entuziasmul publicului a scăzut, așa că s-a așezat și el; au mai rămas să se odihnească, serioși și liniștiți, iar după ce s-au ridicat și au dispărut în tufișuri ca să se întoarcă în sat, am mai rămas câteva minute privind spațiul gol pe care-l ocupaseră până atunci, ca și cum ar fi lăsat în urmă ceva impalpabil și binevoitor, ceva de natură să confere celui ce ar fi descoperit asta nu doar fericire, dar și compasiune față de un soi de amenințare neștiută și care-i privea pe toți, ce părea să plutească în aerul acestei lumi.

Cuprins de aceste gânduri blânde și convingătoare, m-am ridicat și am luat-o fără grabă spre sat, convins acum de ideea nemuririi, atât de obișnuită la tinerețe. Ceva îmi spunea că n-avea să mi se întâmple nimic rău. Într-adevăr, când începeam să zăresc primele acoperișuri de paie printre copaci și să dau de primii indieni care se agitau foarte ocupați, n-am fost deloc mirat de curtoazia și bucuria cu care mă salutau. Unii se apropiau să mă atingă cu gesturile acelea blânde, alții se opreau în loc văzându-mă și, gesticulând entuziasmat, se apucau să-mi spună ceva în limba lor neînțeleasă, cu glasuri iuți și ascuțite. Firește, eternul *Def-ghi, Def-ghi* răsuna întruna.

M-am întors pe plajă, într-un târziu: ușurat, am constatat că în mormanul de carne tranșată

care zăcea pe patul de frunze verzi nu mai rămânea nimic care să-mi amintească de tovarășii mei de expediție. Capetele dispăruseră. Frigările păreau să fie gata, la fel ca grămezile de lemne adunate în absența mea. Am venit mai aproape: chiar atunci un indian așezat pe vine răsucea repede și îndemânatec un bețișor ascuțit, frecându-l de o bucată de lemn pe jumătate acoperit cu frunze uscate; după câteva minute, un firicel de fum a ieșit printre frunze, apoi s-a transformat într-o mică flacără albăstrie. Bucuroși și atenți, cei care asistaseră la operație au început să adauge frunze și surcele uscate, iar când focul li s-a părut suficient de tare, bucăți de lemn.

Pe măsură ce focul creștea, din sat au început să vină repede bărbați, femei și copii care se uitau la flăcări. Alții se uitau, cu o plăcere vizibilă, la grămada de carne. Tineri și bătrâni, bărbați și femei, până și plozii pe care-i văzusem jucându-se pe malul apei luau parte la veselia simplă și lipsită de griji pe care le-o producea spectacolul compus din foc și din grămada de carne de pe așternutul proaspăt de frunze. În lumina zilei păreau limpezi, compacți și puternici, de parcă lumea era pentru ei locul potrivit, un spațiu făcut pe măsura lor, punctul unei întâlniri cu finalitate modestă, dar care își acceptă, în schimbul unei plăceri elementare, propriile limite. Aveam să-mi dau seama curând de greșeala mea, de bezna fără fund pe care o ascundeau trupurile lor care, prin consistență și culoare, păreau să fie făcute din argilă și foc.

Cu ajutorul unor bețe lungi, trei indieni trăgeau jarul care se formase în miezul rugului și-l întindeau sub frigări, încercând temperatura cu

dosul palmelor pe care îl treceau, încet, aproape atingând focul. Când au socotit că era cum trebuie, s-au apucat să așeze bucățile de carne: trunchiurile și picioarele fuseseră tăiate în bucăți pentru a fi mai ușor manipulate și a se frige mai repede, în schimb, brațele rămăseseră întregi. Mi s-a părut că pe carne se lipiseră din loc în loc niște substanțe negricioase, probabil că fusese târâtă pe jos și se umpluse de frunze uscate, crenguțe și pământ, dar când m-am apropiat am înțeles că, departe de a fi fost manipulată neglijent, făcuse obiectul unei atenții speciale: ce crezusem a fi aderențe străine primite în contact cu pământul era de fapt un amestec condimentat din ierburi aromatice menite a-i îmbunătăți gustul.

Aranjarea cărnii pe frigări, treabă făcută cu o încetineală ceremonioasă, a sporit afluența și interesul indienilor. Parcă tot satul depindea acum de aceste rămășițe sângerânde. Iar părerea de zâmbet absent a celor ce contemplau, fascinați, treaba indienilor însărcinați cu friptul cărnii avea fixitatea unei dorințe care trebuie, din rațiuni externe, să fie amânată și se materializează, în interior, într-o mare de viziuni. Oamenii nu ardeau, în prezența cărnii, de un foc mai puțin mistuitor decât cel al rugului de lângă frigări; dincolo de expresia pe care o aveau cu toții, ghiceai în fiecare singurătatea bruscă în care îi cufundaseră viziunile care creșteau, lacome, în interiorul lor și puneau stăpânire pe ei, precum o armată care ocupă un oraș înfrânt, până în cotloanele lor cele mai întunecate. Un plod de doi sau trei ani s-a apropiat, mergând împiedicat, de o femeie care părea să fie maică-sa și s-a cerut în brațe lovind-o pe aceasta în picior, a fost respins cu

un ghiont blând dar ferm, fără ca mama să-și ia ochii de la bucățile de carne ce începeau de-acum să sfârâie deasupra jarului. Renunțaseră chiar și la atitudinea deferentă pe care mi-o arătau, iar pentru cei în al căror câmp vizual mă găseam parcă devenisem transparent: dacă din cauza mea nu vedeau bine frigările, se deplasau cu un pas, aruncându-mi, de formă, o privire mecanică, rapidă și zâmbitoare, cu acea concentrare obstinată a dorinței care, aveam s-o aflu mult mai târziu, se răsfrânge asupra obiectului dorit pentru a ajunge mai lesne la autoadorare, la adorarea fantasmelor imposibile care se înrudesc, în delirul animal, cu speranța.

Doar bucătarii, care continuau să tragă, cu bețele lor lungi, jarul de la focul cel mare și să-l aducă sub frigări, păreau străini de extazul general. Supravegheau, calmi și atenți, detaliile friptului, observând carnea de foarte aproape, prin fumul care-i făcea să lăcrimeze, punând jar proaspăt peste cenușă, potolind cu lovituri scurte flăcările pe care le isca uneori grăsimea care se scurgea de pe frigări. Fără grabă și asudați, înconjurau pe toate părțile frigările, urmărind toate amănuntele, oprindu-se uneori să arunce câte o privire competentă asupra ansamblului. Toate erau acolo și păreau să fie adevărate: bucătarii liniștiți și experți, mulțimea mistuită pe dinăuntru de ceva intens și fără nume, iar în jurul lor, sub ei, deasupra lor, pământul nisipos, copacii neclătinați de nici o urmă de vânt și străbătuți de zborul nemotivat și subit al păsărilor, cerul albastru fără pic de nor, marele fluviu care scânteia și, peste toate, urcând încet, aproape la zenit, soarele fierbinte, din flăcările căruia ai fi zis

că se formaseră, precum niște fragmente pierdute și trecătoare, focurile care ardeau acolo jos. Pământ, cer gol, carne pângărită și delir, sub soarele care, acolo sus, trecea, disprețuitor și periodic, de secole și din vecii vecilor: astfel vedeam, cu ochii mei proaspăt născuți în dimineața aceea, realitatea.

Meditația mi-a fost întreruptă de niște strigăte de pe fluviu: în niște ambarcațiuni mari, pe apă veneau și alți participanți la festin. Auzindu-i, mulți dintre cei care contemplau frigările au alergat să-i întâmpine pe mal, împletindu-și strigătele cu ale lor. Unii începeau conversația direct din bărci, nepăsându-le dacă reușeau să fie auziți sau nu de cei care traversau plaja în fugă, alții se apucau să coboare, în ciuda stabilității precare a ambarcațiunilor, niște recipiente enorme care aveau nevoie de forța mai multor bărbați pentru a putea fi mișcate din loc, alții săreau fără grijă pe uscat și se îndreptau direct spre sat, încrucișându-se cu cei care veniseră să-i întâmpine pe plajă, dar fără a se opri să vorbească cu aceștia, astfel că unii fugeau de la frigări spre apă și alții de la apă la frigări, ignorându-se reciproc. Pentru unii, interesul îl reprezentau bucățile de carne, pentru ceilalți, recipientele mari care ajunseseră pe pământ și erau transportate cu multă grijă și efort. Nou-veniții, vreo cincisprezece, s-au oprit lângă frigările uriașe și s-au apucat să le contemple cu aceeași expresie stăpânită și plină de uimire, cumva absentă, pe care o aveau de ceva vreme locuitorii satului; în schimb, ceilalți, cei care plecaseră în întâmpinarea bărcilor, îi însoțeau acum pe cei care aduceau

vasele, înghesuindu-se în jurul lor, privind conținutul aplecați înainte, încercând să-și stăpânească agitația, dar neajutându-i pe cărători, în ciuda efortului vizibil și a grijii de a nu vărsa recipientele. Fără măcar să se oprească în fața frigărilor și să arunce o privire celor care, vrăjiți, le contemplau, cărătorii s-au îndreptat spre case și au depozitat la rând vasele la umbra răcoroasă a copacilor. Abia după aceea s-au amestecat printre ceilalți și au rămas cu ochii pironiți la frigări.

Carnea fumega încet, grăsimea picura pe jar, sfârâind ușor, iar când isca o flacără mai mare, cei ce o aveau în grijă scurmau în foc cu bețele lungi. Indienii păstrau o tăcere perfectă, în ciuda mulțimii care înconjura frigările nu se auzea decât trosnetul focului și frigerea înceată a cărnii. Începea să se împrăștie un miros plăcut, puternic, ce urca odată cu fuioarele groase de fum. Originea umană a cărnii dispărea pe măsură ce aceasta se frigea; pielea, rumenită și crăpată, lăsa să se vadă un suc apos și roșiatic care se scurgea împreună cu grăsimea; din locurile prea rumenite se desprindeau șuvițe de carne bine pătrunsă iar mâinile și picioarele, chircite sub acțiunea focului, abia de mai semănau cu extremitățile omenești. Pentru un observator imparțial, frigările erau încărcate cu carnea unui animal necunoscut.

Desigur, e greu de povestit, dar cititorul nu trebuie să fie mirat dacă spun că, poate din cauza miresmei plăcute pe care o emanau frigările, sau a foamei de cu o zi în urmă, când indienii nu-mi dăduseră în timpul călătoriei decât alimente vegetale, sau a petrecerii care se apropia și din care eu, eternul străin, nu voiam să rămân

pe dinafară, am avut câteva clipe dorința, care nu s-a îndeplinit, de a cunoaște gustul adevărat al acestui animal necunoscut. După cum se vede, din tot ce formează omul, partea cea mai fragilă este chiar omenescul, nici mai puternic nici mai simplu decât oasele sale. Nemișcat printre indienii nemișcați, privind fix, ca și ei, carnea care se frigea, mi-au trebuit câteva minute bune pentru a-mi da seama că, oricât mi-aș fi înghițit saliva, ceva mai puternic decât scârba și frica se încăpățâna, în fața spectacolului pe care-l priveam în lumina miezului de zi, aproape împotriva voinței mele, să-mi facă poftă.

În tot acest timp, tribul a stat încremenit lângă frigări, privind cu un surâs aproape absent carnea care se rumenea printre fuioarele de fum des care se ridicau spre cer fără a se împrăștia. Stăteau atât de nemișcați, erau atât de absorbiți în contemplarea lor aproape amoroasă, încât am prins a mă plimba printre ei, uitându-mă la ei atent, de parcă ar fi fost niște statui; ca să nu pară nepoliticoși, unii schițau câte un gest scurt și rigid în direcția mea, fără a-și dezlipi privirile de la carne, unul singur, deranjat de târcoalele mele inoportune, a murmurat ceva și mi-a aruncat o privire nerăbdătoare. M-am învârtit îndelung printre trupurile goale și umbrele lungi lăsate de soarele amiezii pe nisip, până când în tăcerea aproape desăvârșită s-a auzit glasul unui bucătar invitându-i pesemne pe indieni să se apropie, căci din mulțime s-a auzit un fel de tânguire și, repezindu-se cu toții, într-o stare de excitație greu de descris, indienii s-au înghesuit lângă frigări, împingându-se și încercând să ocupe un loc cât mai bun.

Iminența festinului îi făcea nerăbdători, gesturile lor inconștiente le trădau nervozitatea: unii se lăsau ba pe un picior, ba pe altul, ca niște copii, deranjați parcă de greutatea propriului corp, alții, dacă erau atinși, își înghionteau vecinii cu violență; mulți se scărpinau, cu o furie absentă, pe cap, pe spate, la subsuori și la părțile genitale; câțiva, stând într-un picior, își zgâriau cu unghiile celuilalt pulpa până la sânge. Stăteam la distanță, de unde nu vedeam decât cercul exterior al mulțimii. Ședeau atât de strânși, încât gesturile cele mai mărunte ale unuia se transmiteau întregului trib, precum cercurile pe care le face o piatră aruncată în apă. De aceea, când cei mai apropiați de frigări au început să se miște, a fost un impuls general de a ajunge cât mai aproape. Tendința era de-acum contrară celor din primele rânduri care, cum s-a văzut imediat, dobândiseră deja o bucată de carne și încercau să-și facă drum ca să iasă.

Primul a apărut un bărbat nici tânăr nici bătrân, cu aceeași piele lucioasă și întunecată ca toți ceilalți, plete lungi și drepte, membre musculoase și lipsit de pilozitate, cu excepția unor smocuri rare în dreptul sexului care-i atârna indiferent între picioare. Era ceva comic în felul în care ținea bucata de carne care-l frigea de fierbinte ce era și pe care o contempla ca sub o vrajă amoroasă, neridicându-și capul decât ca să caute un loc unde s-o devoreze. Când l-a găsit — la umbra copacilor, strategic plasat în apropierea recipientelor păstrate la răcoare —, s-a așezat pe jos, sprijinit de un pom, și-a început să mănânce.

Înainte de a lua prima îmbucătură s-a uitat preț de câteva clipe la carne cu o expresie de in-

credulitate, de parcă momentul atât de așteptat venea în sfârșit să-i satisfacă o dorință atât de intensă, încât darul primit îl făcea să se îndoiască de realitate. Apoi, convins de prezența irefutabilă a cărnii, a început să mănânce; fiecare îmbucătură, în loc să-l potolească, părea să-i sporească pofta: înfuleca tot mai rapid, făcea pauze tot mai mici între o mușcătură și alta, astfel că, având încă gura plină și neajungând să mestece, dinții nu mai apucau decât niște filamente de carne. Ai fi zis că excesul de poftă nu numai că sporea pe măsură ce mânca, dar și că, tocmai prin abundența acestor gesturi necontrolate și repetate, anula sau sărăcea plăcerea pe care i-ar fi putut-o produce prada. Părea să fie mai curând el victima, nu bucata de carne. Prada era liniștită, el era în continuare plin de anxietate. Mi-am luat ochii de la el ca să privesc mulțimea: scena luminată de soarele arzător mi-a sugerat pe dată activitatea febrilă a unui furnicar ce devorează un leș; un nucleu compact de trupuri care se vânzoleau, grăbiți și excitați, în jurul frigărilor, iar mai departe, dincolo de aceștia, indivizi care plecau și veneau, primii care veneau să primească o primă bucată de carne, asta dacă nu mâncaseră încă, ceilalți ca să o primească pe a doua, depărtându-se ca s-o mănânce liniștiți la umbra copacilor, cu toții semănând cu niște furnici atât prin iuțeala cu care se mișcau, prin ezitarea de a ceda trecerea când se ciocneau doi care veneau din direcții opuse, exact cum fac furnicile când se întâlnesc pe aceeași cărare îngustă, cât și prin frecvența și rapiditatea cu care se apropiau și se depărtau de frigări, cuprinși de o neliniște crescândă.

La toți vedeai aceeași frenezie de a devora ce părea să le împiedice orice plăcere a mâncatului, de parcă vina, luând aparența dorinței, ar fi fost la ei contemporană cu păcatul. Pe măsură ce mâncau, jovialitatea pe care o avuseseră toată dimineața ceda locul unei tăceri gânditoare, melancoliei, ursuzeniei. Își rumegau carnea în același mod încet și absent cu care se scufundau în cine știe ce gânduri. Uneori, oprindu-se din mâncat, cu fălcile umflate de o bucată nemestecată, sprijiniți de trunchiul unui copac, rămâneau o vreme cu privirile pierdute în gol. Banchetul se destrăma de-acum, fiecare mergea în legea lui cu bucata de carne în mână la fel ca animalele care se ascund să-și devoreze prada, de frică să nu le-o ia restul haitei, sau ca și cum originea acestei cărni pe care și-o disputau în jurul frigărilor le-ar fi produs rușine, mâhnire sau teamă. Mai vedeam, adunată sub un copac sau în amplul spațiu deschis și nisipos ce despărțea arborii de malul fluviului, ceea ce părea să fie o familie, căci grupul se compunea din bătrâni, adulți și copii și pentru că un bătrân sau un adult distribuia celorlalți bucățile de carne pe care le aducea de la frigări, și deși stăteau atât de aproape unii de ceilalți, de cum primeau o bucată, erau cuprinși de aceeași tăcere posacă, chiar și copiii. Pe unele chipuri se citea nu doar pofta, ci și repulsia, nu față de carnea propriu-zisă, ci față de actul de a o mânca. Dar imediat ce terminau bucata, se apucau să sugă oasele cu multă plăcere, iar când nu mai era de scos nimic, dădeau fuga după altă porție. Plăcerea pe care le-o producea carnea era vizibilă, dar actul de a o mânca părea să-i umple de îndoială și de confuzie.

Nu vedeam în jur decât oameni care mestecau, sub soarele care trecea de zenit, conferind trupurilor asudate reflexe negricioase și făcând să scânteieze apele încete ale marelui fluviu. Singurii care nu luau parte la festinul general erau cei care se ocupau de frigări, care supravegheau, sobri și liniștiți, carnea care mai era de fript și focul de sub ea. Mulțimea care se înghesuise se dispersase de-acum, așa că bucătarii erau la vedere, tăind cu cuțitele de os ce mai rămăsese și oferindu-le celor care cereau o a doua sau chiar o a treia porție. După figurile lor calme se vedea limpede că nu puseseră gura pe carne.

Festinul a ținut câteva ceasuri. Deși oamenii mestecau repede, așteptarea în jurul frigărilor pentru a mai primi o porție, repartizarea bucăților printre grupurile care se formaseră sub copaci, tenacitatea cu care curățau oasele de ultima fărâmă de carne și, în sfârșit, încetineala cu care se încăpățânau să înghită ultimele bucăți când era limpede că erau deja sătui, prelungea durata banchetului. Unii trebuiau să se odihnească o vreme pentru a putea înghiți mai departe.

După ce tot tribul s-a arătat mulțumit, oamenii răspândiți printre copaci au fost cuprinși de un fel de toropeală. Continuam să-i observ, când, din spatele construcțiilor cu acoperiș de paie, un indian care părea să nu fi mâncat, după aerul afabil cu care a venit la mine, mi-a indicat cu gesturi iuți dar deloc categorice, să-l urmez. Am trecut de copaci, am lăsat în urmă niște case și, într-un loc liber, nu foarte mare, pe care erau câțiva copaci și alte clădiri, am dat de un mic grup de indieni care frigeau pește. *Def-ghi, def-ghi*, au spus

ei privindu-mă mulțumiți și, adunându-și degetele de la o mână și făcând gesturi repetate spre gură, mi-au dat de înțeles că trebuia să mănânc. Scena contrasta în mod evident cu cea care se desfășurase până în urmă cu câteva minute pe plajă; calmul și simplitatea cu care oamenii aceștia își pregăteau mâncarea pe grătarul așezat pe patru trunchiuri îngropate în pământ, simplitatea bucatelor și atitudinea generoasă și părintească cu care m-au invitat s-o împărțim m-au făcut să cred un moment că nici nu făceau parte din trib. Totuși, încet-încet, i-am recunoscut: erau cei care tranșaseră cadavrele și, cum aveam s-o aflu mult mai târziu, când am început să cunosc obiceiurile tribului, cei ale căror arme îl uciseseră pe căpitan și pe ceilalți membri ai expediției.

Amfitrionii mei mă urmăreau mâncând cu o mulțumire discretă, cu plăcere, aș zice aproape cu duioșie. Delicat, cu o simplitate generoasă, m-au invitat să mai iau. Austeri, în siesta lor calmă, sub umbra răcoroasă a pomilor, vorbeau liniștit, schimbând monosilabe cordiale. Erau parcă medalia dură și rotundă, făcută dintr-un metal nobil, dincolo de care restul tribului dispersat pe plajă nu era decât un prisos fierbinte, întunecat și inform. Când am terminat de mâncat, au stins focul, s-au spălat, au curățat locul din fața locuințelor și, după ce m-au salutat politicoși cu glasurile lor repezi și ascuțite, s-au împrăștiat. Unii au mers spre plajă, alții spre pădurea deasă din spate, câțiva au intrat în case. Așezat la umbră, mi-au ajuns la urechi prin liniștea însorită glasuri și zgomote de pe plajă. M-am ridicat și m-am îndreptat într-acolo.

Doi se certau lângă frigări, aproape atingându-se, aruncându-și priviri pline de violență, dându-se înapoi de parcă ar fi vrut să plece, apoi apropiindu-se iarăși, aproape ciocnindu-și capetele. Glasurile lor stridente se frângeau, înecate de furie. În cele din urmă au rămas nemișcați, tăcuți, la câțiva centimetri unul de altul, privindu-se, răsuflând repede, în timp ce umbrele lor, întinse pe pământul galben în aceeași direcție, păreau aproape suprapuse. Chipurile lor exprimau luptă iminentă, ură și dispreț. Interesant era mai cu seamă că tribul îi observa cu indiferență — asta dacă îi vedea, căci majoritatea nici măcar nu se uitau la ei. Indiferența părea și mai mare la bucătari, chiar deliberată. Aceștia se răsuciseră în profil, sprijiniți în bețele lungi, fixând un punct neprecizat de pe fluviu, de parcă-și propuseseră să nu dea atenție la ce se petrecea pe plajă sau, dimpotrivă, ar fi știut exact ce se petrece și s-ar fi prefăcut că habar n-aveau, dintr-un motiv care-mi scăpa. Ceilalți membri ai tribului, pierduți în somnolență, aruncau priviri indiferente către cei doi, asta dacă nu-i ignorau de-a binelea.

Terminaseră de mâncat; foarte puțini — un bătrân fără dinți, un copil — mai sugeau gânditori câte un os. Frigările se goliseră. Un indian cu un os în mână a traversat, mașinal, spațiul pustiu și l-a aruncat în foc. Nemișcați, sprijiniți în bețele lor, bucătarii nici n-au catadicsit să-l privească. Cei doi care se certaseră au întors brusc privirile și au plecat în direcții opuse, pierzându-se în mulțimea căzută, din cauza digestiei, într-o somnolență meditativă. Unii stăteau întinși cu fața în sus, alții, la fel de nemișcați, cu ochii

întredeschiși, erau gata să se prăbușească. O parte se cățărase în copaci, culcușindu-se printre crengile neregulate. Somnolența părea să le fi produs nu atât vise, cât coșmaruri. Citeai pe fețele lor viziunile care îi asaltau din interior, împiedicându-i să doarmă. Ochii se mișcau încet pe sub sprâncenele încruntate. Privirile erau plecate și alunecoase. Doar degetele de la picioare se agitau, autonome, trădând ceea ce restul trupurilor nemișcate voia să ascundă. Păreau atenți la ce se petrecea în ei înșiși, ca și cum ar fi așteptat efectul imediat al festinului și-ar fi urmărit coborârea fiecărei îmbucături mâncate prin cotloanele corpului. Parcă ar fi vrut să fie siguri că, după un anumit moment, nici un efect teribil nu s-ar fi manifestat, pentru a se considera în siguranță și a lepăda fără pericol neliniștea rușinoasă. Parcă ascultau o rumoare arhaică ce urca dinlăuntrul lor.

Au început să se dezmeticească pe la jumătatea după-amiezii. Se sculau, se întindeau, clipeau din ochi, alergau spre apă și se lăsau să cadă pe mal. Acum păreau slăbiți, greoi, chiar și când alergau. Copiii, care fuseseră atât de vioi de dimineață, se mișcau cu o încetineală care putea fi somnolență sau indispoziție. Câțiva indieni s-au apropiat de vasele de sub copaci să le examineze plini de interes, deși de la distanță: unii se ridicau pe vârfuri și întindeau gâtul încercând să zărească, de departe, conținutul. Alții dădeau semne de nerăbdare exagerată. Erau încă serioși și stăpâniți. Treptat, tot tribul s-a apropiat de acele recipiente, rămânând pe loc în jurul lor și mișcându-se din când în când pentru a-și arăta nerăbdarea. Nu vorbea nimeni, nu se priveau în-

tre ei. Din când în când, se ridicau pe vârfuri și-și întindeau gâtul în direcția clădirilor, încercând să zărească ceva acolo, după copaci. Cam după o jumătate de ceas, s-a ridicat un murmur satisfăcut: din direcția aceea, câțiva dintre cei care mă invitaseră la pește veneau aducând grămezi de mici recipiente vegetale. Cercul s-a strâns în jurul vaselor cu băutură. Nou-veniții și-au făcut drum prin mulțime, au lăsat tigvele pe jos și, tăcuți, au început să le umple și să le distribuie.

Era limpede că era vorba de alcool: de cum gustau, schimbarea era vizibilă, la unii lentă, la alții imediată. După primele înghițituri reveneau la vioiciunea lor obișnuită, li se aprindeau privirile și expresia generală era de bucurie. Ieșeau din gravitatea și concentrarea pe care le-o dăduse mâncarea. Schimbau monosilabe rapide și cordiale; unii chiar râdeau. Locvacitatea sporea pe măsură ce scădea conținutul vaselor mari: ai fi zis că-și povestesc întâmplări și glume, pentru că se formau mici cercuri în care unul povestea, ceilalți ascultau cu o expresie mulțumită, tăcuți și atenți, după care începeau să râdă în hohote, scuturându-se și înghiontindu-se blând și cu plăcere. Era o animație generalizată și în creștere. Era ciudat să-i vezi ieșind din puțul fără fund în care păreau să fi căzut după masă, în lumina deja mai puțin crudă a după-amiezii, care arunca spre cer, după ce se lovea de arbori, reflexe verzui. Rumoarea glasurilor se pierdea în aer, în lumina galbenă, printre frunze. Exact ca atunci când mâncaseră, veneau și plecau să-și umple iar și iar tigvele cu băutură, pe care le goleau dintr-o înghițitură. Euforici, uneori aveai impresia că nu pronunțau cuvinte omenești, ci

strigăte animalice. Trupurile deveneau drepte, țepene, își umflau pieptul, își înălțau capul, iar membrele, care se moleșiseră în timpul digestiei, redeveneau puternice, mușchii ieșeau în evidență, tari, străbătuți de vene. Pielea părea mai netedă, mai moale, mai sănătoasă. Sfârcurile femeilor se umflau, parcă înfloreau.

Plenitudinea trupească și entuziasmul subit, care-i lega acum armonios, creșteau precum o mare interioară, lăsând să se vadă excitația iminentă ce avea să-i arunce iar în singurătatea din închisoarea trupurilor. Ce mă uimea cel mai tare era că goliciunea lor, care până atunci mi se păruse firească, acum mă deranja, nu știu de ce. Până acum corpurile lor fuseseră un tot compact, care se ascundea în propria uitare și propriul abandon. Pe măsură ce creșteau efectele alcoolului, trupurile păreau că-și arată ostentativ goliciunea, să țină seama de ea, să se învârtească, vizibil, în jurul ei. Ignorat până atunci, sexul se deștepta. Bărbații începeau să-și pipăie membrul viril sau să-l atingă, ca din întâmplare, coborându-și mâna spre coapse sau picioare. Stând în picioare, femeile își puneau în evidență fesele sau șoldurile. Destui se mângâiau, distrați, sau priveau insistent goliciunea celorlalți, fără să spună însă nimic, așteptând de la alții o atitudine similară. Drumurile după băutură deveneau mai dese, mai frenetice, vocile mai ascuțite, de parcă rumoarea arhaică dinlăuntrul lor, pe care încercaseră cu câteva ceasuri în urmă să o perceapă, devenise țipăt.

Indienii care mă invitaseră la pește nu puneau gura pe alcool, se limitau, harnici și îndemânateci, să-i servească pe ceilalți. Nu interveneau

în conversații și nu încercau să facă ordine și dreptate în distribuirea băuturii. Unul putea să se așeze lângă băutură și să dea peste cap cinci sau șase tigve una după alta, altul să ceară să i se umple recipientul de câte ori voia, distribuitorii de rachiu le arătau aceeași indiferență. La fel de imperturbabili se arătau față de excitația crescândă a tribului. Îi simțeai străini, inexistenți, de parcă ei și restul tribului formau două realități distincte.

Precum soarele care urcă spre zenit, febra indienilor creștea, arzătoare. Gesturile, mișcările și râsetele lor dobândeau ceva nou. Tribul întreg se înfiora sub imperiul unei emoții nemăsurate. Până la un moment dat, am crezut că bărbații își atingeau întâmplător sexul când lăsau mâna în jos; mai târziu însă, în timp ce ascultau vreo conversație, distrați, începeau să și-l mângâie. Deodată, o femeie tânără a ieșit brusc din cercul în care se aflase, uitând de interlocutorii săi și, oprindu-se într-un loc deschis, cu picioarele puternice bine depărtate, a închis ochii și-a început să-și legene încet partea superioară a corpului, mângâindu-și, cu o plăcere evidentă, pielea luminoasă. Deocamdată, nimeni nu părea s-o ia în seamă. Femeia și-a plasat mâinile sub sânii rotunzi și bruni și, împingându-i în sus, încerca să-și atingă, fără succes, sfârcurile cu limba. Se ridica pe vârfuri, de parcă n-ar fi știut că în felul ăsta sânii nu ajungeau mai aproape de gură, ci se înălțau odată cu ea, rămânând la aceeași distanță, dar grație acestei mișcări trupul devenea mai zvelt, mușchii i se ordonau altfel, fesele se comprimau și se rotunjeau, dând la iveală o gropiță la limita coapselor cu șoldul. Constatând că

limba, roșie, rigidă și ascuțită, pe care o tot scotea și o băga în gură, nu ajungea să-i atingă sfârcurile, femeia a pornit să geamă și să-și frământe sânii, învârtindu-se în loc.

Un băiețandru mărunt de statură și musculos s-a apropiat de ea; avea un mădular nervos, vertical, aproape lipit de burtă. Obsedată să-și atingă sfârcurile cu limba, femeia îl ignora. Băiatul a venit încet în spatele ei, a privit-o o clipă, apoi, dintr-un salt elastic, s-a lipit atât de tare de ea încât sexul i-a dispărut în șanțul dintre fesele ei tari și protuberante, ca într-o teacă făcută pe măsura lui. Mâinile indianului au înconjurat-o și s-au oprit pe mâinile ei care-și frământau sânii, dar femeia a continuat să geamă și corpul cuprins de tremur nu și-a schimbat poziția. Nimic nu arăta că ar fi observat prezența trupului mic și musculos care se lipea atât de categoric de al ei, mai mare și mai rotund. Băiatul își înfigea bărbia între omoplații ei și încerca s-o facă să se încline înainte, sau chiar să se așeze în patru labe, pentru a putea s-o pătrundă. Dar femeia rămânea în picioare, rigidă, în aceeași poziție, gemând, iar pe lângă limba ei roșie și ascuțită pe care o tot agita au început să curgă niște filamente lichide, salivă sau bale, care i se scurgeau pe bărbie. Aproape furios, băiatul continua să-și înfigă, infructuos, bărbia între omoplații ei și să se lipească insistent de femeia mai mare, până când aceasta și-a dezlipit mâinile de pe sâni, le-a întins, apoi, cu un ghiont neașteptat și brusc, l-a azvârlit cât colo pe băiatul care a aterizat, pe spate, pe solul nisipos. Disprețuitoare, fără a-i arunca nici măcar o privire, femeia a părut să iasă

din criză și, cu pași liniștiți, a dispărut în direcția copacilor.

Băiatul a rămas privind după ea ca zăpăcit. Nu părea supărat și nici umilit de cele petrecute. Mădularul atât de mândru până în urmă cu câteva clipe s-a pleoștit și i-a dispărut între picioare; privirile sticloase se pierdeau în peisaj, mai curând distrate decât indiferente. Era limpede că femeia care-l atrăsese precum nordul busolei, nu mai ocupa nici un loc în gândurile lui. Nici într-ale mele prezența ei nu era mai certă: apăruse dintr-o dată, obscenă, în fața ochilor mei, în lumina zilei, iar după ce-și desfășurase purtarea neobișnuită dispăruse disprețuitoare în mulțime, la fel de incertă la două sau trei minute după plecarea ei ca și acum, șaizeci de ani mai târziu, când mâna fragilă a unui bătrân se străduiește să materializeze, la lumina lumânării, imaginile pe care i le trimite, autonomă, nu știu de unde și de ce, memoria.

Pereții albi, lumina lumânării care, de câte ori pâlpâie, face să-mi tremure umbra, fereastra deschisă spre zorii liniștiți în care singurele zgomote sunt scârțâitul penei pe hârtie și, din când în când, trosniturile scaunului, picioarele mele înțepenite pe care le mișc sub masă, foile pe care le umplu cu un scris lent și care vin să se adauge teancului, producând un fâșâit special care se aude în camera goală — acesta este zidul gros de care se lovesc cele trăite de mine, asta dacă nu îmi apar într-o reverie fulgurantă și inconsistentă după cină. Dacă lucrurile pe care mi le trimite, periodic, memoria reușesc să străpungă grosimea zidului, iar cele filtrate ajung să se așeze, uscate precum zgura, pe foaia de hârtie,

persistența densă a prezentului redevine mută și netedă, de parcă nici n-ar fi fost atinsă de imaginile venite de pe alte tărâmuri. Dar acele tărâmuri, incerte, fantomatice, nu mai palpabile decât aerul pe care-l respir, ar trebui să fie viața mea. Și totuși, uneori imaginile cresc înlăuntrul meu cu atâta forță că grosimea zidului dispare, iar eu mă simt pendulând între două lumi: granița subțire a corpului care le desparte devine poroasă și transparentă și mi se pare că acum, chiar acum mă aflu pe plaja aceea mare și semicirculară, străbătută în toate direcțiile de trupuri compacte și goale, că văd pe nisipul răscolit de urmele pașilor tot felul de uscături aruncate la mal de fluviul etern, văd capete de bețe arse de foc, văd chiar și prezența invizibilă a lucrurilor străine de experiența trăită.

Iar în acest acum, indienii zămisleau un tumult care urca spre frunzele copacilor, unde rămânea încurcat, un tumult iscat din propriile trupuri. Un tumult mut, care umplea spațiul, copacii din jurul plajei și solul nisipos pe care proiectau umbrele lor lungi și albăstrii. Rumoare de membre în tensiune, de sfinctere și pori, la care veneau să se adauge, neauzite, suspinele păstrate înăuntru pentru a nu modifica aerul, cât și stridența pe care o produceau, redeșteptându-se, obsesiile, dorințele neștiute care corodează, precum un foc necunoscut și rece, cerul pe care-l purtăm înăuntru și-l duc, pe nesimțite, spre moarte. De la privirile languroase, indienii treceau direct la pipăieli. Vedeai indieni care se trânteau la pământ ca pentru a se odihni, trăgând după ei pe cel de alături, care se lăsa antrenat fără efort, îi vedeai deschizându-se precum florile

sau fiarele, alții se plimbau prin mulțime căutându-și obiectul imaginației cu minuțiozitatea aceea cu care vrei să potrivești perfect, de parcă ar fi făcute din același material, interiorul și exteriorul. Nu țineau seamă de vârstă, de sex sau de rudenie. Un tată își sodomiza propria fiică de șase sau șapte ani, un nepot își sodomiza bunicul, un fiu era sedus, ca de un păianjen umed, de propria mamă, un frate lingea, cu o plăcere evidentă, sânii soră-sii. Din loc în loc, solitari întinși pe spate sau sprijiniți de un pom, se abandonau, reîncepând întruna, plăcerii lui Onan.

Crepusculul s-a umplut de gâfâieli, de strigăte înăbușite, de țipete, de gemete. Unii se bucurau în perechi, alții câte trei, câte patru sau cinci, ba chiar în grupuri de o duzină sau mai mulți. O copilă nu mai mare de șapte ani, în patru labe, își deschidea cu degetele vulva strânsă, incitându-l cu priviri vicioase aruncate peste umăr pe un băiețandru care aștepta în spatele ei și ținea într-o mână un băț neted, gros și rotunjit la capăt, iar în cealaltă, anticipând plăcerea, propriul sex. Un bărbat se flagela cu o creangă verde. Alți doi, întinși pe o parte în poziție inversă, se sugeau reciproc, concentrați. Unii păreau să se acupleze cu ființe invizibile, bărbați care păreau să copuleze cu aerul, femei care, în patru labe, își agitau crupa și se contorsionau de parcă ar fi fost penetrate de cineva, și din când în când chiar vedeai țâșnind sperma sau auzeai femeile gemând ca ajunse la paroxism. Femeia care mai devreme își ridica sânii încercând să-și atingă sfârcurile cu limba și care se lepădase de băiatul care încercase s-o pătrundă, își repeta gesturile obscene în diferite locuri, iar

dacă se apropia careva, își întrerupea, brusc și disprețuitor, strădaniile infructuoase și se depărta, căutând alt loc în care s-o ia de la început.

Se întunecase, așa că indienii care mă poftiseră la pește au aprins focuri. Trupurile goale și asudate străluceau la lumina flăcărilor. Un foc aprins aproape de mal se reflecta în apele fluviului. Siluete lipsite de echivoc traversau, sporadic, lumina scânteietoare pentru a dispărea iar în beznă. O masă informă de trupuri, încleștată într-o acuplare multiplă, s-a rostogolit, din greșeală sau intenționat, pe un pat de jar: urlete fioroase s-au amestecat cu suspinele, exclamațiile și spasmele, în timp ce trupurile care se tăvăleau ridicau în aer un șuvoi de scântei. Cei care terminau se duceau, gâfâind încă, să-și recupereze puterile și entuziasmul cu ajutorul alcoolului.

S-ar fi zis că cei care ne plimbam pe acolo fără să participăm la orgie deveniserăm invizibili, mulțimea frenetică ne ignora cu desăvârșire. Treceau pe lângă noi fără să ne privească măcar, mai bine zis, de parcă am fi fost transparenți, privirile lor pierdute treceau printre noi căutând să se oprească pe ceva mai real. Rătăceam parcă prin două lumi diferite, de parcă drumurile noastre, oricare ar fi fost itinerarul, nu se puteau încrucișa, de parcă ne-ar fi despărțit pereți de sticlă: dacă, de exemplu, venea spre noi o femeie deschisă și înfiorată, când ajungea în dreptul nostru ori se oprea scurt și se întorcea din drum, ori trecea pe lângă noi, căci, instinctiv, noi ne dădeam la o parte, și-și continua drumul, percepând doar un vid, de parcă noi n-am fi ocupat nici un loc în spațiu și nici n-am fi fost acolo. Era

limpede că tribul se îmbarcase într-o călătorie fără sfârșit și doar trupurile lor, precum o coajă goală, bântuiau dintr-o îmbrățișare în alta în preajma noastră. Deasupra capetelor noastre au început să răsară stelele, întâi câte una, apoi mai multe, în sfârșit cu sutele, ca niște scântei. Aprindeau cerul cu culorile lor — roșii, galbene, verzi, albastre —, mai palide în jurul lunii imense care începea să urce de dincolo de fluviu. Luna urca încet, tăind în două, cu o fâșie albă, vastă și tremurătoare, hăul negru în care se transformase fluviul fără de margini, aruncând printre arbori raze de lumină crudă și albă care luminau fragmente de corp sau de grupuri, sau chipuri pierdute care se agitau în întunecimea vegetală.

Noaptea a lăsat pe nisip și împrejur, printre cenușă, pajiște pârlită și lemne înnegrite de foc, o dâră de trupuri abandonate. Unele se mai agitau, înlănțuite în îmbrățișări mașinale, altele se mișcau tot mai rar, altele se văitau încetișor, altele erau complet nemișcate. În lumina incertă a zorilor, un indian a traversat plaja către râu, pipăindu-și nasul care sângera. Despre altul care nu se mișca, întins sub un copac, cu gura în pământul nisipos, n-am știut spune, după ce m-am aplecat ca să-l văd mai bine, dacă dormea sau murise. Pe măsură ce zorii albăstrii deveneau dimineață, înainte ca primele raze ale soarelui să aurească coroanele copacilor, indienii au început să-și facă apariția, încercând să se scuture, fără rezultat, de greutatea care părea să-i împingă înapoi în noapte. Se clătinau, nehotărâți, în lumină. Mulți continuau să stea întinși, încercând să se ridice, iar șapte sau opt n-aveau să se mai ridice niciodată. Un om s-a ridicat, s-a clătinat,

după care s-a gândit puțin și a început să se izbească cu capul de un copac, tot mai violent, până când s-a prăbușit, sângerând din nas și din urechi. Unii vorbeau singuri, alții scânceau. În sfârșit, în dimineața încă palidă, au început să se îndrepte către case. În poiana din fața lor, pe un foc mare fierbeau câteva marmite enorme de lut. Câțiva bărbați sobri amestecau în ele; m-am apropiat să văd: înăuntru se găteau măruntaiele și capetele tovarășilor mei, împreună cu niște legume necunoscute. M-am dus din nou spre apă, încrucișându-mă cu mulțimea care venea din sens opus, ducându-se la marmite. Îngenuncheat pe mal, un om încerca să vomite în apă. Avea ochii umflați, obrazul congestionat și brațele încrucișate pe burtă; părea să sufere. Am încercat să-l urăsc, dar n-am reușit. Când m-a văzut, ochii i s-au mărit lăsând să se vadă nu știu ce fel de speranță. *Def-ghi, def-ghi*, a șoptit, a vrut să schițeze un gest, dar corpul nu-l asculta. În fine, cu un ultim spasm, s-a prăbușit în apă. A rămas acolo câteva zile la rând, cu capul scufundat în apă și scuturat de valuri.

Măruntaiele fierte și ce mai rămăsese din băutură le-au mai ridicat moralul indienilor, dar nu pentru mult timp. O bătrână solitară și liniștită a traversat plaja și s-a așezat aproape de mal, privind spre mijlocul apei și rozând o căpățână aproape descărnată. Doar o țeastă de care atârnau niște filamente cartilaginoase, pe care baba fără dinți le molfăia dusă pe gânduri. Unii se plimbau în grupuri și vorbeau tare, alții se ghemuiau în cerc, tăcuți, evitând să se privească, neliniștiți, nervoși. Sub un copac, o femeie defeca gânditoare stând pe vine. Câteva grupuri izo-

late continuau să se împreuneze într-un mod imperfect și extravagant. De-abia pe la jumătatea dimineții s-au calmat. În aerul luminos, ultimii indieni rătăceau încet pe plaja galbenă, căutând un loc de odihnă. Între atâtea corpuri zăcânde era greu de spus care dormea, care murise sau, pur și simplu, care medita cu ochii întredeschiși, respirând încet. Bucătarii se plimbau indiferenți printre ei, de parcă nici nu i-ar fi văzut. M-am întins la umbra unui copac și-am dormit până pe seară. Când m-am deșteptat, fluviul era aproape violet iar un indian ghemuit lângă mine mă scutura cu blândețe. *Def-ghi, def-ghi,* spunea atingându-mi brațul cu vârful degetelor. Am deschis ochii, mi-a zâmbit și mi-a făcut semn să-l urmez. Din nou, printre casele din fund, oamenii își mâncau, modești, peștele fript. M-au invitat să mănânc și mi-au dat apă. În apropiere, tribul împrăștiat era cufundat în somn.

În acea a doua noapte, în loc de tumultul celei dintâi, până dimineața s-au auzit șoapte și suspine întretăiate, dialoguri surde și trecătoare, chemări fără speranță, vaiete. Vorbeau puțin și rar. Când mergeam printre ei mă urmăreau, ca lipsiți de puteri, cu privirile, după care dădeau din cap, își plecau privirile, ba unii chiar începeau să plângă. Parcă erau niște copii bolnavi și părăsiți. Spre dimineață am dat de unul care, întins pe o coastă, desena ceva pe nisip cu un bețișor, apoi ștergea imediat cu dosul palmei. A făcut asta toată ziua.

Mulți păreau să fie bolnavi. Se strâmbau de durere, își pipăiau corpul, aveau diaree sau zăceau pe jos respirând greu, de parcă ar fi fost astmatici sau pe moarte. Aveau ochii umflați și pe

jumătate închiși, fața congestionată, părul grăsos și lipsit de strălucire. Mulți erau răniți sau aveau pielea plină de arsuri. Unuia îi atârna brațul de parcă ar fi fost rupt de la cot, mulți șchiopătau sau chiar se târau pentru a se deplasa. Alții se duceau des la malul apei ca să se spele pe față sau să se stropească pe tot corpul. Răniții și bolnavii își arătau durerea respirând zgomotos printre dinții strânși și lăsând să le curgă saliva din gură. Unul se ținea de un pom și scuipa întruna, altul defeca, apoi își cerceta atent excrementele, scurmând în ele cu degetul. Entuziasmul din zilele precedente dispăruse, lăsându-i temători și distruși. Era ca și cum arcul dorinței, după ce-și slobozise săgețile, s-ar fi întors, lovindu-i drept în față și lăsându-i amețiți și suferinzi. Copiii păreau bătrâni iar bătrânii copii; femeile deveniseră aspre și lipsite de grație precum bărbații, iar bărbații păreau moi și fragili ca niște femei. Multora le ieșeau pe obraz niște coșuri roșiatice terminate cu un cap de puroi alb. Peste tot nu vedeai decât priviri care se ascundeau și carne veștedă. Ca niște pete negricioase și tremurătoare, contrastau cu lumina puternică a verii, în care și nopțile, cu luna aceea uriașă și stelele nenumărate, păreau sănătoase și luminoase. Dar bucătarii, cu discreția lor calmă și trupurile curate și puternice, demonstrau că exista în indienii aceștia și o forță în stare să-i păstreze la adăpost de haos.

În zilele care au urmat au început să iasă, treptat și nu fără efort, din starea de însingurare. Unora asta le-a luat săptămâni și luni întregi, iar în perioada care a urmat au murit mulți din trib. Începeau să se ridice, serioși și sobri, și se apu-

cau să curețe câmpul și plaja, să se ocupe de bolnavii pe care îi duceau în case, să-și îngroape morții. Concentrați, schimbau rapid doar cuvintele necesare, din care nu reieșea nici un sentiment, gravi, aproape severi, umblau printre copaci, se spălau în râu, fabricau unelte din lemn și os, îndeplineau cu o dibăcie fără greș toate aceste treburi care le confereau, lor și locului în care trăiau, exterioritatea aceea irefutabilă și densă, apropiată de simțuri, părând neclintită și eternă, pe care o percepusem încă din barcă pe când mă apropiam de plaja semicirculară și de prezența umană care venea de la focurile aprinse în noapte. Două sau trei zile îmi fuseseră de ajuns ca să constat din ce substrat negru trebuiau să se ridice indienii, vâslind puternic către aerul transparent, pentru a arăta lumii exterioare un aspect omenesc.

Tribul semăna cu un bolnav care își revenea încet. Cei care mureau sau întârziau să se vindece erau precum elementele irecuperabile sau grav vătămate ale unei ființe unitare. Trupurile păreau semnele vizibile ale unui rău invizibil. Rană, slăbiciune, paloare, sânge, puroi sau arsură nu erau decât semnele trimise din hăul de întuneric, ceva prezent la toți, repartizat tuturor, ceva unic, față de care fiecare în parte se dovedea un participant fragil. Nu știu ce zeu putea fi, dacă zeu era, deși în toți anii ăia nu i-am văzut adorând ceva; era o prezență care îi guverna împotriva voinței lor, care transmitea ceva dincolo de voință sau bune intenții și care, din când în când, se manifesta oricât de mult ar fi încercat ei să uite de existența ei sau să simuleze că

o ignoră, precum Leviatanul care e vizibil doar când apare periodic din fundul oceanului.

După o săptămână, majoritatea bolnavilor își reveniseră, făceam cu greu deosebirea între bucătarii sănătoși și calmi și restul tribului. Mai erau unii care ieșeau dimineața din casă, cu mișcări încete și ezitante, clipind din ochi sub soarele care urcase deja sus, plimbându-și privirile buimăcite pe deasupra frunzelor strălucitoare și sprijinindu-se de pereți sau de vreun membru al familiei. Mulți rămăseseră cu urme de neșters: unul își pierduse o ureche, altul un ochi care a continuat să-i supureze luni în șir; un al treilea a rămas beteag pentru restul zilelor. Îi întâlneam uneori pe plajă sau printre copaci și, văzându-i betegi, deci purtând pe trup stigmatul clar al exceselor făcute, încercam să-i întreb din ochi, căutând un gest, o expresie sau o grimasă din care să se vadă că își aduceau aminte de acele zile abominabile, dar ochii lor păreau inocenți și muți, indiferenți sau impermeabili amintirilor. Zâmbetul iute, aproape ironic cu care mă priveau în general, nu era un semn de complicitate sau de conivență, ca și cum, acceptându-mi mărturia, ar fi recunoscut prin asta delicatețea tăcerii mele, sau, întâlnindu-se cu privirile mele insistente și întrebătoare, ar fi manifestat un fel de superioritate prin atitudinea lor impenetrabilă; dimpotrivă, zâmbetul părea să aibă legătură nu cu ce făcuseră și ce văzusem eu atunci, ci cu anumite lucruri de care mă credeau capabil și pe care sperau să le fac într-o bună zi. Odată trecută grozăvia, tribul mă trata din nou cu jovialitate și deferență. Există oameni care susțin că prima impresie este cea corectă și adevărată;

în ce-i privește pe acești indieni, trebuie să spun că afirmația nu se susține. Cei care fuseseră, în primele zile, mai răi ca animalele sălbatice, au devenit, cu trecerea timpului, ființele cele mai caste, sobre și echilibrate din câte mi-a fost dat să întâlnesc în lunga mea viață.

Delicatețea de care dădea dovadă tribul ar trebui să se numească mai curând feminizare sau blândețe; igiena lor, manie; atenția față de semeni, afectare ceremonioasă. Politețea lor exagerată a crescut, dobândind o complexitate neobișnuită. Erau de o pudoare surprinzătoare. În lunile care au trecut, n-am mai văzut niciodată ca un indian să-și facă nevoile în public. Cu toate că umblau absolut goi, n-am mai văzut pe nimeni, nici chiar copiii, etalându-și sexul; acesta le atârna între picioare aproape ascuns, aproape inexistent. Pipăielile și aluzia carnală păreau excluse în public. Erau atât de circumspecți în această privință, încât mă întreb și acum dacă se acuplau în particular, și dacă nu s-ar fi născut copii pe parcursul anului, chiar și cel mai atent observator ar fi ajuns la concluzia că acești indieni nu cunoșteau coitul. Chiar dacă făceau parte din aceeași familie, bărbații și femeile își vorbeau evaziv și distant. Fără a fi duri sau autoritari, purtarea față de copii era severă, sentențioasă și tăioasă, deși nu lipseau manifestările de atenție și chiar de duioșie. De regulă, exista o separație destul de clară între femei și copii, pe de o parte, și bărbați, pe de alta. La toți, grija pentru curățenie era excesivă, aproape enervantă. Un plod de un an sau doi murdar de excremente era motiv de ceartă între bărbat și

nevastă. Un copil care urina pe un copac într-un loc vizibil primea imediat o palmă.

Spuneam deci că nu-i văzusem făcându-și nevoile în public, ca în timpul orgiei; de asemenea, nu am dat niciodată, în împrejurimile satului, de excrementele lor, iar după o vreme am înțeles că și le îngropau, nu doar le acopereau, mai mult sau mai puțin sumar, cu pământ, ci făceau o groapă în pământ, pe care o acopereau și o bătătoreau până dispărea. Pe vreme caldă, se scăldau în râu de mai multe ori pe zi, plaja galbenă era tot timpul plină de indieni care intrau și ieșeau din apă, iar dacă mă plimbam prin apropiere îmi ajungeau la urechi, atât ziua cât și noaptea, zgomotele bălăcelilor. Pe timp de iarnă, încălzeau apa în marmitele lor de gresie ca să se spele, dar nu puțini continuau să coboare pe mal, neluând în seamă promoroaca albăstrie a dimineții. Înainte de a le găti, spălau alimentele de mai multe ori. Măturau cu târnurile de câteva ori pe zi interiorul caselor și spațiul din fața lor, iar vara, pe înserat, aduceau apă din râu și stropeau atât pe dinăuntru cât și pe dinafară, iar apa scânteia în ultimele raze de soare.

Erau atât de politicoși că deveneau ostentativi și supărători. Era de-ajuns să treacă cineva prin fața casei pentru ca ei, lăsându-și baltă ocupațiile de zi cu zi, să-l salute insistent, să-l roage să se oprească puțin la intrare, după care purcedeau la un lung interogatoriu asupra stării de sănătate a fiecărui membru al familiei trecătorului, neuitând pe nici unul, cerând amănunte și determinând răspunsuri și mai ample prin alte întrebări, astfel că ceremonia dura un ceas, timp în care stăpânul casei întreba de sănătatea unor

persoane pe care tocmai le văzuse pe plajă sau cu care tocmai schimbase un salut distant. Dar dacă asemenea întâlniri întâmplătoare aveau loc în spațiul public, adică într-un loc departe de casele lor, totul se limita la un dialog rapid, laconic, ba chiar un pic trufaș. Distanța era la rândul ei materială, căci un spațiu de doi sau trei metri îi despărțea în permanență, de parcă grija lor principală ar fi fost să nu se atingă, evitând cu tot dinadinsul o atingere fizică cu interlocutorul. Rămâneau câteva clipe foarte drepți și demni, puțin aplecați în spate, schimbau câteva formule rapide, deloc călduroase sau sincere, după care-și continuau drumul, cu ochii mijiți, spatele și umerii drepți și rigizi, într-o atitudine convențională care exprima mândrie și gravitate. Excesul de pudoare și demnitate îi făcea să fie susceptibili. Se simțeau ofensați de lucrurile cele mai mărunte. De exemplu, dacă, din neatenție, în conversație intervenea o aluzie oarecum șocantă, cei de față lăsau capul în jos într-o atitudine gânditoare, rămâneau o vreme tăcuți, după care găseau un pretext oarecare și plecau. Înainte de a ataca teme legate de acuplare, menstruație sau excremente, îndepărtau copiii, iar dacă se întâmpla ca unul să vorbească fără a-și fi gonit copiii, era imediat chemat la ordine fără drept de apel.

Părea să le fi luat ceva timp pentru a reînvăța rapiditatea cu care făceau totul. Iuțeala aceasta era proprie bărbaților, căci femeile se mișcau placide și absente, chiar și când munceau parcă se gândeau la altceva. Bărbații se deplasau aproape alergând, iar când se încrucișau cu o femeie, diferența de viteză sărea în ochi. Era ca și cum

bărbații ar fi fost orizontul mișcător și tare al unui centru obscur, moale și sedentar reprezentat de femei. Iar când bărbații se întâlneau pe plaja galbenă și se opreau pentru a schimba formalitățile lor laconice, aveau gesturi atât de iuți că aveai impresia că țopăiau pe loc, la o distanță prudentă de interlocutor, fiindu-le aproape interzis să se oprească de-a binelea. Când mergeau, de exemplu, la pescuit, traversau plaja în fugă, săreau în bărci și se depărtau vâslind energic, dispărând în câteva minute printre insule. Totul era viteză constantă și regulată, totul părea să se facă în goană, iar când cădea noaptea se prăbușeau pe solul bine măturat al caselor și dormeau până-n zori.

În diminețile însorite, cu acest du-te-vino al lor umpleau spațiul translucid. Din cele petrecute în primele zile nu rămăseseră decât câțiva betegi. Erau un popor urban, muncitor și auster. Glumeau rar și, cu excepția copiilor, care se jucau îndeobște mai departe, aproape că nu se auzeau râsete. Femeile păreau să fie mai puțin serioase decât bărbații, sau, poate, mai puțin rigide. Atitudinea bărbaților atingea posăcenia, cea a femeilor, resemnarea sau indiferența. Dar și bărbații și femeile păreau să facă tot ce făceau nu din plăcere, ci din obligație. Plăcerea părea să lipsească din viața obișnuită. Faptul că, în casele lor, copulau se vedea nu din concupiscența publică, ci din pântecele femeilor însărcinate și nou născuții zbârciți și plini de sânge care apăreau din când în când sub soarele acestei lumi.

Obiect al atenției sau al indiferenței, al unei amabilități trecătoare, al unor întrebări de neînțeles sau al unui dispreț persistent, eu rătăceam

printre ei convins că ceea ce păreau să aștepte de la mine, dacă chiar așteptau ceva, n-aveau să-l obțină prin moartea mea, ci mai curând prin prezența mea constantă și atenția mea răbdătoare față de perorațiile lor. Din când în când, un indian se apropia și, proțăpindu-se în fața mea, dădea drumul unui discurs interminabil presărat de gesturi lente și explicative, în care era vorba despre orizont, fluviu, arbori, iar uneori brațul se îndoia, palma îi lovea pieptul, oratorul desemnându-se astfel centrul șuvoiului de cuvinte scurte, stridente și rapide. Alteori, trecând prin dreptul unei locuințe, glasul unei femei care lucra ceva la umbră, lângă intrare, murmurând pe un ton blând și confidențial *Def-ghi, def-ghi*, mă făcea să mă opresc, iar femeia, fără a se opri din lucru, pronunța un discurs scurt și precis, după care își vedea mai departe de ale ei, de parcă aș fi plecat deja de acolo, fără a-mi arunca nici măcar o privire. Mai expansivi, copiii se luau după mine și-mi vorbeau. Erau ca un revers zgomotos al tribului, însă gravitatea generală ajungea să-i atingă și pe ei, amortizându-le entuziasmul.

Au trecut săptămâni și luni. A sosit toamna. O furtună măturase vara, iar lumina de după ploaie era mai palidă, mai subțire. În după-amiezile însorite, printre frunzele îngălbenite care cădeau întruna și putrezeau sub copaci, rămâneam nemișcat, visând cu ochii deschiși în mijlocul fascinației incerte a celor văzute. În lumina slabă și uniformă, care se subția și mai mult deasupra frunzelor îngălbenite, sub un cer albastru care vira spre alburiu, între pajiștea decolorată și nisipul pălit, uscat și mătăsos, când soarele-mi încălzea capul părând să topească tiparele limitate ale obișnuinței, când nici sentimentele, nici

memoria, nici măcar mirarea nu dădeau sens și ordine vieții mele, lumina toată, pe care acum o numesc, pentru acest stadiu, toamnă, urca, limpede, dinspre reversul ei negru, către simțurile mele, ca o parte din mine însumi sau devenind tot ce mă înconjura, atât de irefutabil și de firesc încât nimic nu ne lega, poate doar faptul că ne aparțineam unul alteia, lipsind obstacolele care pot deveni emoție, frică, rațiune sau nebunie. Mai târziu, când soarele cobora spre apus și obișnuința mă întorcea în contingentul salvator, mă plimbam printre indieni încercând să găsesc o ocupație inutilă care să mă ajute să închei ziua, pentru a fi iarăși părăsitul cu nume și memorie, precum o plasă de pulsații zbuciumându-se în miezul întâmplărilor.

Mai multă realitate a adus iarna. Alternând, brumele și ploile ne reaminteau că suntem lipsiți de apărare, ne făceau să inventăm mijloace menite a ne pune la adăpost de lumea exterioară, iar coliba, blănurile și focul elementar în jurul căruia ne strângeam, tertipurile la care recurgeam pentru a găsi căldura animală și pentru a supraviețui ne dădeau de furcă în modul cel mai concret, ținându-ne departe de ceea ce nu poate fi rostit. Indienii trec cu cinste peste perioada grea: împart cu dreptate puținul pe care-l smulg iernii, cei mai puternici fac zid în jurul celor slabi, dăruindu-le alimente și viață. Totul, cu discernământ și discreție; astfel am înțeles, mult mai târziu, că dacă o mână de oameni robuști se bucurau de privilegii în timpul unor asemenea luni grele, nu era pentru că ceilalți s-ar fi temut de forța lor brută, ci pentru că acești oameni puternici erau necesari pentru supraviețuirea în-

tregului trib, în care fiecare membru, până la cel mai umil, de la copilul nou-născut până la bătrânul muribund, avea desemnat un rol precis. Nu o dată am văzut cum unul dintre acei oameni robuști își ceda acoperământul sau hrana unui bătrân, unui bolnav sau unui copil, în contrast evident cu oroarea acelor prime zile.

Astfel se purtau indienii în iarna aspră și cenușie, rămânând la fel de posaci și de retrași. La coliba pe care mi-o repartizaseră, un pic retrasă față de sat, venea în fiecare dimineață un bărbat tăcut care-mi aducea ceva de mâncare și ceva lemne uscate pentru foc. Mai trebuie să spun că din toate iernile pe care le-am petrecut printre indieni, aceea a fost cea mai lungă și mai aspră. Săptămâni în șir, o burniță înghețată a șters orizontul și cerul, iar când s-a oprit, în loc să scadă, frigul a sporit și în nopțile următoare, dintr-un cer atât de limpede și de apropiat că aveai impresia că ne zdrobește, a coborât înghețul, astfel că ne trezeam în fața unor întinderi albite, de parcă stelele pulverizate de frig s-ar fi sfărâmat, pudrând pământul. Cu excepția marelui fluviu, toată apa îngheța, devenea o pojghiță fină, casantă, scânteietoare, albastră dimineața, de un verde gălbui în timpul zilei și trandafirie la asfințit. Și nisipul devenise mai fin, de parcă și el era făcut din praf de stele, iar pământul, uscat și dur acolo unde nu era amestecat cu nisip, a devenit albăstriu și lucios. Câteva săptămâni totul a fost încremenit, de parcă ar fi înghețat și aerul și timpul — lumină congelată, mai bine-zis un fel de transparență în care se reflecta lumina schimbătoare, ca pe un strat de promoroacă, albastră, verde, galbenă, violetă, trandafirie sau

roșcată. Copacii erau ca de piatră, crengile dezgolite și negre pe fondul cerului lăptos păreau o imagine de coșmar. Animalele și păsările mureau de frig, rămânând pe loc, înțepenite, fără să se descompună, intacte și neclare în frig și moarte. Cu oamenii se întâmpla la fel: mai ales bătrânii, pe care-i copleșeau în nopțile lungi frigul și somnul, nu mai aveau chef să se scoale și-și continuau drumul spre moarte, din lene sau comoditate. Ușori, tăcuți și lipsiți de violență, exact ca frunzele toamnei care se îndreaptă spre pământ, unde este adevărata lor casă, acești bătrâni cădeau în moarte în inima iernii cumplite. Supraviețuitorii pândeau în nordul incert prima adiere de vânt călduț. Iar când au început să apară primele frunze fragede, micuțe și roșii, parcă nu-și spărgeau propriii muguri, ci aerul cel înghețat.

Treptat, indienii au început să iasă din colibe, nu atât în spațiul exterior, cât în primăvară. Aerul nemișcat reîncepea să curgă, gheața se transforma în apă, copacii încremeniți trimiteau spre cerul albastru nouri de frunze verzi. Pe câmpul înflorit a reînceput alergătura iute a indienilor. Nisipul redevenea auriu, la fel și fluviul. Din insule veneau stoluri de păsări multicolore, tăind cerul albastru și umplând arborii din spatele satului. Încă somnolente, își făceau apariția pumele și caimanii. Zilele călduțe se prelungeau în febrile asfințituri roșii, primăvara înainta lăsând să se vadă plaja galbenă plină de oameni care stăteau tot mai târziu, astfel că, printre arome de mâncare, plimbări fără grabă pe malul apei, cerul încă limpede, primele stele și frunzișul scânteietor, nopțile acestui anotimp al speranței

erau liniștite și binevoitoare. La jumătatea dimineții, când trecea frigul, primele focuri se aprindeau afară, în fața colibelor, printre copaci; atunci, peste tot acest spațiu care mai păstra resturile anotimpurilor precedente, putrezite și îngropate, macerate de timp și ploi — frunze, lemn, corpuri de animale, carne și oase omenești, excremente — fumul își reîncepea victorios urcușul lent, iar celor care uitaseră în iarna grea de orice urmă a lor le readucea, împreună cu senzațiile pe care le trezea, amintirea unei obișnuințe vechi și persistente. Era o plăcere să ne vezi ieșind din nou în lume în diminețile tot mai calde și mai însorite, după luni de somnolență chircită. Ziua plină de lumină îi făcea euforici, chiar veseli pe oamenii aceștia circumspecți și țepeni. Ceva mai viu și mai prietenos decât datoria, eficiența și subzistența părea să-i mâne când se duceau la muncă, iar când se încrucișau o clipă pe plajă sau sub copaci, rămâneau să stea de vorbă ceva mai mult ca de obicei, ca și cum în loc de a considera politețea ca pe un delict sau o neglijență, ar fi simțit că plăcerea austeră pe care o împărtășeau era dovada unui avantaj în măsură să-i apropie de timp și de lucruri.

Totuși, trecând zilele, blândețea asta a început să se fisureze. Intram în vară ca într-o casă de foc, învârtindu-ne buimaci și pierduți în lumina albă. Umbra lipicioasă a pomilor nu ne mai apăra. Doar zorile atenuau zăduful, care ținea de la primele raze ale dimineții până târziu în noapte. Tribul se agita într-un somn neliniștit. În lunile precedente, indienii se culcaseră devreme pentru a fi proaspeți de cum se lumina; noaptea nu

zăreai pe nimeni în sat, domnea o tăcere pașnică, neîntreruptă decât de vreun țipăt de pasăre. Când au venit căldurile mari, această disciplină spontană s-a deteriorat. La început, o puneam pe seama soarelui arzător care urca năucitor pe cerul nemărginit, dar treptat am priceput că anul care trecea târa după sine, dintr-o beznă necunoscută, ca o zi de febră ce se sfârșește în trupul unui muribund, o grămadă de lucruri semiascunse, semiîngropate, a căror persistență și chiar existență ni se par improbabile și, când reapar, ne demonstrează peremptoriu că de fapt au fost singura realitate a vieții. Tot așa, fluviul cel mare, calm luni în șir, ne arată prin gunoaiele și leșurile pe care le duce cu el, adevărata forță pe care o are în zilele când iese din matcă.

Relațiile dintre indieni, atât de politicoase și distante, au alunecat spre secretoșenie, indiferență și ceartă. Destui dintre ei deveneau nerăbdători, iritabili și, în general, se izolau și umblau ca zăpăciți sau adormiți. Frumusețea dimineților nu o primeau ușor, păreau să fermenteze în posomoreală și nostalgie. Că le lipsea ceva era limpede, dar nu reușeam să aflu ce. Cercetau zilele goale, cerul deschis, malul luminos, sperând să primească din aerul tremurător o chemare sau o viziune. Bântuiau fără țel și fără puteri, așteptau. Substanța comună care-i ținea laolaltă, conferind tribului coeziunea unei ființe unice, se subția, amenințând-o cu rătăcirea și dispersia. Păreau absenți și morocănoși, presimțeau că le lipsește ceva fără nume, căutau parcă ceva neștiind ce caută sau ce pierduseră.

Când au înțeles, gesturile lor au devenit mesaj, semn, convergând treptat către acțiune și ezi-

tând tot mai puțin. Vedeam pe fețele lor și citeam în atitudinea lor o hotărâre care sporea. Pe când treceam într-o zi prin fața unei colibe, am văzut o bătrână care contempla un craniu uscat și lustruit. Expresia nedisimulată a babei era de adorare și fascinație. În zilele care au urmat am văzut grupuri de indieni care stăteau la sfat; niște indieni mergeau de la un grup la altul ducând mesaje și păreri. Alții își pregăteau, cu o dibăcie plină de entuziasm, săgețile otrăvitoare. Nu știu de unde au reapărut, în diverse locuri, obiecte care fuseseră ale căpitanului și ale marinarilor: haine, un coif, o sabie, metale și monede. Cu toții voiau să le privească, să le atingă, să le pipăie. În mai puțin de un an dobândiseră un aspect definitiv și uzat de relicve, iar ca să apuce să pună mâna pe ele oamenii se certau, ba chiar a curs și sânge. Obiectele erau amestecate cu altele, necunoscute, dar ușor de ghicit: coliere, pietre, cuțite, bucăți de lemn atât de lustruite și îngălbenite că le deosebeai cu greu de oasele, de om și de animale, judecând după formă și mărime, cu care se amestecau. În înghesuială, craniile zburau pe nisip, în timp ce indienii se băteau, tot mai des și mai violent, să pună mâna pe ele. Totuși, nimeni nu le ținea mult timp în mână, de parcă obiectele exercitau nu doar atracție, dar picurau și venin.

Într-o dimineață, era foarte devreme, m-a trezit o rumoare. De-abia se crăpase de ziuă. Pe plajă, o masă de trupuri întunecate se agita în aerul albăstrui. Înfrigurare, grabă, entuziasm, chiar și bucurie: vreo sută de bărbați se îmbarcau în luntrile aliniate pe mal și tot restul tribului se strânsese să-și ia rămas bun. Gesticulau și turuiau

repede și cu glasurile lor ascuțite, acum înăbușite de excitația stăpânită. Aproape simultan canoele s-au dezlipit de mal, în timp ce oamenii se urcau în ele, depărtându-se, cu aceeași viteză, în amonte și dispărând printre insule. Tribul a mai rămas o vreme pe mal înainte de a se împrăștia, contemplând, parcă uimit și cuprins de speranță, soarele roșu și mare care apărea de după insule, alungând ultimele umbre ale zorilor și presărând reflexe trecătoare pe fluviul vioriu.

În zilele care au urmat, privirile se îndreptau tot timpul spre fluviul scânteietor și pustiu. Insulele joase pe care le formase erau în mijloc, nemișcate și alungindu-se în amonte. Apa nu mai producea nici un pic de prospețime, orizontul alb și neclar din cauza zăpușelii nu aducea nici un semn. Indienii erau tot mai nesiguri și neliniștiți. Câte unul își lăsa treaba și venea la mal unde, sub pretextul că se spală pe mâini sau urinează în apă, scruta fluviul sperând să zărească întoarcerea bărcilor. Alții ieșeau tot mai des în pragul colibelor în care se adăposteau de căldură și priveau și ei apa. Nerăbdarea îi făcea să-și lase baltă ocupațiile și să coboare pe mal. La început au fost trei sau patru, a doua zi era un grup, a treia, aproape o mulțime, iar în a patra zi tot tribul stătea pe mal cu ochii țintă într-un punct anume printre insulițele joase și prelungi, așteptându-i.

Și au apărut, sclipitori și albaștri, dar nu în zori, ca atunci când plecaseră, ci pe seară, exact ca atunci când mă aduseseră pe mine. Aceleași focuri pe care le văzusem de pe apă luminând plaja se aprinseseră acum în fața ochilor mei. To-

tul se repeta, dar acum evenimentele se combinau cu altele, asemănătoare, din memoria mea. Ce se petrecea acum avea pentru mine un gust cunoscut: era ca și cum, luând-o de la început, timpul m-ar fi lăsat în alt loc din spațiu, de unde puteam privi, într-o perspectivă diferită, aceleași evenimente care se repetau — iar senzația că lucrurile acelea se petrecuseră deja a fost atât de mare că, privind în aerul albastru reflexele focurilor pe apă și văzând sosirea rapidă și uniformă a bărcilor, am așteptat, fără să-mi dau seama, dar într-un mod extrem de intens, să mă văd pe mine însumi, rătăcit și aproape vrăjit, descoperind încet în înserarea albastră plină de pace exterioară și de aglomerare umană, întunericul nemărginit al acestor ținuturi primordiale.

Dar nu *eu* veneam în bărcile astea: venea însă un om viu, poate de vârsta mea, care stătea drept și nemișcat între vâslași. *Def-ghi, def-ghi* l-au strigat câțiva de cum a pus piciorul pe uscat, în timp ce învălmășeala și înghesuiala îi împiedicau să se apropie de cadavrele care erau descărcate și îngrămădite, fără prea multă considerație, pe nisip. Prizonierul — deși, după cum se va vedea, cuvântul nu este cel potrivit — îi ignora, iar când catadicsea să se uite la câte unul, o făcea cu un dispreț calculat și indiferent. *Def-ghi, def-ghi*, insistau ceilalți, încercând să iasă în evidență pentru a-i atrage atenția asupra lor. Îi adresau aceleași zâmbete dulcege pe care le cunoșteam atât de bine, aceleași glume de prost gust, adică se prefăceau supărați și agresivi, pentru ca imediat să izbucnească în râs, aceeași ostentație teatrală menită a-și configura un personaj ușor de ținut minte. Deliberat, prizonierul ignora toate aceste acte de

seducție, ceea ce îi stimula, incitându-i să-și diversifice manifestările, astfel încât nu mai puteai ști dacă schimbarea de atitudine era adevărată sau jucată, dacă trecerea de la ilaritate la furie, de la sentimentalism la violență, de la trufie la obscenitate, era cauzată de dorința lor de a-și compune o atitudine ușor de înțeles, era o modificare deliberată, sau dacă, provocați de indiferența prizonierului și de neliniștea pe care părea să le-o provoace prezența sa, nesiguri și confuzi, nu deveniseră decât o substanță moale și informă pe care evenimentele o modelau în figuri arbitrare și trecătoare. Dar ceva era cert: prizonierul știa de la bun început ce așteptau de la el indienii, lucru pe care eu, în schimb, l-am ghicit încetul cu încetul și chiar după atâta timp — chiar și acum, șaizeci de ani mai târziu, în timp ce scriu în această noapte de vară, la lumina unei lumânări — nu sunt încă sigur că l-am înțeles, cu toate că m-am gândit la asta toată viața, căutând să descopăr sensul exact al acestei așteptări.

E ușor de ghicit ce s-a petrecut în zilele următoare: de la pofta crescândă din dimineața însorită și calmă în timp ce trupurile făcute bucăți se frigeau deasupra jarului și până la recolta de morți și betegiți de după trei sau patru zile și lenta revenire la viață a tribului, trecând prin plăcerea contradictorie a festinului, prin hotărârea suicidară a beției și prin dârdora acuplărilor multiple, fantastice și obstinate; repetarea evenimentelor într-o ordine identică era și mai uluitoare dacă mă gândesc că nu părea să vină dintr-o premeditare, dintr-o organizare plănuită dinainte, și că zilele monotone, cenușii și lipsite de veselie pe care le trăiau indienii îi duceau, pe

nesimțite și fără ca ei înșiși să-și dea seama, spre acest nod arzător care era singura lor sărbătoare, din care mulți ieșeau cu greu, vătămați, iar unii deloc. Era ca și cum ar fi dansat după un ritm care-i guverna, un ritm mut, a cărui existență o presimțeau, dar aceasta era inabordabilă, suspectă, absentă și în același timp prezentă, reală dar nedeterminată, exact ca aceea a unui zeu.

Precum propria mea umbră, prizonierul se plimba prin poiana nisipoasă pe care fumegau frigările. Spre deosebire de mine, care în prima zi umblasem uluit și temător printre membrii tribului, acesta părea nu doar indiferent și liniștit, dar și, socotind după atitudinea sa, un pic dezamăgit atunci când indienii, absorbiți în contemplarea frigărilor sau pierduți în fantasmele carnale, nu-i dădeau atenția cuvenită. Parcă aștepta de la ei lingușiri sau supunere, era contrariat când indienii nu-l sărbătoreau îndeajuns. Ai fi zis că simplul fapt de a fi fost capturat îi conferea o anume superioritate. E drept, la debarcare, mulți se apropiaseră de el, îl înconjuraseră încercând prin toate mijloacele să-i atragă atenția, asediindu-l exact cum făcuseră cu mine, dar spre deosebire de mine, el părea să cunoască perfect motivele, iar atitudinea lui trufașă și disprețuitoare denota că asediul nu-l deranja, ci îi conferea, din rațiuni misterioase, o putere necunoscută. În schimb, era limpede că prezența mea îl deranja. Privirile disprețuitoare pe care mi le arunca, spre deosebire de cele pretențioase și arbitrare de care avea parte tribul, se încărcau de ură. Nu o dată l-am surprins privindu-mă pe furiș, ca unul care-și studiază dușmanul. În general,

îmi evita privirile și nu mă fixa direct, mă ignora pentru a stabili parcă, în lumea aceasta în care eu îl enervam, printr-o hotărâre magică, că nici nu existam. Când îl văzusem apărând, viu, într-o situație identică cu a mea, mă gândisem că necunoscutul îmi trimitea un aliat, dar o simplă privire îi fusese de-ajuns ca să mă recunoască în mijlocul tribului și din acel moment nu făcuse decât să mă ocolească și să se poarte cu ostilitate. Știa. Era la curent nu doar cu propriul său rol, pe care-l juca așa cum am văzut, dar și cu al meu, dându-mi senzația destul de neplăcută că eram, simultan, înglobat și respins. Dacă indienii, într-o pauză de frenezie, își reîncepeau asediul, prizonierul se purta ca un personaj important care acceptă, fără prea mare interes, să asculte cam reticent rugămințile plebei, după care revine la atitudinea superioară, nelăsând să se vadă dacă în viitor va ține sau nu seamă de cererile lor, sau dacă chiar le-a ascultat cu atenție. Purtarea lui îi exaspera pe indienii care treceau, excedați, de la rugăminți la cererea categorică sau la amenințări. Era însă limpede că prizonierul nu se lăsa intimidat. Părea să domine tot tribul, doar cu o simplă modificare a mutrelor sale exagerate. Bucătarii, alții decât prima dată, îi arătau aceeași curtoazie calmă pe care mi-o arătaseră și mie, dar și cu ei se purta la fel. Mă întreb și azi dacă atitudinea lui era doar o trăsătură de caracter sau un stil de interpretare — azi, acum, în noaptea asta, după ce-a trecut atâta timp, când cred că știu ce așteptau indienii de la mine, căci am descoperit-o treptat, de-a lungul anilor. Prizonierul o știa de la bun început pentru că, fi-

ind dintr-un trib nu foarte depărtat, cunoștea limba celor care-l capturaseră, sau poate că, dată fiind vecinătatea, propriul său trib făcuse expediții similare și era la curent, știind de la alții, cu motivele captivității. Aceste motive îi conferau un privilegiu de care se servea, trebuie s-o spun, destul de indecent; din câte vedeam, extorsiunea nu-i era străină și accepta, fără rușine, tot felul de daruri, însă fără a le da de înțeles celor care i le ofereau că dorințele lor aveau să fie îndeplinite. A dus-o în acest fel de sinecură vreo două luni, dispărând într-o dimineață ploioasă de toamnă într-o barcă încărcată cu alimente și cadouri, vâslind pe râu în sus, tăcut și țeapăn, cu același aer îmbufnat și disprețuitor al celui care se simte prost primit printre oameni inferiori care nu merită compania lui augustă, impasibil la aclamațiile tribului care îl conducea ca pe un prinț și fără a lăsa să se vadă în ce măsură avea de gând să-i țină minte. În toamna care se instaurase, în cenușiul identic al pământului, apei și cerului, a dispărut încet la orizont, confundându-se cu acesta, ca un miraj în plus printre multele pe care ni le dă această lume.

Indienii ieșiseră pe atunci, nu fără efort, din gaura neagră în care se scufundau periodic. În cei zece ani petrecuți printre ei, nebunia i-a cuprins, cu punctualitate, de zece ori. Cel mai ciudat era că în lunile de abstinență nici un semn exterior nu lăsa să se întrevadă forța nemăsurată a dorinței care-i măcina. Când am început să mă orientez prin hățișul limbii lor și să o folosesc cât de cât, i-am întrebat de mai multe ori, curios, deși nu în mod direct. Dar parcă-și pierduseră memoria și nu știau la ce mă refer. Nu-mi

dădeau răspunsuri evazive sau ipocrite: nu, era vorba de uitare sau de ignoranță. Indienii nu mințeau niciodată. Vorbeau puțin, mereu cu un scop precis. Nu cunoșteau arta conversației. Iar când țineau sfat, nu era vorba de conversații propriu-zise, ci de un schimb de idei foarte exacte pe care le enunțau, laconic, asistenței care, la rândul ei, le primea fără comentarii. Uneori, între o întrebare și răspunsul ei puteau trece ore. Agitația verbală de care erau cuprinși uneori nu era rezultatul abundenței de cuvinte, ci al repetiției câtorva fraze scurte și stridente, sau chiar a unui singur cuvânt, pronunțate cu variații de intensitate și de viteză. Din punctul lor de vedere, saluturile convenționale pe care și le adresau și excesul de formule de curtoazie păreau să fie un rău necesar. Pentru mine, această sărăcie orală era dovada că nu mințeau, căci de regulă minciuna se bazează pe limbaj și are nevoie de o grămadă de cuvinte. Uitarea și ignoranța păreau să fie autentice: ca și cum o parte a întunericului pe care-l străbăteau li s-ar fi încrustat în memorie, învăluind în fâșii negre amintiri care, dacă ar fi rămas vii, i-ar fi putut duce la nebunie. Exagerau, fără să-și dea seama, cu pudoarea, neîndoielnic îngroziți, precum fiarele, presimțind confuz de ce erau în stare. În lunile anului în care greutățile îi obligau să înfrunte condițiile aspre de afară, uitarea era totală, deveneau austeri și fraterni, poate mai puțin din cauza unor sentimente nobile, cât pentru că presimțeau că, pentru serbările lor carnale, erau necesare integritatea și robustețea întregului trib. La sfârșitul iernii începea deteriorarea. Zilele lungi, cu lumina lor orbitoare, îi puneau față în față cu evidența, dez-

goliți și abandonați. Treceau la fel de ușor ca de la apatie la entuziasm nu în alt anotimp al anului, ci în altă lume, în care uitau de toate, de pudoare, măsură sau grad de rudenie. Treceau dintr-o lume în alta traversând o zonă neagră, o apă a uitării, depășind uneori punctul în care se șterg toate limitele, ajungând pe malul nimicirii. Era normal ca unii să nu supraviețuiască iar alții să rămână betegi ca după o trecere prin foc. Pendularea asta cred că era cauza nefericirii lor. Ajungea să-i vezi în posesia obiectului dorinței lor pentru a vedea că acesta le arde mâinile. Iar circumspecția lunilor de abstinență se explica prin faptul că știau că faptele lor de zi cu zi nu erau decât aparență pură și că ei veneau dintr-o lume uitată.

Astfel trăiau indienii, de la naștere până la moarte, pierduți pe tărâmurile acelea nețărmurite. Focul care-i mistuia ardea în același timp în fiecare în parte și în toți. Un foc continuu care nu numai că se aprindea, dintr-o dată, în fiecare, dar și ardea pretutindeni, manifestându-se din când în când. Târâți de vâltoarea incandescentă, nu erau mai stăpâni pe faptele lor decât praful ridicat de ciclonul care bătea în noiembrie. Am crescut printre ei și pot spune că, anii trecând, oroarea și sila pe care mi-o inspirau la început au lăsat locul milei. Suferința făcută din foame, ploi, frig, secetă, inundații, boli și moarte era cuprinsă într-una mai adâncă, care-i domina cu o asprime specială și nemăsurată, împotriva căreia erau lipsiți de apărare și, fiind ascunsă, nu puteau construi, ca pentru cealaltă, arme sau adăposturi menite s-o atenueze. Îi știam capabili de rezistență, generozitate și curaj, abili în mânuirea

lucrurilor pe care le cunoșteau — era de-ajuns să vezi obiectele pe care le făceau și dibăcia cu care le întocmeau și foloseau pentru a-ți da seama că aspectele dure ale vieții nu-i intimidau. Dar păreau niște naufragiați încercând să mențină disciplina la bord în timp ce corabia era lovită de furtună, pe timp de noapte și pe o mare necunoscută.

Zece ani înseamnă multe zile, ore și minute. Multe morți și multe nașteri. Trecând timpul care le modelează pe toate și ne schimbă și pe noi, ceea ce în prima zi când am ajuns pe acest țărm mi s-a părut străin, mi-a devenit treptat familiar. Dacă oricărui om propriul trecut i se pare incert și greu de situat într-un punct anume din spațiu și timp, mie, care vin din neant, realitatea acestui trecut îmi este și mai problematică. Nici o viață de om nu e mai lungă decât ultimele clipe de luciditate care preced moartea. Douăzeci, treizeci, șaizeci sau zece mii de ani de trecut au aceeași întindere și aceeași realitate. Din cel mai cumplit incendiu nu rămâne alt adevăr decât cenușa. Dar fiecare viață are și o perioadă decisivă, neîndoielnic, tot o iluzie, dar care ne modelează totuși în mod definitiv. Nu e decât o iluzie ceva mai densă decât restul, pe care însă o putem reprezenta uneori în cuvinte. Când am ajuns pe acest țărm al delirului, eram ca un lut moale, când l-am părăsit eram ca o piatră, deși șederea mea a fost relativ scurtă, având în vedere vârsta la care am ajuns acum, și deși am trăit, în anii care au urmat, atâtea alte lucruri pe care unii le-ar considera importante și diverse.

Pentru că a durat atât, viața mea printre indieni nu semăna cu șederea fastuoasă a prizo-

nierilor pe care-i rețineau câteva luni și-apoi le dădeau drumul pe fluviu, în bărci încărcate cu daruri. Deși mă bucuram de privilegii și eram protejat în mod neostentativ, am împărtășit cu ei și planuri și lipsuri. Au înțeles, asta da, să mă lase departe de serbările lor care depășeau orice limită. Spre sfârșit, ca să nu-i văd, plecam singur departe trei sau patru zile, nu din repulsie, mai curând din părere de rău, pentru a nu-i vedea căzând în aceeași mlaștină din anii precedenți pe mulți care-mi arătaseră prietenie și blândețe, făcându-mă să țin la ei. Pentru că era rudimentară, mi-a fost și mai greu să le învăț limba. Un observator din afară ar fi spus că această limbă se forma după capriciile celui care o vorbea. Mult mai târziu am priceput că înțelegerea noastră conferă până și capriciului niște reguli care îi dau iluzia cunoașterii, dar chiar și prin asta viața indienilor contrasta cu cea a celorlalți oameni printre care trăisem și aveam să trăiesc. Viața lângă ei mi-a lăsat — și limba pe care o vorbeau nu era străină de senzația asta — un gust planetar, de turmă umană, de lume nu infinită, ci neterminată, de viață nediferențiată și confuză, de materie oarbă și fără scop, de firmament mut; alții ar spune: de cenușă. Ani în șir mă trezeam dimineața fără să știu dacă eram animal sau vierme sau metal adormit, bântuiam toată ziua pradă îndoielii și confuziei, încurcat parcă într-un vis întunecat străbătut de umbre sălbatice, din care nu scăpam decât noaptea când dormeam. Acum însă, când sunt bătrân, îmi dau seama că certitudinea oarbă că suntem ființe omenești și doar atât ne înfrățește mai mult cu animalele

decât îndoiala permanentă și aproape insuportabilă legată de propria noastră condiție.

Încet-încet, am început să privesc orizontul de apă, nisip, plante și cer ca pe un loc definitiv. În primele luni, poate în primii doi-trei ani, căutam tot timpul ceva ce m-ar fi putut salva nu atât de greutăți, cât de ciudățenia locului. Cu anii, speranța asta a dispărut. Viața, cu înșelătoarea ei densitate, rodea tot ce era amintire clară și lipsită de apărare. Uităm pentru că ne-am pierdut nu atât memoria, cât dorința. E de-ajuns o acumulare de viață, chiar și neutră și cenușie, pentru ca speranțele noastre cele mai mari și dorințele noastre cele mai fierbinți să se năruie. Peste noi se aruncă lopeți de experiență, ca peste sicriul din groapa umedă peste care cade țărâna definitivă. Pe scurt, după vreo doi-trei ani de când ajunsesem acolo era ca și cum n-aș fi trăit niciodată în altă parte. Nu exista decât prezentul păstos în care se zbătea luciditatea vitează, însă tot mai slabă, și un viitor care anunța mai mult repetiție decât noutate. Așa că starea mea stranie era însoțită nu atât de mirare, cât de indiferență. În trecerea anotimpurilor, făptura mea lipsită de destin propriu și de memorie, era legănată de mersul lent al timpului, într-un loc sălbatic, iar din peisajul acesta familiar și totuși necunoscut, n-avea să mă salveze, capricioasă, decât moartea. Viața mea nu mai visa nici o altă posibilitate.

De obicei, se întâmplă exact lucrurile neprevăzute. Într-o seară, indienii au venit la mine foarte agitați. Îi tot văzusem de câteva zile discutând încet și aruncându-mi priviri pe care le credeau neobservate. Dar la fel făcuseră și când

voiau să-mi propună să lucrez ceva sau să mă invite undeva. Prima dată mă luaseră cu ei la vânătoare, altă dată îmi ceruseră ajutorul, pentru că venea furtuna, la dezgropatul cartofilor, și-atunci tot așa ținuseră sfat. Numai că acum purtarea lor avea o intensitate neobișnuită.

Când am ieșit din colibă am constatat că afară mă aștepta rumoarea zilelor excepționale: tot tribul se adunase acolo. Câțiva indieni m-au zorit, aproape împingându-mă, dar nu ca să-mi facă rău, ci să mă grăbesc, în timp ce făceau gesturi largi și iuți doar pentru că erau atât de agitați încât nu reușeau să se stăpânească. M-au escortat cu greu prin mulțimea care se lupta să se apropie de mine, ducându-mă pe plajă. Mă atingeau, mă scuturau, mă și mângâiau, încercau să mă oprească și, pentru a mă face să-i privesc, luau iarăși atitudinile acelea teatrale și exagerate, dezmințite de privirile rugătoare și înfrânte. Privirile astea în care părea să se strângă ultima lor speranță, reprezintă imaginea cea mai pregnantă care mi-a rămas de la ei, cât și ultima dovadă a persistenței acelui lucru pe care, atât de puțin firesc, încercau să-l biruie sau să-l disimuleze. Pot spune că, într-un fel, aceste priviri mă ajută să țin acum în mână pana cu care scriu. Ochii lor trădau în permanență prezența aceea de nepovestit. Nu am văzut niciodată un om care e înghițit de o mlaștină, dar bănuiesc că așa trebuie că privesc ochii celui prins în abisul vâscos, când până și posibilitatea de a lupta dispare și e silit să stea nemișcat pentru a nu ajuta forța care-l absoarbe. Privirile astea, pe care atâția oameni au învățat să le disimuleze, sunt reversul care neagă de obicei șarpanta fals orgolioasă a

ceea ce se vede. Ele sunt cele care demonstrează că mila e justificată dar inutilă, și sfâșie, cu spaima lor discretă, luxul aparențelor. În ciuda luciului stins, încețoșate de ceea ce-i obsedează, sunt totuși, poate chiar de aceea, luminoase. Pentru că-și arată obârșia, devin lămuritoare: cel care le vede în insistența lor disperată, cel care le percepe sensul, deși se străduiesc să-l ascundă, poate spune că a aflat prețul acestei lumi.

Ca și predecesorilor mei, îmi pregătiseră o barcă plină cu mâncare, care se legăna trasă la mal. Împărțiți între dorința de a-mi deschide drum și de a fi băgați în seamă, indienii se agitau cu gesturi contradictorii care deveneau dezordine gălăgioasă. Ultimii metri i-am străbătut aproape pe sus, ridicat de brațe tari și nervoase, până m-am pomenit așezat ca prin minune în mijlocul bărcii. Câțiva indieni au intrat în apă și-au început s-o împingă în aval. Îi lăsam în pace, nici măcar nu apucasem vâslele, privind, în timp ce mă îndepărtam, mulțimea îngrămădită pe plajă; cei care erau mai aproape de barcă erau în apă până la brâu și păreau ultimele insulițe ale unui continent chinuit care înainta spre ocean. Mulți alergau pe mal, gesticulând. Altul a sărit în apă și s-a apucat să mă conducă înotând. După două-trei mișcări se oprea, făcea gesturi exagerate și se bătea în piept, după care se scufunda iar și continua să înoate. Am apucat vâsla ca să stăpânesc mai bine ambarcațiunea. Pe măsură ce mă depărtam, ceea ce vedeam dobândea sens, iar tribul întreg, zbuciumat de un strigăt ambiguu, a devenit pentru prima dată o evidență pe care o puteam vedea din afară, astfel încât cel care înota pe lângă mine sau cei care fugeau de-a

lungul malului pentru a fi văzuți de mine, pentru ca eu să-i recunosc și să-i țin minte mai mult decât pe ceilalți, prin simplul fapt că se separaseră de trib, în loc să apară mai clar, în mod paradoxal deveneau șterși. E drept că acum îmi pot aminti de fiecare în parte, dar nu sunt decât *cel care înota pe lângă mine* sau *cei care continuau să alerge pe mal*, și nu pot spune categoric că acesta era rolul pe care ar fi vrut să-l joace. În cele din urmă, s-au oprit și ei. Înotătorul a ieșit la mal șiroind de apă și epuizat de efort, ceilalți au mai alergat puțin, apoi s-au oprit. Chemările *Def-ghi, def-ghi* cu care m-au strigat până în ultima clipă nu s-au mai auzit, nimeni nu mai gesticula, nu mai făcea semne și mișcări derizorii pentru a se evidenția în mulțimea anonimă; îi vedeam, nemișcați și mulți, pe fondul copacilor care formau un semicerc în spatele plajei, dincolo de construcțiile care se zăreau fragmentar prin vegetație, sub soarele care apunea pe pământul galben, sub cerul verzui, stând cu fața spre fluviul sălbatic dar atunci lipsit de valuri pe care pluteam. În timp ce mă depărtam pe râu în jos, fără nici o țintă, simțeam ceva ce de-abia acum, după șaizeci de ani, când nici un alt viitor nu mă mai așteaptă, îndrăznesc a spune, fără a fi totuși foarte sigur de asta: vâslind pe râu în jos, în barcă nu era nimeni, nimeni nu exista și nici nu existase în afară de cineva care bântuise timp de zece ani, confuz și nesigur, prin locurile acelea. O cotitură a fluviului a șters din fața ochilor mei acea imagine și am ieșit definitiv din vis.

Curentul mă purta prin înserare. Fără efort, cu o mișcare a vâslei, orientam bărcuța. Ore în șir n-am auzit decât plescăitul vâslei, câteodată,

când mă apropiam prea tare de mal, tumultul păsărilor care se ridicau în zbor, deranjate de acest zgomot; neauziți și adormiți, caimanii se lăsau să alunece din mâlul malurilor în apă. Uneori, câte un pește sărea din apă după ceva de înghițit, nu-l vedeam foarte bine, mai mult îl ghiceam după zgomot și după vârtejul alburiu pe care-l producea. Am văzut pești galbeni, ca bătuți în aur, am văzut pești tigrați, de un verde arămiu, cu capete de pisică sau de șarpe, unii de două ori mai mari decât omul, grași precum vacile, o întreagă diversitate vie și misterioasă care-și avea sălașul în acest fluviu. Insecte, păsări, pești, animale, chiar și monștri, dacă vreți. În mijlocul acestei febre animale, cu o luminiță aprinsă în suflet, precum flăcăruia unei lumânări în stare să nu se stingă nici la vântul cel mai tare, așa rătăceam eu în derivă, pierdut și părăsit, în necunoscut. S-a lăsat noaptea, fără lună, întunecată și plină de stele. Deoarece pe aceste meleaguri plate orizontul e jos și cum fluviul reflecta cerul, o bună bucată de vreme am avut impresia că navigam nu pe apă ci pe firmamentul negru. De câte ori atingeam apa cu vâsla, stelele reflectate păreau să se spargă, să se pulverizeze și să dispară în elementul lor originar care le păstra la locul lor, devenind, din fixe și luminoase, pete informe sau linii capricioase, astfel că mi se părea că apa pe care înaintam dispărea în urma mea sau era înghițită de beznă.

Oboseala m-a făcut să trag la mal. Am adormit în barcă. În zori, am fost trezit de un glas. *Are barbă*, spunea cineva aproape de mine. Când am deschis ochii, doi bărboși care țineau în mână arme de foc erau aplecați deasupra mea, obser-

vându-mă mirați. Purtau pe cap coifuri strălucitoare, păreau obosiți și cam neciopliți. Eu eram culcat cu capul spre mal, ei se uitau la mine tot de pe mal, astfel că la început m-am speriat văzându-le capetele invers, luându-i drept o specie ciudată de aborigeni, dar când m-am ridicat brusc, speriindu-i puțin, căci au ridicat amenințător armele, mi-am dat seama că aveau capetele la locul lor, iar fețele care mă priveau semănau bine cu atâtea altele pe care le văzusem în copilărie prin porturi. Ca să-i liniștesc, am început să le spun povestea mea, dar pe măsură ce vorbeam vedeam că erau tot mai uluiți: abia atunci mi-am dat seama că vorbeam în idiomul indienilor. Am încercat să revin la limba mea maternă; am constatat că o uitasem. Cu greu am ajuns să pronunț câteva cuvinte dezlânate, dar formulate tot după sintaxa specială a indienilor, ceea ce, dacă nu i-a lămurit pe cei doi, i-a convins, socotind și după aspectul meu fizic, că și eu eram, ca și ei, un străin prin locurile astea de coșmar.

Mi-au poruncit să-i urmez. Mai jos, pe mal, se găsea o tabără și, mai departe, în mijlocul fluviului, o corabie nemișcată. În lumina dimineții, totul avea culoarea aceea care prevestește zile de izolare și de delir. Bărbile oamenilor, măști rigide, încadrau niște figuri palide și neliniștite. Constatam din dificultățile în a ne înțelege, că acești zece ani trăiți printre indieni mă dezvățaseră de oamenii din rasa mea. Am ajuns în tabără; cei doi m-au salvat de curiozitatea celor care trebăluiau ceva pe mal și m-au condus la un ofițer care a început să mă interogheze; în ciuda eforturilor mele, n-am priceput mare lucru. Cuvintele pe care le rostea rar, pentru a fi înțeles

mai bine, mi se păreau un simplu zgomot, sunetele izolate din care reușeam să-mi reprezint câte o imagine precisă erau parcă fragmente mai mult sau mai puțin recognoscibile ale unui obiect care mi-o fi fost familiar în alte timpuri, dar acum părea distrus de un cataclism. Dar în pauzele pe care le făcea ca să pot răspunde, puținele cuvinte din limba noastră comună pe care le rosteam ieșeau ca învăluite în ciorchinii sau hățișurile din care învățasem limba indienilor, părând, aidoma plantelor care creșteau acolo, mai puternice, mai rapide, mai ușoare și mai numeroase. În cele din urmă, am sfârșit prin a comunica prin semne: da, erau indieni la mai puțin de o zi de mers în aval; navigând împotriva curentului, drumul putea cere mai mult timp; se numeau „colastiné"; nu, nu aveau nici aur și nici pietre prețioase, aveau însă lănci și arcuri și săgeți; da, da, mâncau carne de om. Ofițerul dădea din cap, nerăbdător. Deși, cum aveam să aflu mai târziu, era prima dată că venea aici, considera răspunsurile mele rudimentare confirmări ale propriilor sale bănuieli și lua fiecare caracteristică a indienilor, chiar și pe cele mai inocente, ca pe un afront personal. Am avut impresia că mă suspecta chiar și pe mine, de parcă lunga mea ședere în aceste locuri m-ar fi contaminat cu o forță negativă. Era gata să mă trimită în carceră, în ultimul moment a catadicsit să mă dea în grija preotului. Ofițerul era ceea ce în națiunile noastre se numește un bărbat frumos: avea părul și barba negre, neondulate și îngrijit tunse, un corp atletic și bine proporționat, pielea bronzată și sănătoasă grație contactului prelungit cu marea și cu asprimile climei și până și în dimineața aceea

neobișnuită, pe aceste coaste mâloase pe care pândeau ascunși crocodili, păianjeni și alte jivine, era îmbrăcat de parcă urma să plece la balul Curții, cu cămașă scrobită, împodobit cu metale sclipitoare, drept, spilcuit și elegant. După ce s-a considerat informat îndeajuns, a uitat de mine și s-a apucat să dea ordine, executate de subordonații săi cu rapiditate și devotament. În puținele zile în care l-am putut observa mi-am dat seama că marinarii și soldații îl venerau și că glumele pe care le făcea, laconice și cam din topor, reușeau să ușureze munca aspră a celor din subordinea sa, de parcă el ar fi fost conștient de privilegiile date de poziția lui și-ar fi manifestat milă și chiar afecțiune pentru oamenii săi; numai că eu, de cum m-am aflat în prezența sa, am simțit un fel de repulsie care a sporit în zilele următoare. Oamenii s-au întors imediat la corabia ancorată în mijlocul fluviului, luându-mă cu ei, apoi au pregătit, preț de câteva ore, cu mare desfășurare de arme și strigăte, o expediție. Am navigat în amonte până s-a înnoptat și am lăsat ancora departe de mal. Mi-am petrecut noaptea într-un colț de pe punte, în grija preotului care, după ce mi-a dat să mănânc, a început să-mi pună cu multă blândețe întrebări, fără rezultat însă: oboseala, sau poate evenimentele astea ciudate care se petreceau în jurul meu mă făceau să nu găsesc în mine limbajul în stare să exprime ceva. A doua zi de dimineață, ofițerul m-a luat din nou la întrebări, arătându-mi țărmul; tot prin gesturi i-am explicat că satul nu era departe. Cum ne găseam lângă marginea punții, am constatat că în timpul nopții mai ancorase o corabie alături de a noastră, din care se apropiau mai

multe bărci pline de oameni înarmați; ai noștri se înarmau și ei. Până în ultima clipă, ofițerul părea dispus să mă ia și pe mine în expediție, însă neîncrederea față de mine, care-i venea poate din faptul că intuise repulsia pe care mi-o provoca, l-a determinat nu doar să mă lase la bord, dar și să mă trimită împreună cu preotul în cală, de parcă s-ar fi temut de o trădare sau de cine știe ce blestem din partea mea. Căci trebuie să spun că la început curiozitatea provocată de aventura mea era amestecată cu suspiciune și respingere, ca și cum contactul avut cu regiunea aceea sălbatică mi-ar fi dat o boală contagioasă, iar faptul că fusesem sustras atâta timp din lumea oamenilor m-ar fi întors la ei molipsit.

Expediția a pornit la jumătatea dimineții și s-a întors pe seară; găsiseră copacii, plaja semicirculară, satul, dar nici urmă de presupușii locuitori. Cenușa, călduță încă, era împrăștiată pe solul nisipos. Ofițerul m-a chemat pentru a treia oară. Acum mă însoțea preotul. Cu semne obosite și fraze fragmentare în care se amestecau cuvinte din cele două limbi, plus altele, combinate, care nu existau în nici una din ele, i-am spus ofițerului că, neîndoielnic, indienii văzuseră venind navele și, așa cum îi văzusem făcând de mai multe ori atunci când se revărsa fluviul sau când era pericol de invazie din partea unui trib străin, se retrăseseră în interiorul continentului. Ofițerul, cu ochii mijiți, scutura încet din cap în semn că da, de parcă ar fi prevăzut eșecul. Din toate gesturile sale reieșea că, în loc să se replieze în interior când l-au văzut venind cu bărcile pline de soldați înarmați, indienii ar fi trebuit, nu se știe în virtutea căror obligații, să-l aștepte. De par-

că ofițerul ar fi avut pretenția ca indienii să-i cunoască din vreme planurile pe care le avea în legătură cu ei și, aprobându-le fără ezitare, ar fi trebuit să facă totul pentru îndeplinirea lor. Ideea că indienii ar fi putut avea propriul lor punct de vedere asupra proiectelor sale i se părea de neconceput.

După ce m-a stors cu întrebările care se tot repetau, inutile, m-a mutat, împreună cu preotul, pe cealaltă corabie. Alți ofițeri m-au luat în primire, punându-mi tot felul de întrebări sub privirile curioase ale marinarilor, până când mi-au repartizat un locșor pe punte. Zdrențelor primite în prima zi pentru a-mi ascunde rușinea li s-au adăugat o cămașă și un pantalon, care la început m-au chinuit nespus. Hainele îmi zgâriau pielea, mă făceau să mă simt ciudat, departe de mine, însă treptat am uitat de ele și m-am obișnuit. În dimineața următoare preotul m-a deșteptat ca să-mi tundă barba și pletele și să-mi dea ceva de mâncare. De la el am aflat că, în zori, plecase încă o expediție spre coastă, exact când noi porniserăm pe râu în jos. M-am uitat peste bord, dar n-am văzut decât fluviul sălbatic care se grăbea către mare și țărmurile pustii și liniștite. Nici urmă de indieni sau de soldați, și de-abia plecaserăm. Ne-am oprit pe înserat. De pe malurile pe care le lăsasem în urmă și care flancau, în depărtare, corabia oprită la ancoră, nu venea decât tăcere copleșitoare. Scrutam întinderea de apă fără să știu bine de ce. Noaptea a răsărit luna ca un arc galben. De pe puntea invadată de țânțari, printre catarge și frânghii, priveam puzderia de stele. Dar nici un zgomot nu urca spre ele;

din amonte nu venea pe puntea adormită decât aceeași tăcere din ziua precedentă.

Nimic special nu s-a întâmplat nici în ziua următoare. De dimineață o porniserăm mai departe, seara am lăsat ancora. Echipajul părea total dezinteresat de corabia abandonată acolo, printre insulele joase și uitate. Eram singurul care priveam, neliniștit, dincolo de siajul pe care-l lăsam în urmă. În dimineața celei de-a treia zile, semnele atât de așteptate au apărut. Dat fiind că, spre deosebire de corabia noastră oprită la ancoră, nu stătuseră deloc în timpul nopții, multe cadavre ne-o luaseră înainte și pluteau dincolo de prova. Erau nu puțini soldați, dar majoritatea erau indieni. Bărbați, bătrâni, femei, copii. Mulți soldați aveau câte o săgeată înfiptă în piept sau în gât. Am fugit la pupa și am constatat că atât acolo, cât și la babord și tribord, cadavrele se apropiau, plutind aproape la fel de repede ca nava, astfel că timp de două sau trei zile corabia a navigat escortată de o mulțime de cadavre. Marinarii își arătau câte un chip adormit de soldat care se vedea în apă, mulțumiți parcă de a-l recunoaște. Ofițerii însă au poruncit să fie lăsați să plutească. Indieni și soldați, morții păreau o procesiune tăcută și grăbită, iar când fluviul a atins lărgimea vărsării în ocean, în acel ostrov pe care îl descoperise căpitanul, cu zece ani în urmă, cadavrele s-au împrăștiat și au dispărut în marea deschisă și primitoare. În aceeași zi am aflat că urma să traversăm marea aceea, ca pe un pod de zile imobile, sub un soare orbitor, îndreptându-ne spre ceea ce marinarii numeau, nu fără un fel de solemnitate obtuză, patria noastră.

Zi după zi, limba copilăriei mele, din care nu rămăseseră, cum crezusem la început, decât fragmente indescifrabile, s-a întors apropiată și întreagă, mai întâi în memorie, apoi în obișnuința ființei mele. Preotul mă ajuta cu multă stăruință, dar deși își îndeplinea conștiincios lucrarea de caritate, bănuielile lui în ce mă privește erau mai mari decât ale celorlalți, convins fiind, după cum mi-am dat seama din întrebările pe care mi le punea, că șederea mea printre indieni — despre care nu știa de fapt nimic — fusese pentru mine un prilej de a experimenta toate păcatele. Omul acesta, care s-a ocupat de mine trei-patru luni, până când, cu inima ușoară, m-a lăsat pe mâini bune, vedea în mine demonul, iar de n-ar fi fost drept și nu și-ar fi îndeplinit meticulos obligațiile ecleziastice, precis m-ar fi abandonat, căci era limpede că persoana mea îi inspira mai curând teamă decât milă. Era clar că-i trezeam cea mai mare neîncredere, probabil că dacă aș fi fost lepros, m-ar fi tratat cu mai mare indulgență. La început, supărarea pe care le-o provocam a fost atât de generalizată, încât ajungeam să mă întreb uneori dacă nu cumva existase în supraviețuirea și în lunga mea ședere printre indieni vreun delict secret de care orice ființă onestă ar trebui să se simtă vinovată, sau dacă indienii, fără ca eu să prind de veste, m-ar fi făcut solidar cu esența lor cleioasă iar eu umblam acum printre oameni ca un stigmat viu, vizibil tuturor, numai mie nu. Călătoria și sosirea n-au fost decât întrebări și priviri discrete sau fățișe ale celor care încercau să-mi smulgă niște lucruri care de fapt îi obsedau pe ei, dar pe care nu le cunoșteam. Ofițeri, funcționari, marinari, clerici

păreau pradă aceleiași obsesii despre care, ca și mine de altfel, nu știau nimic. Și nici eu nici ei nu puteam spune dacă suspiciunile insistente și lipsite de conținut cu care mă asaltau erau sau nu justificate.

Un singur om nu le-a perceput, nu atât din pietate cât din înțelepciune. Acest om, părintele Quesada, a murit de mai bine de patruzeci de ani. Când preotul care s-a ocupat de mine pe corabie m-a adus aici ca pe un tăciune aprins în mână, după ce am fost interogat, cercetat, prețăluit de înțelepți și persoane de la Curte, omul, preocupat mai curând de propria sa mântuire decât de a mea și convins că ambele erau legate una de alta, a simțit că se apropia clipa să scape de mine și le-a sugerat unor persoane sus-puse că pentru mine singura menire posibilă era religia. Mulțumită convingerii sale că în mine sălășluia Necuratul, l-am putut cunoaște pe părintele Quesada. Alături de el am petrecut șapte ani într-o mânăstire din care se zărea, în vârful unui deal, un sătuc alb.

De când fusesem descoperit într-o dimineață dormind în barcă și până în după-amiaza în care am ajuns, călare și păzit, la mânăstire, trecuseră multe luni în care mă scufundasem, ca într-o apă tulbure, în tristețe. Cuvintele pe care le rosteam aveau gust de cenușă, în zilele indiferente totul părea dezolant. Aveam tot mai mult dorința de a nu mă mai mișca, de a nu vorbi, de a deveni obiect dat uitării și lipsit de conștiință. A fost o perioadă în care o frunză care cădea, o stradă din port, cuta unei haine sau orice alt lucru lipsit de importanță mă făceau să plâng. Simțeam uneori că ceva în mine se subțiază până la dis-

pariție, iar atunci lumea, începând cu propria mea ființă, se transforma în ceva depărtat și ciudat, din care nu înțelegeam nimic semnificativ, auzeam doar un zumzet monoton. Iar când nu eram asaltat de aceste stări extreme, treceam peste zile ca semiadormit, insensibil la densitatea sau asprimea lucrurilor, sărăcit prin indiferență. După câteva luni mi-era greu chiar și să mă mișc. Stăteam cu orele în fața unei ferestre, fără să văd nici geamul, nici ce era afară. Primul meu gând când mă trezeam dimineața era să vină cât mai repede noaptea, ca să dorm. Când nu eram dus de colo-colo pentru a fi luat la întrebări și cercetat, rămâneam toată ziua lungit, într-o semitrezie lipsită de substanță. Ca și cum, deși nu mă gândisem niciodată la asta, aș fi cerut ajutor uitării să mă scoată din ceva care mă îngropa sub straturi groase de jale nemotivată și tristețe.

Din toată mizeria asta m-a scos, prin simpla sa prezență, părintele Quesada. Nu era doar un om bun, era și curajos și inteligent, iar când era bine dispus mă făcea să râd cu orele. Ceilalți membri ai congregației se prefăceau că-l reprobează; de fapt, îl invidiau. Când l-am cunoscut eu, avea cincizeci de ani; barba căruntă și pletele zbârlite și rărite de-acum îl îmbătrâneau puțin, dar avea trupul masiv și musculos, iar capul și-l ținea drept pe umeri, susținut de un gât plin de tensiune și vigoare. Venele, mușchii, pielea negricioasă și arsă de soare te făceau să te gândești la rădăcini și la lemnul uscat și răsucit. Când l-am văzut prima dată se întorcea la mânăstire după o plimbare pe cal, astfel că a ajuns după mine și omul care mă avea în custodie,

și-mi amintesc că întâi am auzit copitele calului, iar pe călăreț l-am văzut abia când m-am întors și i-am observat privirea reprobatoare aruncată călugărului care ne lua în primire. Pletele ciufulite și cărunte erau puse în evidență de soarele care cobora spre apus, sudoarea care îi șiroia pe frunte și pometi se pierdea, murdară de praf, în barba cenușie. Emana o insolență resemnată și generoasă. Din privirea scurtă pe care mi-a aruncat-o am știut că-mi ghicise suferința, că-i găsise justificarea și mi-o împărtășea. Totuși, privirea lui era surâzătoare, aproape ironică, de parcă mi-ar fi văzut mult mai bine decât mine taina pe care o ascundeam și-ar fi mutat suferința mea într-o dimensiune mai suportabilă, asta pentru că înțelesese. Privirea aceea ironică, atât de enervantă pentru ceilalți, avea tăria metalului pe care focul nu-l distruge, ci îl călește. Din acest punct de vedere, pot spune că era mai puțin omenească pentru că îi era străină neliniștea rătăcitoare a panicii și a resemnării. Această primă întâlnire care n-a durat mai mult de câteva secunde mi-a dat nu atât curaj sau luciditate, cât, într-un mod nelămurit, un soi de speranță. Părintele Quesada ne-a salutat cu o înclinare scurtă din cap, apoi s-a dus să ducă animalul la grajd.

Era erudit, chiar înțelept. Tot ce poate fi învățat, de la el am învățat. Am avut, în sfârșit, un tată, care m-a scos încet din abisul cenușiu în care mă aflam și m-a făcut să dobândesc, treptat, tot ce poți să ceri acestei lumi: o dispoziție neutră, constantă, monocordă, la egală distanță de entuziasm și de indiferență, o stare care se justifică din când în când printr-o exaltare modestă. Nu a fost ușor: dincolo de latină, greacă,

ebraică și de științele pe care mi le-a predat, cel mai greu a fost să-mi inculce valoarea și utilitatea acestora. Pentru el, erau precum niște clești meniți a mânui incandescența universului sensibil; pentru mine, fascinat de puterea realului, era ca și cum aș fi plecat să vânez o fiară care mă devorase deja. Și totuși, a reușit. I-au trebuit ani, și cred că m-am străduit mai curând din dragoste pentru răbdarea și simplitatea lui decât pentru cunoaștere. Apoi, mult mai târziu, ani buni după ce murise, am înțeles că dacă părintele Quesada nu m-ar fi învățat să citesc și să scriu, aș fi fost lipsit de singurul lucru care mi-ar fi putut justifica existența.

Îmi amintesc că, după ce am ajuns, câteva zile nu l-am mai văzut; am aflat mai târziu că plecase la Córdoba și la Sevilla să stea de vorbă cu niște prieteni și să caute niște tratate. Cunoștințele sale îi dădeau niște libertăți pe care ceilalți membri ai comunității le considerau excesive, dar cum nu puține autorități veneau să-l consulte, n-aveau încotro și-l tolerau.

Călare, mi se păruse înalt, revăzându-l însă într-una din galeriile mânăstirii am constatat că era mărunt de statură. Dar tocmai micimea trupească părea să iradieze forță, s-o multiplice și s-o concentreze. Era însă o forță discretă, străină de orice ostentație și, evident, de orice violență. Poate nu era vorba de forță, ci de fermitate, o calitate de care, în ciuda modestiei și chiar a acceselor sale de orgoliu, se folosea nu atât pentru a convinge pe alții sau pentru a-i transforma, cât pentru a-și păstra el impasibilitatea. Avea o formă singulară de umilință, care consta în a se ridiculiza pe sine însuși prin expresii gânditoare

și zeflemitoare, lucru primit cu bucurie nu atât de cei cărora le era drag, cât de cei care îl detestau și doreau să-și vadă calomniile transformate în realitate. Râsul exagerat și vulgar cu care primeau caricatura pe care și-o făcea părintele era dovada audibilă și nemăsurată a acestei speranțe. Iar părintele, care știa asta, continua să facă pe prostul din pură caritate. Puținii care țineau la el în mânăstirea aceea se mâhneau, el se prefăcea că nu vede, de parcă le-ar fi cerut și lor aceeași umilință. Eu, care n-aș fi îndrăznit să obiectez, fiind nou venit, percepeam situația de la distanță și nu pricepeam dacă atitudinea lui era sau nu calculată, căci începând să-i cunosc pe ceilalți călugări, descopeream că, sub aspectul lor pios și blând, mulți erau în stare, având autoritatea de partea lor, să comită delictele cele mai grave. Neîndoielnic, părintele Quesada renunța la orgoliul său nu pentru a-i răni, căci erau ignoranți, superstițioși, meschini, adaptabili, lingușitori și puerili, dar și pentru a se autoproteja: în ciuda aerului lor blajin și cumpănit, erau în stare să trimită un om pe rug. Desigur, din punctul de vedere al religiei, părintele Quesada avea niște defecte; dar și ceilalți le aveau, fără să posede, în schimb, vreuna din virtuțile sale. Se zvonea că, la Córdoba și la Sevilla, unde se ducea adesea, părintele avea concubine, ceea ce, în afară de faptul că mi-era indiferent, nici nu s-a verificat. Cert era doar că avea o nemăsurată dragoste de vin, dar cred că asta, în loc să-l strice, îl făcea mai bun. Calitățile pe care le disimula umil când era treaz, ieșeau la lumina zilei după ce băuse vin cu prietenii săi, făcându-l și mai de admirat, lucru de care nu părea să-și dea seama.

Nopți întregi ne uimea și ne făcea să râdem și putea discuta despre orice. Era un filozof fin și deschis la minte, un *raisonneur* răbdător și exact, iar viața de zi cu zi îl interesa tot atât de mult ca fizica sau teologia. La urmă, după ce băuse prea mult, devenea trist, dar era o tristețe generoasă, cauzată de destinele celorlalți, pentru că de al lui nu l-am auzit în toți acești șapte ani să se plângă. Iar în diminețile care deja nu ne mai răcoreau, puțin transpirat de atâta vin, rămânea tăcut, privind în gol; dar, deodată, dădea din cap și se apuca să vorbească, să zicem, despre Simion Cireneul, compătimindu-l pentru întâmplarea care-l pusese în calea Crucii transformându-l în instrument al calvarului, sau despre Sfântul Petru care, după ce-l tăgăduise de trei ori pe Isus Cristos, izbucnise în plâns. Când lucrurile ajungeau aici, prietenii își zâmbeau pe furiș și începeau să plece, convinși că după cinci minute părintele avea să sforăie în scaun. Eu îl convingeam să se ridice și, docil și distrat, el se lăsa condus, sprijinindu-se de umărul meu, în chilia lui, unde îl lăsam în pat; adormea înainte ca eu să fi închis ușa după mine. Pofta de vin i-a tot crescut pe măsură ce treceau anii, astfel că întâlnirile cu prietenii, care la început aveau loc o dată sau de două ori pe lună, s-au îndesit spre sfârșit, devenind săptămânale sau chiar bi- sau trisăptămânale. Părintele se plângea de dureri mari în spate și doar vinul îl alina. Totuși, în ultimele luni de viață nu mai bea aproape deloc și mă întreb și astăzi dacă nu cumva chiar asta l-a omorât. Cert este că într-o dimineață a plecat călare foarte devreme și după câteva ore calul s-a întors singur la grajd; când l-am găsit, pe înserat, pe câmpia

pustie, era mort, fără nici o rană vizibilă, doar puțin sânge îi cursese din nas și se uscase pe barba căruntă, dar n-am putut ști dacă o fi căzut de pe cal sau o fi avut un atac. Eram atunci în plină vară, pesemne că murise sub cerul liber privind spre aceeași lumină intensă și indescifrabilă către care-și îndreptase și inteligența cât timp fusese în viață.

Dacă s-a ocupat de mine, a făcut-o din compasiune, nu din curiozitate, deși, pe măsură ce mă cunoștea mai bine, „cazul" meu a început să-l intereseze tot mai mult. Trebuie să spun că moartea căpitanului și a tovarășilor mei, care se produsese sub privirile majorității echipajului rămas pe corăbii de unde observa scena, se răspândise, odată reîntorși ceilalți în porturile de unde plecaseră, în toate marile orașe, vestea fusese luni în șir comentată, umflată, falsificată, purtată din porturi la Curte și de acolo în centrele comerciale. Cazuri similare se petrecuseră și în alte locuri din Africa sau din Indii. Într-unul, indienii sechestraseră un grup de marinari, iar restul echipajului, în loc să se retragă, a hotărât, după îndelungi deliberări, să-i salveze, dar ajungând în satul cu pricina descoperise că marinarii fuseseră devorați cruzi, nu rămăseseră decât niște oase cu zgârciul pe ele și niște țeste goale. Obiect de discuție era însăși condiția indienilor. Pentru unii, nu erau oameni; pentru alții, erau oameni, dar nu creștini, pentru mulți, nu erau oameni pentru că nu erau creștini. Părintele Quesada îmi punea uneori, în timpul lecțiilor, întrebări care mă nedumereau, dar el își nota răspunsurile mele și revenea, ca să afle detalii în plus. Aveau guvern? Proprietăți? Cum defecau? Făceau schimb

de obiecte de fabricație proprie cu alte triburi vecine? Erau muzicieni? Aveau religie? Purtau podoabe pe brat, în nas, la gât, în urechi sau în altă parte a corpului? Cu ce mână mâncau? Cu datele obținute, părintele a scris un scurt tratat intitulat *Relatarea celui părăsit* și-n care povestea dialogurile noastre. Trebuie însă să spun că pe atunci eram încă destul de zăpăcit de evenimente și că, intimidat de respectul uriaș pe care i-l purtam, nu îndrăzneam să-i vorbesc de lucruri esențiale despre care nu mă întreba. La una dintre întâlnirile cu prietenii, a spus zâmbind și clătinând din cap că indienii erau copiii lui Adam, putativi fără îndoială, dar copiii lui Adam, ceea ce pentru el însemna că erau oameni. Tăcut, m-am gândit atunci, îmi aduc bine aminte, că pentru mine nu erau alți oameni pe pământ în afară de indienii aceia și că din ziua în care mă trimiseseră înapoi nu întâlnisem, în afară de părintele Quesada, decât ființe ciudate și complicate, cărora doar în mod convențional și din obișnuință li se putea spune oameni.

În loc să fie un spațiu de retragere și meditație, mânăstirea era un du-te-vino permanent. Călugării de familie bună își aveau propriii servitori, persoane străine veneau și plecau întruna: rude, musafiri, țărani, meșteșugari, negustori și mulți oameni ai Domnului în trecere prin regiune, care trăgeau peste noapte la mânăstire. Fiecare călugăr își primea prietenii, protectorii și destui și iubitele. Novicii îi slujeau pe cei ce fuseseră deja hirotonisiți, iar sărbătorile religioase începeau dimineața devreme, la prima rugăciune, și se prelungeau o zi sau două cu distracții și mese îmbelșugate. Din vreme în vreme, starețul își

chema oamenii și le cerea mai multă discreție. Numai că el însuși, care avea relații numeroase printre mărimi, primea tot timpul capete bisericești și artiști, organiza procesiuni și întreceri de poezie în onoarea cutărui sau cutărui sfânt, de la care pretindea să întreacă în strălucire concursurile de la mânăstirile vecine. Odată a venit să stea cu noi un pictor al Curții pentru a picta Cina cea de taină în refectoriu. A rămas la mânăstire aproape un an și ne-a dat peste cap cu pregătirile: ne observa atent din profil și din față, ne punea să-i arătăm mâinile și să adoptăm atitudinile cele mai ciudate, ne îmbrăca în fel și chip. În cele din urmă, și-a ales modelele și a început să picteze. Toată mânăstirea era la ordinele sale, poruncea tuturor, inclusiv starețului, care se arăta supus și reverențios, dar părea să fie foarte fericit că-l are ca oaspete și-i îndeplinea toate capriciile, oricât de mărunte. Pictorul cerea fel de fel de lucruri care trebuiau să-i fie aduse pe dată, iar dacă treceai prin fața încăperii în care lucra îl auzeai vorbind întruna. Uneori însă, când ziua era pe sfârșite și nu mai avea lumină, își concedia modelele cu un gest obosit și distrat, iar după ce-și punea ordine în materiale se ducea la chilia părintelui Quesada, cu niște vin sub mantie, și stătea de vorbă cu el, discret și pașnic, între pereții plini de cărți, până trecea bine de miezul nopții.

Dacă am rămas la mânăstire, a fost din cauza părintelui. N-aș fi stat atât, dac-ar fi depins de mine. Eu eram obișnuit cu cerul liber, cu liniștea adevărată, cu singurătatea, iar toată vânzoleala de acolo mă amețea. Pe de altă parte, părintele își dăduse seama că din religia menită să mă

regenereze eu nu percepeam decât curgerea monotonă a unor vorbe fără sens și repetarea rituală a unor ceremonii vane. În primele zile, înainte ca părintele să mă ia sub oblăduirea sa, mă dăduseră pe mâna unui exorcist, care trebuia să mă scape de demoni cu formule latinești. După câteva săptămâni părintele a intervenit și-am fost lăsat în pace. Am început prin a-i servi masa și a face curat în chilie; el m-a învățat să scriu și să citesc și, date fiind progresele mele rapide, a hotărât să mă învețe și altele, spunând că intram în viață gol cum mă făcuse mama. Eu nu vorbeam mai deloc, iar el îmi respecta tăcerea. O dată, cu puțin timp înainte de a muri, mi-a spus că există două feluri de suferință: una, în care omul știe că suferă, iar cât timp suferă, posibilitatea unei vieți mai bune, al cărei gust există în mintea sa, e dată la o parte; alta, în care nu știe că suferă, dar lumea întreagă i se pare, până în cele mai mici amănunte, un pustiu ars și pârjolit. Suferința asta ignorată, îmi spunea părintele — fără să se uite la mine, temându-se, pesemne, să nu o vadă apărându-mi pe față, chiar dacă eu nu-mi dădeam seama — putea fi hărțuită de exorciști cu latinismele lor, însă era sigur că nu exista leac pentru ea, iar ca s-o ștergi de pe lume trebuia să o nimicești cu lume cu tot.

Iar omul acesta bun, care privise lucrurile în dimensiunea lor corectă și adevărată, fără să ceară nimic în schimb, a fost adus la mânăstire, într-o seară de vară, tăcut și absent, cu barba albă abia însângerată. Pentru mine a fost un adevărat tată, pentru mine, care vin de nicăieri și care, prin nașteri succesive, mă întorc încetul cu încetul și fără teamă la origine. Pământul încă nu i se așezase

bine pe mormânt când mi-am strâns puținele lucruri pe care le aveam, am încălecat pe cal și am plecat spre orașe.

Primii ani au fost ani de umbră și de cenușă. Rătăceam ca mort prin mai multe lumi în același timp, care se amestecau fără nici o lege, mai bine zis prin niște coji de lume, prin locuri sterpe în care rătăceau, la rândul lor, un fel de păreri lipsite de densitate care păstrau, nu se știe prin ce minune, o aparență omenească. Categoric, doar o minune m-a ținut în viață. Au fost zile când am supraviețuit cerșind și căutând în gunoaie, altele, când trăiam făcând munci temporare și grosolane. E drept că vremurile erau grele și că obiceiurile mele nu se prea potriveau cu ale celorlalți, dar trebuie să recunosc că din ciocnirea cu lumea îmi rămăsese în anii aceia un soi de zăpăceală și nu aveam aproape deloc impulsul de a trăi și aproape nici o dorință. Până atunci, a fi și a trăi însemnaseră același lucru și supraviețuirea fusese pentru mine un izvor amar, dar mereu curgător și sigur; după ce mă întorsesem, viața mea a devenit ceva ciudat, o vedeam desfășurându-se dincolo de mine, fragilă și de neînțeles, gata să se sfărâme la cel mai mic șoc. Viața parcă-mi fusese izgonită din propria-mi ființă, din care cauză ambele îmi deveniseră urâte și inutile. Uneori mă simțeam mai mărunt decât nimicul — asta dacă a simți înseamnă calm animalic și resemnare; mai mărunt decât nimicul însemnând haos lent, vâscos și lipsit de apărare, nu vorbind, ci bolborosind și, tocmai pentru că fiind mai mărunt decât nimicul și neavând nici măcar imboldul dorinței, mă zbăteam în limbul

dens și orb al disprețului de mine însumi și al viselor nimicitoare.

Totuși, o pace neprevăzută mă aștepta într-un loc oarecare. Într-o seară, niște oameni care se îmbătau într-un han la o masă alăturată, au intrat, nu mai știu cum, în vorbă cu mine. Doi bărbați, unul bătrân și altul tânăr, și patru femei. Constatând că aveam ceva studii, au bănuit că eram un om de litere; ei erau actori. Vinul ne-a apropiat. Mergeau din sat în sat, din oraș în oraș, prezentând comedii și, de pe urma jocului infantil, câștigându-și cu greu traiul. Bătrânul, care șchiopăta ușor și, în ciuda sărăciei, dovedea oarece demnitate, era inteligent și nu disprețuia plăcerea conversației. Când a văzut că știam latină și greacă și aveam habar de Terențiu și de Plaut, mi-a propus să mă alătur lor și să împărțim atât pericolele cât și câștigul. Tânărul era nepotu-său și le zicea tuturor femeilor „verișoară". Ajutat și de curajul pe care mi-l dădea vinul, am acceptat propunerea fără să le spun că, în cazul meu, era vorba de a alege între teatru și gropile de gunoi.

Și-așa am pornit la drum. Din căruță, vedeam defilând pe lângă noi măslini, lanuri de grâu și piatră seacă. Întinderile pustii îmi aminteau uneori de singurul și marele „ieri" din viața mea. Într-o zi, pe când ne oprisem să facem popas printre niște copaci, la marginea unui pârâu, într-o plăcută siestă de primăvară, i-am spus bătrânului povestea mea, în timp ce ceilalți dormeau sau se plimbau. M-a ascultat compătimitor și minunându-se, iar când am terminat a început să vorbească plin de însuflețire, cu voce scăzută, privind de jur-împrejur de parcă s-ar fi temut că

ceea ce-mi propunea și i se părea valoros precum o comoară îngropată, avea să fie auzit de niște spioni necunoscuți care i-ar fi putut fura planul. După părerea bătrânului, ceea ce mi se întâmplase mie cu atâția ani în urmă fusese aflat pe tot continentul și încă se vorbea de faptele acelea cu stăruința repetitivă cu care se povestesc legendele. Dacă trupa noastră punea la punct o comedie bazată pe aceste întâmplări și-și anunța reprezentațiile, precis că ne aștepta belșugul. Aproape lipit de mine, cu ochii mijiți și fără să clipească, bătrânul aștepta să-i dau un răspuns. Știam bine că arta noastră lăsa mult de dorit, că scopurile noastre erau interesate și vulgare, numai că indiferența e de multe ori cauza secretă a întreprinderilor celor mai trăsnite; pentru că trupa, în ciuda unor fapte tulburi care erau la granița delincvenței, se purta prietenos și leal cu mine, m-am angajat să scriu o comedie și să interpretez propriul meu rol.

Nu a fost greu. Din versurile mele era scos orice adevăr, iar dacă ceva tot se strecura din neatenție, bătrânul mă obliga să șterg, interesat mai puțin de exactitatea experienței mele cât de gustul publicului, pe care-l cunoștea atât de bine. Când am fost gata, a adunat trupa ca să mă asculte citind piesa cu glas tare. După lectură, acest public restrâns, care mă ascultase adoptând atitudinile cele mai serioase și mai inteligente de care era în stare, s-a înghesuit să mă felicite pentru perfecțiunea prozodică a versurilor și precizia aritmetică a acțiunii. Am început să repetăm: bătrânul avea rolul căpitanului, nepotul pe cel al marinarilor, iar femeile interpretau rolurile sălbaticilor. Eu jucam propriul meu rol, pe care mi-l

rezervaseră ca pe un atribut normal al unei entități încă golită de sens pentru ei.

Am început reprezentațiile. Deja după primele spectacole, oriunde ajungeam, faima ne preceda. Am devenit atât de cunoscuți încât am fost invitați la Curte, chiar și regele ne-a aplaudat. Eu mă minunam. Mă întrebam, văzând entuziasmul publicului nostru, dacă nu cumva comedia mea nu transmitea, fără ca eu să-mi dau seama, vreun mesaj secret de care lumea depindea ca de aerul pe care-l respira, sau dacă nu cumva noi jucam un rol, iar publicul și-l juca pe al său, cu toții fiind personajele unei comedii al cărei subiect îmi scăpa și în care a mea nu era decât un detaliu oarecare, un subiect destul de misterios în care falsurile noastre vulgare și poveștile noastre lipsite de conținut reprezentau poate adevărurile esențiale. Pesemne că sensul adevărat al reprezentației noastre grosolane era prevăzut dinainte, căci altfel aplauzele și onorurile care ne copleșeau în tot timpul turneului, petrecerile și aurul pe care-l primeam ar fi fost nejustificate. Probabil că regii care veneau să ne vadă știau mai mult decât noi, altfel ar fi fost absurd ca, după reprezentație, să le șoptească vistiernicilor să ne recompenseze substanțial. Pe mine, succesul acesta incert mă făcea să fiu neutru. În schimb, colegii mei n-aveau nici o îndoială: se bucurau, absolut încântați, de inocența perfectă și profitabilă a povestitorului care, mai curând din ignoranță decât din caritate, le arată unor momâi cu pretenții de sensibilitate și iubire de adevăr aspectul tolerabil al lucrurilor. Iar faptul că rezultatul era o viață bună li se părea a fi dovada categorică a unei ordini corecte și

universale. În acest gen de neînțelegere am dus-o câțiva ani buni. Cel mai curios e că, în toată perioada aceea, nici un glas nu s-a ridicat spre a o dezminți. În ovațiile neîntrerupte care ne salutau, eu așteptam mereu tăcerea sceptică sau reprobatoare care să demonstreze, odată pentru totdeauna, înșelăciunea noastră; dar într-o zi mi-am dat seama că tăcerea aceea o purtam în mine încă din prima zi și că simpla sa prezență, prin vacarmul irațional al curților și orașelor, reducea mulțimi întregi la condiția de marionete lipsite de viață, de fantasmagorii. Grație acestor învelișuri goale cu pretenție de oameni, am învățat râsul amar și ușor superior al celor ce au avantajul experienței printre mânuitorii de generalități. În mai mare măsură decât cruzimea armatelor, decât hoția indecentă a comerțului și scamatoriile la care recurge morala pentru a justifica tot felul de răutăți, succesul comediei noastre m-a învățat mai multe despre adevărata esență a semenilor mei: tăria aplauzelor care-mi răsplăteau versurile fără sens îmi dovedea goliciunea perfectă a acestor oameni și nu era reprezentație în care să nu am impresia că era vorba de un public de straie frumoase umplute cu paie, sau de forme fără substanță umflate de văzduhul indiferent al lumii. Uneori, schimbam dinadins sensul replicilor, răsucindu-le până deveneau perioade seci și absurde, sperând ca publicul să reacționeze și să pună în fine capăt imposturii, însă manevrele astea nu schimbau defel comportamentul mulțimilor. Ceva de dincolo de ei, faima care ne preceda sau legenda care dăduse naștere comediei, hotărâse dinainte că reprezentațiile noastre trebuiau să aibă un sens, iar lumea

îl găsea, mașinal, și se extazia imediat. Am început să fim chemați și în alte țări de pe continent, iar pentru că acolo se vorbeau alte limbi, într-o seară bătrânul și cu mine am transformat comedia în pantomimă. Un localnic povestea în prolog evenimentele principale, după care noi ieșeam în scenă și le reprezentam. Lipsa cuvintelor subția și mai tare comedia care, devenită pantomimă, s-a transformat într-un schelet uscat de care nu mai atârna nici o fibră, oricât de palidă, de viață adevărată. Culoarea, muzica și tumbele le dădeau fantasmelor care ne priveau evoluțiile arbitrare iluzia că absorb ceva intens și plin de miez. Pe întreg continentul, până și la curțile cele mai obscure și înghețate, triumful nostru nu făcea decât să crească. Indiferent, mă lăsam încorporat într-o ordine al cărei înțeles îmi scăpa.

Am devenit bogați și eleganți. Bătrânul și nepotu-său arătau ca niște adevărați cavaleri. Eu adunam câștigurile fără să știu bine ce să fac cu ele. Când nu urcau pe scenă deghizate cum își imaginau ele că arată sălbaticii, femeile curvăsăreau, petrecându-și timpul liber în paturile mărimilor. Nu mai dormeam în căruță, eram găzduiți bine, eram primiți în castele și mânăstiri. Adesea, savanți și înalți funcționari îmi puneau tot felul de întrebări. Bătrânul mă învățase că răspunsurile cele mai potrivite pe care le putem da sunt cele care se așteaptă de la noi. Mulțumiți că și le confirmaseră, interlocutorii mei se întorceau, după ce stăteau de vorbă cu mine, în atmosfera călduță a propriilor convingeri. Eu rămâneam singur, cu râsul meu mut și amar care, cu anii, a căpătat, sub barba care îmi încărunțea, rigiditatea unei strâmbături.

O femeie, ultima care ni se alăturase și era și cea mai tânără, a născut trei copii în cinci sau șase ani de pe urma acuplărilor ei interesate. De cum începeau să meargă, bătrânul îi deghiza în sălbatici și-i urca pe scenă. Mi-era milă de ei și mi-au devenit dragi. Erau copii ai mai multor tați, adică ai nici unuia, ca și mine. Doi băieți și o fetiță. Bătrânul, care participase neîndoielnic, la fel cu nepotul, la zămislirea lor, îi privea din când în când și dădea din cap compătimitor, ca o aluzie la viața pe care o ducea mama. În clipele mele libere îi învățam să citească și să scrie. Docili și rătăciți parcă pe lume, ei s-au atașat de mine. Într-o noapte, după spectacol, mama a plecat cu un bărbat și nu s-a mai întors. Un iubit gelos o înjunghiase cu zeci de lovituri de pumnal și o aruncase la o margine de drum. Cum plouase toată noaptea, apa o spălase de sânge, astfel că rănile ei, pe carnea albă și învinețită de violență și de ploaie, păreau să fie niște cicatrice vizibile doar după moarte.

Într-o zi, după spectacol, sătul de atâta falsitate, m-am hotărât să părăsesc trupa. Grija pentru copii nu era străină de decizia luată. Inițial, deși să săturase și el și era mai aproape de moarte decât mine, bătrânul nici n-a vrut să audă, convins că fără mine succesul avea să scadă. Nu greșea prea mult. Condiția mea de supraviețuitor autentic conferea forță spectacolelor. Dar nici nu voia să mă supere, recunoscând că grație mie afacerile începuseră să-i meargă bine, și după atâția ani în care mă văzuse tăcut, însingurat și indiferent la câștiguri sau la pierderi, prinsese pentru mine un fel de respect, poate amestecat cu milă. Și mie îmi părea rău să-l părăsesc: lasă

că-i eram de folos, dar, oricum ar fi fost, actorii ăștia mă scoseseră, din pură întâmplare, dintr-un hău adânc, readucându-mă la suprafața neutră și nedureroasă a resemnării. Bătrânul nu era de acord să iau cu mine copiii, pretinzând că de-acum erau actori din trupă, dar bănuia că n-am să cedez și n-a insistat prea mult. Am întors situația pe toate fețele ore în șir, până când ne-a venit ideea că nepotul, care era cam de aceeași vârstă cu mine, putea să-mi interpreteze rolul, asumându-și chiar și identitatea mea: la rândul meu, mă angajam să-mi schimb numele și să nu mai scriu alte piese de teatru în care să-mi povestesc aventura. Așa că lucrurile s-au rezolvat destul de simplu. Ne găseam pe atunci în nordul mohorât și rece. Într-o dimineață, am învelit copiii în blănuri, mi-am luat rămas bun de la bătrân și de la ceilalți actori și, pe un drum umed care tăia în două o câmpie acoperită de o zăpadă albăstrie și uniformă care sporea impresia de pustiu și de imaterial, am luat-o spre sud, mergând luni în șir, aproape fără să mă opresc, până la orașul acesta alb care se prăjește la soare printre vii și livezi de măslin.

Ne-am stabilit în acest oraș, în casa albă în care scriu acum. Strânsesem destulă avere, iar bătrânul îmi dăduse la despărțire și o parte din economiile femeii înjunghiate. De la părintele Quesada mi-a rămas plăcerea pentru cărțile care-mi umplu, cu muzica lor tăcută, golul zilelor fără sfârșit. În țările din nord văzusem cum se tipăresc ele și-mi venise ideea că aș fi putut să fac și eu așa ceva, nu atât pentru a-mi spori averea, cât pentru a-i învăța pe cei care erau de-acum copiii mei o meserie prin care puteau mânui

ceva mai adevărat decât atitudini teatrale și simulacre. Nu ne-a mers rău. Pentru ei, lucrul în tipografie era un joc, iar pe măsură ce creșteau aveam tot mai mult timp liber. Nu suntem poate niște oameni veseli, dar discreție și lealitate avem din belșug. Acum am nepoți și strănepoți. Și toată zarva asta luminează periodic tipografia ale cărei ecouri ajung până în camera mea. În ultimii ani, viața mea s-a limitat la câte o sărbătoare de familie, la câte o plimbare tot mai scurtă pe înserat și la lectură. Seara, după cină, la lumina lumânării, în fața geamului deschis spre întunericul înstelat și liniștit, mă așez să-mi aduc aminte și să scriu. După ce piere larma străzilor, noaptea de vară îmi trimite în odaia albă miresme de cer și de caprifoi, care mă curățâ, pe măsură ce în oraș se lasă liniștea, de zgomotele anilor trăiți. Rar, foarte rar vine câte o ploaie, iar primele picături care cad după multe zile de arșiță, se lovesc de varul uscat al zidului și se usucă imediat, sfârâind ușor și evaporându-se într-un norișor transparent. Obișnuința mea cu vitregiile vremii mă face să suport bine iarna, care aici e scurtă și foarte blândă. Dincolo de geam, pe cerul albastru, copacii îmi arată filigranul lor noduros, negru și lucios. În fiecare seară, la zece și jumătate, una din nurori îmi aduce cina, mereu aceeași: pâine, o farfurie cu măsline, un pahar cu vin.

Deși se reînnoiește regulat, în fiecare seară, acesta este un moment special, și tocmai pentru că se repetă, periodic, precum mișcarea constelațiilor, asta îl face să fie cel mai luminos și mai binevoitor. Odaia mea e aproape goală, în afară de peretele plin cu cărți; masa, scaunul, patul,

sfeșnicele pentru lumânări se conturează pe zidurile albe; farfuria albă în care se amestecă măsline verzi și negre, încă lucioase pentru că abia sunt ieșite din butoi, și paharul înalt în care vinul de culoarea mierii subțiri își împrăștie aroma pământească și aspră, reflectă, în forme schimbătoare, lumina lumânărilor care, în aerul calm, nu-și pierd niciodată înălțimea și nemișcarea; pâinea neagră de pe altă farfurie albă e convingătoare și densă, iar faptul că apare zi după zi, împreună cu vinul și măslinele, conferă prezentului, precum un miracol discret, o aură de eternitate. Las la o parte pana și încep să mănânc măslinele, una după alta, scuipând sâmburii, încălziți în gură, în căușul mâinii și punându-i cu grijă pe marginea farfuriei. Alternez după obicei măslinele verzi cu cele negre, iar cele două gusturi mă fac să mă gândesc la două fâșii negre și verzi care fac paralela între gură și amintire. Iar prima înghițitură de vin, cu savoarea identică din seara precedentă și din toate serile care au precedat-o, îmi dă, prin statornicia sa, acum că sunt bătrân, una dintre primele mele certitudini. Una dintre puținele, atât de fragilă încât nici nu are, în sine, valoare doveditoare. De fapt, nu atât certitudine, cât indiciul a ceva imposibil dar adevărat, un fel de ordine interioară tipică lumii și apropiată experiențelor noastre, din care impresia de eternitate — care altora le-ar părea atributul suprem — nu e decât un semn pământean și modest, argintărie veche care ni se pune în față pentru ca simțurile noastre meschine să o perceapă. Clipa aceasta luminoasă trece, iute, în fiecare seară, la ora cinei, lăsându-mă într-o stare de somnolență. Este fără

sens, de fapt, pentru că nu anulează, în zilele monotone, noaptea care ne cuprinde și ne duce la moarte, doar pentru că așa vrea. Totuși, clipele astea sunt cele care-mi susțin, noapte de noapte, mâna care scrie, făcând-o să traseze, în numele clipelor pierdute definitiv, aceste semne care-și caută, nesigure, dăinuirea.

Am aflat până la urmă că dispăruseră, că nu mai rămăsese nimic din ei. Deja, în timp ce corabia cobora către mare, escortată de cadavre, îmi dădusem seama că nu știuseră să se pună la adăpost în fața noii furtuni care îi lovea. Trebuie să recunosc că nici nu erau genul de oameni care să poarte războaie doar pentru că așa trebuie. Foarte rar, cu excepția expedițiilor anuale din care se întorceau, cu exactitate și regulat, cu acele prăzi, războiul era uneori o ocupație, dar niciodată nu-l provocau ei, doar dacă atacurile constituiau represaliile vecinilor pentru victimele pe care le făceau pentru serbările lor anuale. Expedițiile erau mai curând vânătoare decât război. Iar indienii erau mai curând vânători decât războinici, pentru că expedițiile erau motivate de nevoie, nu de luxul sângeros care produce războaiele. Cu toate astea, ei compătimeau popoarele războinice, părând să considere aplecarea către război un soi de boală. Socoteau războiul un efort inutil, un obicei prost al unor făpturi irațională. Și nu caracterul lui sângeros îi incomoda, ci risipa și tulburările domestice pe care le antrena. Când erau atacați, sufereau nu atât pentru răniții și morții lor, cât pentru dezordinea rămasă după atac, pentru locuințe incendiate, lucruri distruse, unelte pierdute și murdărie.

De apărat se apărau bine, chiar cu ușurință, poate de aceea expedițiile împotriva lor erau rare. Triburile vecine pesemne se temeau de ei sau îi respectau foarte mult, pentru că în atâția ani nu au fost decât trei sau patru expediții pornite contra lor, și doar două îndreptate împotriva satului. Alteori fusese vorba de atacuri rapide împotriva celor pe care-i vânau. În general, agresorii erau învinși: rapiditatea nemaivăzută cu care se mișcau indienii îi dezorienta, îi lua prin surprindere, îi punea pe fugă, îi copleșea și-i ducea la moarte. Acum chiar mi se pare comic să mi-i amintesc pe indieni lamentându-se, în toiul luptei, făcând gesturi largi de protest, pentru o marmită spartă sau un acoperiș în flăcări pe care le reproșau dușmanilor în mijlocul săgeților veninoase care zburau prin aerul transparent. Că una dintre aceste săgeți venea să se înfigă în gâtul unei rude părea să le provoace mai puțină indignare decât aceste pagube. Și era evident că, odată bătălia terminată, se ocupau mai grijuliu de obiecte decât de răniți. Dădeau neplăcuta impresie că erau pașnici doar din zgârcenie. Prizonierii și răniții taberei adverse erau lichidați rapid, fără cruzime dar și fără milă prefăcută, după care erau ușurați de arme și podoabe. Unora le tăiau capul sau îi mutilau și aruncau bucățile în apă. După luptă, principala preocupare era să curețe și să facă ordine; măturau, spălau, dregeau obiectele și locuințele, astfel că a doua zi nimic n-ar fi zis că, doar cu câteva ceasuri mai devreme, satul fusese cuprins de moarte, pârjol și haos.

Poate că exact meticulozitatea asta a lor i-a pierdut. Nu e greu de imaginat că, după ce s-au

retras în interior la venirea soldaților, s-or fi apucat să se gândească la starea locuințelor și a lucrurilor lăsate acolo și s-au întors ca să salveze ce mai era de salvat sau să le apere, pericolul morții venind după grija pentru ordine. Oricum, pentru acești indieni moartea nu însemna nimic. Moartea și viața erau pe același plan, oameni, lucruri și animale, vii și morți coexistau în aceeași dimensiune. Sigur că doreau să trăiască, dar moartea nu era pentru ei cel mai groaznic dintre pericolele care-i înnebuneau de frică. De câte ori aveau de-a face cu ea, moartea nu-i înspăimânta. Astfel că mi-e ușor să mi-i imaginez reîntorcându-se la posesiunile lor în timp ce soldații trăgeau din plin și sunt sigur că trupurile învinețite care pluteau după două zile în jurul corăbiilor nu părăsiseră viața cu frică sau tristețe. Doar lumea asta putea să-i sperie. Cealaltă făcea parte din ei, iar ambele erau unul și același lucru; dacă aceasta era adevărată, atunci era și cealaltă; era de ajuns ca doar ceva să fie adevărat pentru ca totul, vizibilul și invizibilul, să dobândească realitate.

Ani la rând, deja întors pe pământurile astea, de câte ori mă găseam aproape de un port eram tentat să-i chestionez pe marinarii care se întorceau pentru a încerca să ghicesc din relatările lor confuze amănunte în măsură să-mi dea vreun indiciu despre soarta tribului. Numai că pentru marinari toți indienii erau la fel, nu puteau, așa ca mine, să deosebească triburile, locurile și numele. Nu știau că la distanță de doar câteva leghe viețuiau multe alte triburi diferite, juxtapuse, și că fiecare din ele nu era doar un simplu grup uman sau prelungirea numerică a grupu-

lui vecin, ci o lume autonomă cu legi interne proprii, cu limbaj propriu, cu obiceiurile și credințele lui, trăind într-o dimensiune de nepătruns pentru orice străin. Nu doar oamenii erau diferiți, dar și spațiul și timpul, plantele, apa, soarele, luna și stelele. Fiecare trib trăia într-un univers singular, infinit și unic, care n-avea nici o legătură cu cel al triburilor vecine. Cât am stat printre ei am învățat treptat să deosebesc triburile care populau tărâmul acesta fără de sfârșit. Deși indienii erau convinși că erau reali, posibilitatea asta le era rezervată doar lor: ce era dincolo de orizontul lor, adică triburile celelalte, era o magmă nediferențiată și vâscoasă, dar nelipsită de aparența realității, deci pasibilă de clasificare. Modul de viață al celorlalți li se părea derizoriu și van, dar îl cunoșteau în detaliu. Știau că aceste simulacre de existență, la care se refereau ironic sau sarcastic, existau în triburi organizate risipite pe o rază de multe leghe de jur-împrejur. Particularitățile acestora erau mereu luate în râs: că erau nomazi sau sedentari, că trăiau din pescuit sau agricultură, că mâncau carne omenească în mod regulat sau deloc, că umblau goi sau îmbrăcați, că purtau podoabe în buze, la gât sau în nas, că trăiau în corturi din piei sau în cetăți de piatră, că fumau anumite ierburi sau strângeau aur și pietre prețioase, că se deplasau pe jos sau în canoe, că adorau plante, locuri sau strămoși, că erau tot mai mărunți de statură cu cât urcai spre nord și tot mai înalți în sud, că erau pașnici sau războinici — totul li se părea indienilor la fel de inept, de inutil și de ridicol. Ei erau în centrul lumii; restul, incert și

amorf, era la margine. Dacă marinarii n-ar fi reușit să-i individualizeze, asta n-ar fi fost decât un motiv în plus de amuzament.

Adevărul e că marinarii nu știau nimic și singura certitudine rămasă în urma discuțiilor cu ei era că, din clipa în care pe pământurile acelea, pe care la început mulți le confundaseră cu Paradisul, începuseră să debarce marinari și soldați, un miros de moarte cuprinsese locurile. Treptat, am fost sigur că indienii dispăruseră. Prima luptă cu soldații i-a decimat probabil, lăsându-le prea puține forțe pentru următoarele. Mi-e greu să mi-i imaginez pe puținii supraviețuitori sau pe cei luați în captivitate în alt loc decât pe plaja galbenă brăzdată de mersul exagerat de rapid al trupurilor goale. Centrul lumii era și locul acela, pe care îl purtau în ei și pe baza căruia orizontul vizibil era făcut din inele de realitate problematică a cărei existență era tot mai improbabilă pe măsură ce se depărtau de punctul de observație. Constatasem cu câtă reticență se depărtau de el, obligați de creșterea apelor, și cum încercau să scurteze, prin orice mijloc, distanța dintre satul lor și locul de refugiu: imediat ce apele începeau să se retragă se întorceau la mal. Se întorceau parcă nu la căminul lor, ci la locul de unde izvora realitatea. Locul acela era pentru ei casa lumii. Tot ce se întâmpla, acolo se întâmpla. Greșesc însă spunând că aceea era casa lumii, pentru că locul acela și lumea erau totuna pentru ei. Oriunde ar fi mers, îl purtau cu ei. Ei înșiși erau locul acela. Acolo se năștea și mureau, acolo semănau și munceau, acolo aduceau ce vânaseră sau pescuiseră. Expedițiile lor erau un soi de prelungire elastică a locului în care trăiau; sau, pentru că-l purtau înăuntrul lor, era

ca și cum locul ar fi mers cu ei. În același timp, ei conferau realitate locurilor pe care le vizitau, prin simpla lor prezență, materializau orizontul incert și fără formă. Erau nucleul rezistent al lumii învăluite într-o cocă moale și care, grație deplasărilor lor, dobândea uneori insulițe trecătoare de viață. Când se întorceau, această tărie provizorie se risipea. Iar de întors, se întorceau repede, căci siguranța pe care le-o dădea locul lor de baștină se topea iute sub asprimea absenței. Acolo, departe, nu erau în siguranță.

Nu erau în siguranță nici acasă. Sufereau, chiar și în propriul lor cămin, de legile dure ale climei aspre. E adevărat că ei și lumea erau unul și același lucru, dar această unicitate, în loc să-i întărească, îi slăbea din cauza nesiguranței comune. Cu toate că era singura posibilă și cea mai bună, lumea indienilor nu era și cea mai reală. Chiar și când nu luau în seamă existența altora, nici a lor nu era irefutabilă. Oricum, pentru ei însușirea principală a lucrurilor era precaritatea. Nu doar prin greutatea de a dăinui pe lume din cauza morții și degradării, dar și, sau mai ales, prin dificultatea de a accede la această lume. Simpla prezență a lucrurilor nu le garanta existența. Un copac, de exemplu, nu-și era suficient sieși pentru a demonstra că există. Îi lipsea tot timpul ceva din realitate. Era acolo ca prin minune, printr-un soi de toleranță disprețuitoare cu care indienii catadicseau să-l privească, toleranță pe care i-o atribuiau în schimbul unui beneficiu utilitar: fructe, lemne de foc, umbră. Dar, în forul lor interior, știau că adevărul efectiv al acestui schimb era destul de problematic. Copacul era acolo, ei erau copacul. Fără ei copacul n-ar fi existat, dar în absența copacului nici

ei n-ar fi fost nimic. Depindeau în așa măsură unul de altul încât încrederea devenea imposibilă. Indienii nu puteau avea încredere în existența copacului pentru că știau că acela depindea de încrederea lor; în același timp însă, cum copacul ajuta, prin prezența sa, existența indienilor, aceștia nu se simțeau pe de-a-ntregul reali știind că dacă realitatea le vine de la copac, era vorba de o realitate problematică, pentru că și copacul își dobândea realitatea de la cea pe care i-o confereau indienii. Problema se năștea nu din lipsa garanției, ci mai curând dintr-un exces. În plus, era imposibil de ieșit din acest cerc vicios pentru a vedea lucrurile din afară, pentru a încerca să descoperi, imparțial, temeiul acestor pretenții.

Acest „în afară" era marea problemă. Nu reușeau, cum ar fi dorit, să se vadă din exterior. Eu însă, care venisem din orizontul nelămurit, aveam ca primă amintire despre ei exact pe aceea a exteriorității lor: văzându-i străbătând plaja, printre focurile aprinse în noapte, compacți și strălucitori, am savurat pentru prima dată gustul indestructibilului. Văzuți din afară păreau la adăpost de îndoieli și de uzură. La început mi s-au părut a fi măsura exactă a ceea ce definea, între cer și pământ, locul fiecărui lucru. Iar după ce se terminau sărbătorile acelea înfiorătoare, văzându-i stăpânind, rapid și eficient, asprimile lumii lor, ai fi zis că lumea era făcută pentru ei și că, în sinea lor, chiar când treceau prin perioade de confuzie, indienii nu erau o notă falsă în această lume. Uneori îi priveam îndelung, încercând să ghicesc cum trăiau, în sinea lor, gesturile pe care le lansau spre orizontul material

care-i înconjura și dacă mâinile sigure care apucau osul, lemnul, lutul roșiatic pe care-l modelau dându-i forma visată nu erau vreodată copleșite, în aerul arzător, de o ezitare. Dar mișcările lor erau mute, nu lăsau să se vadă nimic. Precum animalele, păreau să fie contemporani cu faptele lor care, odată îndeplinite, își epuizau sensul. Prezentul precis și clar al unei lungi zile aspre era pentru ei materia în care se mișcau energic. Produceau impresia de invidiat că se aflau pe lume în mai mare măsură decât orice altceva. Lipsa lor de veselie, gravitatea lor demonstrau că, grație acestei potriviri generale, fericirea și plăcerea erau de prisos. Am crezut că, mulțumiți de a se potrivi în ființa lor materială și în plăcerile lor cu latura disponibilă a lumii, se puteau lipsi de bucurie. Treptat mi-am dat seama că era vorba mai curând de contrariu, că această lume care părea atât de solidă trebuia mereu actualizată pentru a nu se destrăma ca un fuior de fum în noapte.

Am ajuns la această concluzie pe măsură ce pătrundeam, ca într-o mlaștină, în limba pe care o vorbeau. Era o limbă imprevizibilă, contradictorie, fără formă aparentă. Când credeam că înțelesesem sensul unui cuvânt, constatam ceva mai târziu că acesta putea însemna exact contrariul său, iar după ce rețineam cele două sensuri, altele noi veneau să se adauge și nu puteam pricepe de ce cuvântul desemna în același timp niște lucruri atât de diferite. De exemplu, *En-ghi* însemna oamenii, lumea, noi, eu, a mânca, aici, a privi, înăuntru, unul, a se trezi și încă multe altele. Când își luau rămas bun spuneau *negh*, dar asta însemna și continuitate, ceea ce e absurd

dacă te gândești că atunci când doi oameni se despart schimbul de fraze dintre ei se termină. *Negh* semnifică un fel de *și atunci*, ca și când ai spune *și atunci s-a întâmplat una sau alta*. Odată un indian râdea pentru că membrii unei populații vecine obișnuiau să plângă atunci când se năștea un copil și să petreacă atunci când murea un om. I-am atras atenția că și ei, când se despărțeau, spuneau *negh*, iar el m-a privit lung, cu ochii mijiți, cu o expresie de neîncredere și de dispreț, și a plecat fără să mă salute. Limba lor nu cunoaște nimic care să desemneze *a fi* sau *a se afla*. Doar *a părea*. Cum nu au nici articole, dacă vor să spună iată un copac, sau un copac e un copac, spun *pare copac*. Numai că *a părea* nu are atât sens de asemănare, cât de neîncredere, e mai mult negativ decât pozitiv, implică mai multe lucruri decât o comparație. Nu trimite la o imagine deja cunoscută, ci mai curând tinde să deterioreze percepția și să-i ia din contondență. Același cuvânt care desemnează aparența, desemnează exteriorul, minciuna, eclipsele și dușmanul. Orizontul circular care mi se păruse inițial indiscutabil și compact era de fapt, cum îl și desemna limbajul acestor indieni, o dughean㠠de înșelăciuni și o mașinărie de păcăleli. În limba lor, neted și zgrunțuros se spunea la fel. Iar același cuvânt, cu variații de pronunțare, însemna și prezent și absent. Pentru indieni, totul pare, nimic nu este. Iar existența părelnică a lucrurilor se situează, de fapt, pe teritoriul inexistenței. Plaja întinsă, ziua transparentă, verdele proaspăt al frunzelor primăvara, nutriile cu blană călduță și tremurătoare, nisipul galben, peștii cu solzi aurii, luna, soarele, aerul și stelele,

uneltele pe care le smulgeau abil și răbdător materiei reticente — toate cele care se prezentau, clar, simțurilor erau pentru ei ceva uniform, indistinct și lipicios, erau reversul în care năvălea întunericul.

Greoi, indienii se bălăceau în ambianța aceasta searbădă, simțind în permanență amenințarea anihilării. Exterioritatea, cu prezența ei îndoielnică, le lua din realitate. Deși, în ciuda caracterului precar, lumea era mai reală decât ei. Ei aveau dezavantajul îndoielii, pe care nu o puteau verifica în exterior. Universul întreg era incert; în schimb, ei se considerau ceva mai sigur, dar, pentru că nu știau ce gândește universul despre sine însuși, această incertitudine suplimentară îi diminua autoritatea. Iar toate elucubrațiile astea erau mult mai penibile pentru ei decât pot părea în scris, pentru că, deși le trăiau pe pielea lor, le ignorau. Le trăiau în tot ce făceau, în orice cuvânt pe care-l rosteau, în tot ce construiau și-n tot ce visau. Cu orice mijloc, doreau ca această lume incertă și schimbătoare să dăinuie. Dacă, de exemplu, se strica o săgeată, se rupea o bucată de realitate. Țineau totul în ordine, măturau și curățau întruna. După ce inundațiile îi goneau în interiorul uscatului, abia retrase apele se întorceau să se instaleze în același loc. Oricât de precară ar fi fost, singura lume cunoscută trebuia păstrată cu orice preț. Dacă exista vreo posibilitate de a fi, de a dura, aceasta nu putea fi decât acolo. Asta trebuia făcut să dăinuie, oricât de incert ar fi fost. Actualizau clipă de clipă, chiar dacă nu merita osteneala, singura lume posibilă. Nu era de ales: oricum, era ori asta ori nimic.

Lumea asta o apărau, o îngrijeau, încercând să-i sporească, mai bine-zis să-i mențină realitatea. Dacă vremea rea sau focul distrugea construcțiile, dacă apa făcea să putrezească bărcile, dacă folosința îndelungată strica obiectele, era pentru că reversul insidios, alcătuit din inexistență și întuneric — care este adevărul ultim al lucrurilor — își ieșea din limitele naturale și începea să roadă vizibilul. Când nu plecau la pescuit sau la vânătoare, femeile ocupându-se de treburile casnice, indienii petreceau ore în șir reparând. Treceau cu iuțeala lor obișnuită de la un lucru la altul, iar când nu mai era nimic de pus la punct, lucru destul de rar, confecționau obiecte care, sub pretextul necesității materiale, le dădeau, într-un mod nu tocmai convingător, iluzia că domină neguvernabilul. Se odihneau rar: odihna însemna că pierdeau teren în favoarea vâscozității care-i hărțuia. Uneori, la sfârșitul iernii, erau mai calmi, dar nu pentru că dobândiseră încredere, ci pentru că, neîndoielnic, întunericul era de acord. Trebuia păstrat întreg, în măsura posibilului chiar identic cu sine, fragmentul acela zgrunțuros pe care-l populau și care părea să se materializeze datorită prezenței lor. Orice schimbare trebuia să aibă o compensație, orice pierdere trebuia înlocuită. Ansamblul trebuia să fie, în formă și conținut, mai mult sau mai puțin egal, în orice moment. De aceea, când cineva murea, așteptau nerăbdători viitoarea naștere; o nenorocire trebuia compensată printr-o satisfacție; în schimb, dacă li se întâmpla ceva bun, nu-și găseau liniștea până nu venea un rău tolerabil care să reechilibreze lucrurile. Un indian mi-a și explicat asta într-o bună zi: lu-

mea asta, am crezut a înțelege, e făcută din bine și rău, din moarte și naștere, există bătrâni, tineri, bărbați, femei, iarnă și vară, apă și pământ, cer și copaci; toate astea trebuie să fie mereu; dacă lipsește un singur lucru, totul se prăbușește. Fiind vorba de primii ani, și cuvintele însemnând pentru ei atâtea lucruri în același timp, nu sunt sigur că a vrut să-mi spună exact asta; tot ce cred că știu despre ei îmi vine din indicii incerte, din amintiri îndoielnice și interpretări, astfel că și povestea mea poate să însemne mai multe lucruri în același timp, fără ca vreunul, tocmai pentru că vine din izvoare atât de puțin limpezi, să fie în mod necesar adevărat. Dacă am înțeles bine, pentru indieni lumea e un edificiu precar care, ca să rămână în picioare, are nevoie de toate pietrele. Totul trebuie să fie prezent în același timp, sub toate formele posibile. Când, venind de pe fluviul cel mare, soldații înaintau cu armele lor de foc, nu moartea o aduceau, ci nenumitul. Singurul loc ferm a fost înecat de revărsarea întunericului. Dispersați, indienii nu mai puteau fi de partea netedă a lumii. Nu cred că au scăpat mulți, cred că nici măcar n-au vrut să scape; iar celor câțiva și singuri, care ar fi reușit să supraviețuiască în interior, nu le rămânea nici o lume.

Și totuși, în timp ce cădeau, îi trăgeau după ei și pe cei care-i exterminau. Aceștia fiind singurul punct de susținere al exteriorului, exteriorul dispărea împreună cu ei, aruncat, prin distrugerea care-l zămislise, în inexistență. Ceea ce soldații care-i asasinau n-ar fi putut pricepe nicicum este că, împreună cu victimele lor, și ei părăseau această lume. Aș putea spune că, din

momentul în care indienii au fost anihilați, întreg universul a rămas în derivă, în neant. Dacă acest univers atât de nesigur avea, pentru a exista, un temei, temeiul acesta erau chiar indienii care, în toată incertitudinea lor, semănau cel mai bine cu certitudinea. A-i numi sălbatici e o dovadă de ignoranță: nu poți numi sălbatici niște ființe care poartă atâta responsabilitate pe umeri. Luminița slabă pe care o purtau înlăuntru, pe care o țineau atât de greu aprinsă, lumina, deși abia vizibilă și pâlpâind, cercul nesigur și negru al exteriorității și care începea cu propriile lor trupuri. Cerul necuprins nu-i apăra, dimpotrivă, depindea de ei pentru a-și putea etala, pe pământul gol, tăria bătută în nestemate.

Mă întreb de ani de zile, noapte de noapte, privind țintă peretele alb pe care joacă flacăra lumânării, cum au putut oare acești indieni, atât de aproape de acceptarea animală, să se piardă în refuzul temător a ceea ce pare, la o primă vedere, irefutabil. Printre atâtea lucruri ciudate, soarele care răsare și apune, stelele nenumărate ca niște puncte, arborii care repetă cu încăpățânare aceeași splendoare verde la venirea misterioasă a anotimpului lor, râul care crește și se retrage, nisipul galben și văzduhul tremurător al verii, trupul care se naște, se transformă și moare, distanța și zilele — enigme pe care fiecare le crede, în anii lui de inocență, familiare — între toate aceste prezențe ce par să o ignore pe a noastră, nu e greu ca într-o bună zi, aflându-ne în fața inexplicabilului, să avem senzația, nu foarte plăcută, desigur, că trăim într-o fantasmagorie, sentiment asemănător celui pe care-l aveam uneori pe scena teatrului, când, printre cortinele

vopsite, înaintea unui public de umbre adormite, mă vedeam pe mine și pe colegii mei repetând gesturi și cuvinte din care adevărul lipsea. Dar impresia asta, pe care o avem câteodată cu toții, deși intensă, este trecătoare și nu ajunge să se confunde cu însăși viața noastră. Într-o zi, când ne așteptăm mai puțin, ne asaltează brusc; timp de câteva minute, lucrurile cunoscute ni se par independente de noi, inerte și îndepărtate, chiar dacă sunt la îndemână. Un cuvânt oarecare, cel mai banal, pe care-l folosim des, începe să sune straniu, se golește de sens, devine zgomot și nimic mai mult. Îl repetăm, curioși; dar sensul atât de clar înainte tot nu se întoarce, cu cât repetăm mai mult cuvântul, cu atât ne sună mai străin și mai puțin cunoscut. Absența sensului ne invadează, pe neașteptate, ne aduce gustul irealității care, zilele trecând, cu greutatea lor somnolentă, se subțiază, ajungând doar o amintire, o reminiscență vagă sau o umbră de obiecție care ne tulbură puțin comerțul cu lumea. Fără să ne dăm seama, continuăm să clipim din ochi ca și cum am fi fost orbiți de o lumină intensă și, absolvind lumea, preferăm, ca să scăpăm de delir, să zicem că noi suntem de vină pentru ciudățenia asta. Desigur, de o mie de ori mai bine să se clatine unul singur și nu lumea întreagă.

Dar indienii nu aveau această consolare. Depărtându-se de ei, exterioritatea devenea tot mai improbabilă. Nici ei nu erau chiar adevărați, dar, oricum, realul era în ei sau nicăieri. În ciuda fragilității lor, erau suportul nesigur al lucrurilor, nu mai puternic sau mai durabil decât flacăra unei lumânări în mijlocul furtunii. Iar situația asta nu era rezultatul unei impresii trecătoare,

ci adevărul cel mai de seamă al lumii care le marca, oasele și limba, ca o părere de tortură. În orice gest al lor, în orice cuvânt rostit, era în joc persistența întregului, orice neglijență sau greșeală putea distruge totul. De aceea erau atât de harnici și de neliniștiți: eficienți, pentru că toată ziua cea lungă cu tot ce cuprindea depindea de ei, neliniștiți, pentru că nu erau niciodată siguri că ceea ce construiau nu avea să se facă praf în orice clipă. Răspundeau de echilibrul precar și trecător al lucrurilor. La cea mai mică neatenție, acestea se puteau prăbuși, târându-i și pe ei.

M-am întrebat adesea de unde le venea sentimentul acesta, mă gândesc la asta de mai bine de cincizeci de ani. Neîndoielnic, această fisură în întunericul care-i amenința fără preget venea dintr-un dezastru ancestral. Oamenii se nasc într-un fel neutri și egali, ceea ce-i deosebește sunt faptele lor, lucrurile care li se întâmplă. Astfel se năștea nu doar câțiva indieni, ci întreg tribul, și-am putut vedea în toți anii aceia că, pe măsură ce creșteau, copiii pătrundeau firesc în nesiguranța aceea mlăștinoasă. Zi după zi, lipsa de griji a copilăriei ceda teren în fața aridității celor mari: strălucitori și sănătoși în exterior, dar tot mai veștezi pe dinăuntru, erau cuprinși de neliniștea care nu-i părăsea până la moarte. Aceeași obsesie se desprindea din privirile bărbaților și femeilor, aceeași convingere îi făcea egali: fără ei, fisura s-ar fi lărgit și-ar fi adus anihilarea generală.

Mi-a fost greu să pricep că toate grijile astea veneau din faptul că mâncau carne de om. Pentru alte triburi, a fi mâncat de dușman putea însemna o mare onoare, mi-a explicat într-o zi, cu

dispreț nemăsurat, un indian. Asta a fost într-o discuție confidențială în care, firește, nu s-a făcut nici cea mai mică aluzie la faptul că cel care-i mânca era chiar el. Pe membrii tribului acela îi văzusem trecând departe, mergând cu bărcile lor în susul apei. Era într-o dimineață de vară, stăteam departe de sat, sub niște sălcii de pe mal și, recunoscându-i, indianul a făcut o strâmbătură: era o populație care nu se instala niciunde, tot anul mergea dintr-un loc în altul, urcând și coborând fluviul. Și-n plus, a lăsat să se înțeleagă indianul coborând un pic glasul și fără alte explicații, le plăcea să fie mâncați. Oricât am insistat, n-am reușit să aflu alte amănunte. Mi s-a părut că disprețul lui venea din preferința asta inexplicabilă, pe care el o considera ceva echivoc și pervers; un fel de dispreț pentru ordinea morală, ca și cum abandonându-și corpul voracității celorlalți, când erau făcuți prizonieri, ar fi simțit un soi de voluptate. Pe de altă parte obiceiul de a mânca oameni nu era un motiv de mândrie: o dovedea faptul că nu vorbeau niciodată despre asta, ba chiar păreau să fi uitat, până când reîncepeau, cam în aceeași perioadă a anului. O făceau împotriva voinței lor, de parcă n-ar fi fost posibil să se abțină sau pofta ce revenea nu ar fi fost a indienilor luați în parte, ci una care le venea din ceva obscur și negru care-i domina. Dacă faptul de a fi mâncat înjosea, asta nu se explica doar prin voluptatea nemărturisită pe care o sugera. Era mai ales pentru că a ajunge obiectul unei astfel de experiențe însemna a te îndrepta cu totul spre exterior, a deveni una, pierzând realitatea, cu inertul și nediferențiatul, a te amesteca în pasta moale a

lucrurilor aparente. Era dorința de a nu fi în expresia ei cea mai înaltă. Trebuia să-i vezi pe indieni manipulând trupurile tăiate în bucăți ca să înțelegi că în hălcile sângerânde ei nu mai vedeau nici o urmă omenească. Pofta cu care le urmăreau în timp ce se frigeau era dorința de a reîntâlni nu gustul a ceva ce le era străin, ci pe cel al unei experiențe străvechi încrustate mai presus de memorie. Iar dacă, începând să mănânce, erau cuprinși de o tristețe și de o jenă crescânde, asta trebuia să fie pentru că, deși nu puteau ști, carnea aceea avea un gust de trecut mort și de greșeală repetată. Știau de fapt că exterioritatea fiind aparență, nu mestecau nimic, dar erau obligați să repete din când în când gestul lipsit de conținut pentru a continua, cu orice preț, să se bucure de existența lor exclusivă și precară care le dădea iluzia de a fi, pe coaja acestui tărâm pustiu, scăldat de râuri sălbatice, oamenii cei adevărați.

Am înțeles încet, de-a lungul anilor: dacă în fiecare vară indienii se urcau în canoele lor, cu gesturile lor iuți și eficiente, pentru a porni într-o direcție stabilită din vreme, mânați de dorința asta care venea de atât de departe, era pentru că n-aveau alt mod de a se deosebi de restul lumii și de a deveni, în propriii lor ochi, mai întregi, mai categorici și a se simți mai puțin prinși în improbabilitatea leșioasă a lucrurilor. Din carnea asta pe care o devorau, din oasele pe care le rodeau și le sugeau cu o încăpățânare penibilă își extrăgeau pentru o vreme, până la următoarea deteriorare, propria lor ființă slabă și trecătoare. Dacă acționau astfel era pentru că simțiseră la un moment dat, înainte de a se con-

sidera altfel decât lumea, greutatea neantului. Probabil că asta se întâmplase înainte de a începe să mănânce oamenii neadevărați, adică pe cei care veneau din exterior. Înainte, adică în anii întunecați când, amestecați în vâscozitatea generală, se mâncau între ei. Asta e ce încep de-abia acum să înțeleg, când sunt eu însumi atât de aproape de neant: indienii au început să se simtă oameni adevărați în momentul în care au încetat să se mănânce între ei. I-a transformat ceva străin de pânda reciprocă. Nu se mai mâncau, se întorceau spre exterior, formând un trib care era centrul lumii, înconjurat de orizontul circular tot mai problematic pe măsură ce se depărta de acest centru. Și deși se trăgeau și ei din acea exterioritate improbabilă, atinseseră, nu fără efort, un nivel nou în care, cu toate că picioarele li se mai bălăceau în noroiul originar, capul, eliberat, le plutea în aerul limpede al adevărului.

Dar când îi vedeai atât de anxioși, victoria aceasta nu părea definitivă. Era ca și cum vechiul pericol continua să-i amenințe. De parcă terenul câștigat, oricât de întins ar fi fost, putea fi pierdut din nou. Știau că în lumea asta ei erau lucrul cel mai adevărat, însă nu erau siguri că, într-o măsură suficientă, atinseseră un punct de realitate optim și indestructibil, care să rămână acolo și dincolo de care nu mai puteai ajunge. Dar, mai presus de toate, ceea ce aduceau cu ei din trecut, senzația veche, confuză și rudimentară a neantului, rămăsese în ei, era forma lor de existență. Dacă e adevărat, cum se zice, că vrem să repetăm tot timpul primele noastre experiențe — și, într-un fel, chiar le repetăm — neliniștea indienilor izvora pesemne din amintirea

gustului arhaic pe care-l avea, deși își schimbase obiectul, dorința lor. Nu puteau fi mai siguri de realitate pentru că, în sinea lor, știau că, oricare ar fi fost lucrurile din lumea exterioară pe care le alegeau ca obiect, oricât de străini și inconsistenți ar fi fost oamenii pe care-i devorau, singura lor referință pentru a recunoaște gustul cărnii străine era amintirea celei proprii. Indienii știau că forța care-i mâna, mai regulată decât mersul soarelui pe cer, să plece în căutarea cărnii omenești nu era dorința de a devora inexistentul ci, pentru că era cea mai veche și mai adâncă, aceea de a se mânca pe ei înșiși. Erau astfel cauza și obiectul neliniștii lor. Se cunoșteau fără a se cunoaște și știau că sensul aparent al acțiunilor lor nu era cel adevărat; știau, nereușind, desigur, să și-l reprezinte limpede, că adevăratul motiv al expedițiilor era obiectul aparent cel mai departe de dorința lor, adică ei înșiși. Pentru a reîntâlni gustul cel vechi dădeau un ocol uriaș prin exterioritate. O vreme, acest simulacru îi calma. Se lăsau să cadă, beți și orbi, în beznă, pentru a ieși treptat la lumina unei zile mai limpezi și mai ordonate care, în trecerea lentă a anului, se deteriora iarăși. Nici nu voiau să-și amintească de asta căci pentru ei, care trăiseră experiența din interior, nu exista nici o îndoială asupra motivelor adevărate. Ușor zăpăciți de revenirea obstinată a foamei pe care o credeau potolită, recurgeau la o întreagă mașinație prin care își etalau, la lumina zilei, dovezile categorice ale nevinovăției ființei lor. Dar oricât s-ar fi străduit, nu reușeau să șteargă ceea ce era în ei de la începuturi. Se păcăleau doar pe jumătate. Acceptaseră un pact în care jucau rolul cel mai rău. Pentru ei, lumea

nu putea avea mare valoare pentru că știau că până și oamenii cei adevărați, care păreau a se fi smuls din beznă, purtau încă după ei, în faptele lor esențiale, mâzga lipicioasă și neagră a nedeosebitului, în mlaștina căreia nu e loc de lumină persistentă și fermă.

În această lume incertă, fiecare om și fiecare lucru ocupau un loc precis. Când trebuia făcut ceva în comun, fiecare indian își îndeplinea treaba exact la timpul potrivit, eu neînțelegând cine și când îi spusese s-o facă. Când plecau cu canoele, fiecare se așeza la locul lui iar vâslașii apucau pagaia de parcă ar fi știut că azi era rândul lor. Tot așa când se duceau la vânătoare, când pescuiau, când plecau la război. Tot astfel acționau și femeile, care semănau, recoltau și făceau treburile casnice. Cu toții își îndeplineau rapid și eficient, fără să greșească sau să ocupe un loc ce nu era al lor, rolul exact și la momentul exact și aparent fără să le-o fi spus cineva. N-am văzut niciodată pe cineva făcând ceva întâmplător. Orice lucru, chiar și cel mai mărunt, intra într-o ordine prestabilită. Unele acțiuni mi s-au părut la început absurde, apoi și-au arătat necesitatea strictă. Pe raza asta de două sau trei leghe de jur împrejur pe care o ocupau, sub cerul indiferent, actul uman era menit să păstreze în permanență statornicia improbabilă a unei lumi pândite tot timpul de anihilare. Până și zilele cele mai luminoase și calme erau molipsite de amenințarea asta. Fiecare gest era o proptea a lumii în debandadă; fiecare acțiune, o formă impusă lucrurilor ca să nu se sfărâme; fiecare privire, o verificare vigilentă și grijulie că ordinea fragilă a întregului acceptase, pentru încă o vreme, să dăinuie.

La fel ca toate lucrurile vizibile din acest spațiu scânteietor și pustiu, aveam și eu, în această strategie, locul meu.

Rolul pe care mi-l dăduseră mi-a permis să supraviețuiesc. De fiecare dată când plecau să caute ființe omenești pentru serbările lor anuale, indienii se întorceau cu unul ca mine, pe care nu-l omorau și, după ce-i ofereau o perioadă de huzur, îl trimiteau înapoi. Zece ani la rând i-am văzut perindându-se pe acești oaspeți disprețuitori. Îi țineau două-trei luni, câteodată mai puțin; când, după nebunia periodică, tribul revenea la zilele monotone și calme, îi lăsau să plece. Dacă pe mine m-au ținut atâția ani, e pentru că nu știau unde să mă trimită înapoi; de cum au văzut în apropiere niște oameni care-mi semănau, m-au pus într-o canoe și m-au trimis pe râu în jos. Dintre toți oaspeții, eram singurul care nu știa cum să se poarte; ceilalți păreau să știe ce voiau indienii de la ei, și asta-i făcea să fie distanți și trufași. Chiar înainte de a ajunge, știau ceea ce mie îmi luase ani de zile să descifrez. Acel *def-ghi, def-ghi* insistent și mieros cu care erau strigați de cum puneau piciorul pe plaja galbenă, avea pentru ei un sens lipsit de echivoc; pentru mine, în schimb, descifrarea lui a fost ca un drum pe care trebuia să mi-l croiesc printr-o junglă impracticabilă. Indienilor, cărora tot ce era exterior li se subordona, nici prin gând nu le-a trecut că habar n-aveam nici de limba, nici de intențiile lor. Eu, care din punctul lor de vedere, nu aveam existență proprie, nu trebuia să ignor, din același punct de vedere, ceea ce așteptau ei de la mine. Nu mi-au dat niciodată nici un fel de explicație. Deja din primele priviri pe

care mi le aruncau, din prima seară în care m-am plimbat printre focurile aprinse, era la ei, în afară de dorința de a-mi atrage atenția asupra lor și de a se face simpatici, expresia cuiva care amintește uneia din părți, cu o insistență cumva obscenă, clauzele unui pact secret. A fost nevoie să deslușesc, ani la rând, limba aceea mlăștinoasă a lor și tot nu sunt sigur că am ghicit sensul exact al celor două silabe repezi și stridente cu care mă chemau. Ca toate cuvintele din limba indienilor, aceste două sunete, *def-ghi*, însemnau în același timp mai multe lucruri diferite și contradictorii. *Def-ghi* li se spunea persoanelor absente sau adormite; indiscreților, celor care, când mergeau în vizită, în loc să stea în casa străină un timp decent, se lungeau peste măsură; *def-ghi* se numea și o pasăre cu ciocul negru și penele galbene și verzi pe care o domesticeau și care îi făcea să râdă pentru că repeta cuvintele pe care o învățau, de parcă ar fi vorbit; *def-ghi* erau și anumite obiecte care se puneau în locul unei persoane absente și pe care o reprezentau la o adunare până într-acolo încât li se dădea și mâncarea pe care ar fi trebuit s-o mănânce persoana reprezentată; tot *def-ghi* era oglindirea lucrurilor în apă; ceva care dura era *def-ghi*; observasem, la puțin timp după venirea mea, că în jocul lor copiii numeau *def-ghi* pe cel care ieșea din grup și se apuca să interpreteze un personaj. Pe omul care o lua înainte într-o expediție și se întorcea să relateze ce văzuse, pe cel care se ducea să spioneze dușmanul și venea apoi descriind amănunțit toate mișcările acestuia, sau pe cel care se apuca uneori într-o adunare să peroreze cu glas tare, dar ca și cum și-ar fi vorbit sieși, tot

def-ghi îi numeau. Era toate astea și încă multe altele. După o reflexie îndelungată, am dedus că dacă mă numiseră astfel era pentru că îmi împărtășeau, împreună cu toate celelalte pe care le numeau tot așa, o esență solidară. Așteptau de la mine să oglindesc, precum apa, imaginea pe care o aveau despre ei, să le repet gesturile și cuvintele, să-i reprezint în absență și să fiu în stare, odată restituit semenilor mei, să procedez precum spionul sau iscoada trimisă în avangardă care, pentru că fusese martor la ceva ce restul tribului nu văzuse încă, se întorcea să le relateze în detaliu. Amenințați de tot ce ne guvernează din zona întunecată și ne ține în viață până într-o bună zi când, cu un gest brusc și capricios, ne aruncă din nou în nediferențiat, ei voiau ca din trecerea lor prin mirajul material să rămână un martor și un supraviețuitor care să fie povestitorul lor în fața lumii.

În viața grea pe care o duceau, momentele cele mai dificile, dar și cele mai periculoase, erau cele în care, excedați de dorință, se abandonau acesteia și riscau să treacă, parcă somnambuli, de partea cea mai densă a nopții. Prudenți, îi păstrau pe bucătarii care îi păzeau, blajini ca niște păstori, dar nu la oi, ci mai curând la lupi. Și, ca pe ultima carte, pe oaspetele disprețuitor care-i știa dependenți de toanele sau de memoria sa, care putea să perpetueze, în lumea neîncrezătoare care-i aruncase în lipsa lor de realitate, o imagine puternică și întreagă, recognoscibilă imediat, care să-i facă să dăinuie printre lucrurile vizibile atunci când ei ar fi dispărut definitiv. Dacă-i aduceau an de an pe oaspeții aceia atunci când mâncau carne de om, era și pentru a arăta,

pentru a demonstra că ei avuseseră meritul să se smulgă din magma originară și că, pentru că învățaseră să facă deosebirea între interior și exterior, între ce se înălțase în aerul luminos și ce continua să se bălăcească în întuneric, lumea cea largă trebuia să știe că pe ei se sprijinea realul, iar ei erau oameni adevărați. În timpul zilelor sângeroase, ne făceau și martorii inocenței lor. Dacă se lăsau anihilați, noi trebuia să ducem spre orizontul dușmănos semnele vieții lor. Eram, răspândiți prin lume, ultimii tăciuni ai focului care-i mistuia. Ne eliberau pentru a fi mesagerii acestei prăbușiri. Iar vârful peniței care zgârie hârtia aspră în noaptea liniștită, în timp ce de afară vine un miros de var și de caprifoi, nu lasă, purtat de mâna încă puternică, decât urma acestui tumult care vine, nu știu de unde, după atâția ani de tăcere și dispreț.

Astfel că după șaizeci de ani indienii aceia îmi ocupă, invincibili, memoria. Nu mi-i pot imagina decât legați de cerul imens, albastru și luminos, care noaptea se umplea de stele. Când nu era lună, erau în număr infinit, enorme și scânteietoare. Pe timp de iarnă, clipeau și erau verzi, albastre, violete, roșii, galbene și înghețate. Erau acolo, înconjurându-ne precum o eșarfă fină de spaimă, ignoranță și palpitații pentru că, acum înțeleg, indienii le susțineau clipă de clipă, fără preget. Iar marele fluviu, care le reflecta, devenind la rândul lui scânteietor, curgea spre sud împins de suflul dat de indieni, iar copacii înverzeau în fiecare primăvară pentru că seva lor se confunda cu sângele indienilor. Plăteau zilnic, până la secătuire, prețul inepuizabil pentru faptul că se smulseseră doar pe jumătate

dintr-un leagăn mlăștinos care le lăsase pentru totdeauna un gust de rătăcire. Multe amintiri care îmi vin meteoric în minte se leagă de marele fluviu străbătut de canoele care-l traversau repede în toate direcțiile, iar multe gesturi pe care le fac, mecanic, par impregnate de aceste amintiri, câteodată într-un mod atât de indirect și de secret încât nici nu-mi dau seama că ar avea vreo legătură; și totuși, am senzația stranie că prin gestul mărunt și neînsemnat toți anii aceia se întorc, dintr-o dată, din zona obscură în care erau îngropate. Se adaugă acestor amintiri, pe care le privesc acum ca pe niște imagini pictate, altele, de care-și amintește doar corpul meu și pe care rațiunea nu ajunge să le analizeze atent. Acestea nu-mi apar sub formă de imagini, sunt mai curând tresăriri, noduri răspândite prin trup, palpitații, zvonuri neauzite, înfiorări. Intrând în aerul translucid al dimineții, trupul, nu și memoria, își amintește de un aer identic care l-a învăluit în alte timpuri. Pot spune că, într-un fel, corpul meu își amintește în felul său de anii aceia de viață densă și carnală, care par să-l fi impregnat în asemenea măsură că a devenit insensibil la orice altă experiență. Așa cum indienii unor triburi vecine trasau un cerc invizibil în aer care trebuia să-i apere de necunoscut, tot așa trupul meu pare învelit în pielea acelor ani care nu lasă să mai treacă nimic din exterior. Doar ce seamănă e acceptat. Clipa prezentă nu există decât pentru că se înrudește cu trecutul. Cu mine, indienii nu s-au înșelat, dar în afară de scânteierea aceasta confuză, altceva nu am de povestit. Ei mi-au salvat viața, așa că e drept să le-o plătesc retrăind, zi după zi, viața lor.

Dar nu e ușor. Amintirile mele, deși asidue, nu se lasă apucate mereu: uneori mi se par limpezi, austere, precise, făcute dintr-o bucată, dar de cum vreau să le apuc pentru a le perpetua, încep să se amplifice, să se ramifice, iar amănuntele care, văzute de la distanță, ascundeau ansamblul, proliferează, se înmulțesc, devin mai importante decât restul, așa încât mă apucă ameteala și mi-e greu să stabilesc o ierarhie printre atâtea prezențe care mă cheamă. Nu mai știu care e centrul amintirii și care marginea: centrul se deplasează în toate direcțiile, detaliile capătă importanță, apar alte amănunte uitate care cresc la rândul lor și se multiplică, astfel că mă cuprinde dezolarea și-mi spun că nu doar lumea e infinită, dar și fiecare parte a sa, deci și propriile mele amintiri. Și-atunci îmi spun că indienii care m-au ținut atâta timp printre ei n-au știut să mă apere de răul care-i măcina. Sunt însă și zile când multe din aceste imagini vin să se așeze într-o ordine calmă, sunt rotunde și limpezi, persistă îndelung, dispar și se întorc datorită unei forțe constante și misterioase care nu doar le păstrează trăsăturile lipsite de echivoc, dar le și cizelează, le face mai clare și mai strălucitoare, așa cum sunt oasele sau pietrele.

Curios, una din aceste amintiri este cea a copiilor pe care i-am văzut jucându-se departe de sat, pe malul apei, a doua zi după sosirea mea. I-am revăzut apoi de multe ori jucând fericiți același joc. În zece ani copiii s-au schimbat, când ajungeau la o anumită vârstă dispăreau pentru câteva zile, însoțiți de câțiva vânători, într-una din insulițe, iar când reveneau, ceva mai serioși decât la plecare, erau deja bărbați. Dar grupul

se forma din copii de toate vârstele, astfel că cei mai mici păstrau continuitatea iar grupul părea același din prima zi. La început mi-a fost greu să-i deosebesc, toți aveau același păr negru și drept, același trup întunecat și lucios, nu-mi dădeam seama de schimbări și mi se păreau aceiași. E limpede că ei se străduiau ca totul să fie la fel, obținând astfel o iluzie de imobilitate. Cred că i-am văzut jucându-se de sute de ori, dar memoria mea păstrează aceeași amintire, cea mai limpede și stăruitoare: cea din prima zi. Eu mă depărtasem în fugă de plajă pentru a nu vedea, sub soarele orbitor, măcelul care mă îngrozise. Jocul indolent al copiilor m-a liniștit și-am rămas mult timp privindu-i. Se așezau pe un rând, paralel cu râul, lăsând un spațiu mic între unul și altul, se lăsau să cadă, unul după altul, rămânând ca adormiți; când cădea ultimul din rând, primul venea să se așeze în spatele lui, ceilalți păstrau ordinea și jocul reîncepea. Uneori, mâinile ultimului se sprijineau pe umerii celui din fața sa, și tot așa mai departe, iar șirul astfel înlănțuit se deplasa înainte, sau forma un cerc, sau începea să se răsucească în spirală. Ore în șir se jucau așa, fericiți, iar amintirea îmi este tot mai limpede și de neșters. În caracteristicile jocului, tot mai clare mie pe an ce trece, mi se pare că văd ieșind la lumină un semn obscur al acestei lumi, căci e greu de imaginat că jocul copiilor, același de multe generații, și persistența lui în amintirea mea să fie întâmplătoare și lipsite de semnificație. Atâta încăpățânare în a dăinui sub lumina potrivnică a lumii sugerează, poate, o anumită complicitate cu esența sa profundă. Este, pesemne, cifrul lucrurilor elementare, de exem-

plu forma timpului sau rațiunea spațiului, străbătute de același sânge omenesc care curge printre spaime, bucurii și tresăriri. Dar chiar dacă nu ghicesc nimic ascuns în jocul acela, reapariția lui constantă în memoria mea, de fiecare dată mai simplu, șterge zgura evenimentelor pe care le conține, lăsând la vedere doar claritatea geometrică a figurilor pe care copiii le trasau cu corpurile lor pe solul nisipos, apărați de contingență: o linie de puncte, discontinuă, atunci când se lăsau să cadă și, rămânând ca adormiți, spărgeau linia dreaptă pe care o refăceau apoi lăsându-și mâinile pe umerii celui din fața lor, transformându-se pe urmă într-un lanț rotitor ce devenea cerc sau spirală.

Altă amintire care mă vizitează des, cu ritmul ei special și misterios, este cea a unei dimineți de vară, după una din serbările sângeroase în care indienii naufragiau an de an. Un indian agoniza pe nisip, culcat cu fața în sus, privind aerul palid. Era plin de răni, de contuzii și arsuri. Cu o zi în urmă mâncase carne de om, se îmbătase, copulase. Ochii larg deschiși priveau cerul livid, pe la comisura buzelor îi curgea un firicel de sânge și salivă care se uscase în contact cu aerul răcoros. Pe măsură ce omul intra în moarte, soarele verii se înălța aproape în același ritm, iar cerul devenea tot mai albastru. Că lumea ne răpește substanța, că se nutrește din sângele nostru, rezulta din contrastul dintre cel în agonie și spațiul în care pierea, căci pe măsură ce strălucirea ochilor i se stingea iar respirația îi devenea tot mai scurtă și slabă, lumina dimineții câștiga putere și splendoare, de parcă lumea storcea din ultima lui răsuflare scânteile care dansau pe apă,

făceau mai intens galbenul nisipului, adânceau albastrul cerului și verdele frunzelor din copaci. Mă ghemuisem lângă omul acela care era doar ceva mai mare decât mine și nici nu-și mai dădea seama că sunt acolo. În măsura în care-i puteam cunoaște pe indieni, îl știam destul de bine: locuia împreună cu familia într-o colibă foarte aproape de a mea, de multe ori îmi trimitea mâncare cu femeile sau copiii, sau mi-o aducea chiar el. Remarcasem la el discreția și cumpătarea. Chiar dacă, timp de săptămâni sau luni, indienii cam uitau de mine sau mă acceptau cu indiferență, de obicei mă asediau cu atitudinile lor exagerate, cu cererile sau lingușelile lor. De multe ori, când îmi aduceau mâncarea, o făceau într-un fel excesiv: când aveam să-mi amintesc de ei într-un viitor probabil, să țin pesemne seama de generozitatea lor. Toată exagerarea aceea teatrală avea menirea de a-i face mai ușor de ținut minte. Nu întotdeauna scoteau în evidență ce aveau mai bun; nu-i interesa că imaginea lor era bună sau rea, important era să fie intensă și ușor de ținut minte. Unii m-au urmărit timp de zece ani cu niște detalii puerile, pe care le tot repetau de câte ori se întâlneau cu mine. Unul, care încă din prima zi, pentru a-mi atrage atenția, mă amenințase că avea să mă mănânce — pentru asta se prefăcea că-și mușcă propriul braț — avea grijă să-mi amintească asta de fiecare dată, râzând. *Def-ghi, def-ghi* , spunea atunci, adăugând câteva sunete iuți care voiau să spună probabil: *eu sunt acela care, în glumă, ziceam că te mănânc*. În zece ani a îmbătrânit și și-a pierdut aproape toți dinții; era lătăreț și bondoc, pielea din jurul ochilor oblici i se încrețea toată atunci

când râdea, arătându-și gingiile roz-albicioase. Niciodată în toți anii aceia omul nu mi-a spus nimic altceva, doar sunetele acelea repezi și ascuțite prin care voia să-mi graveze în memorie întâmplarea copilăroasă care, devenită de neșters, avea să-l salveze. Uneori drumurile ni se încrucișau; el era serios, distrat, nici măcar nu mă saluta, dar, deodată, de parcă și-ar fi amintit, se oprea, mă striga, îmi zâmbea și repeta vorbele bine știute, după care, redevenit serios, își vedea de treaba lui. În după-amiaza în care m-au pus într-o canoe plină de provizii și m-au trimis pe râu în jos, l-am zărit pentru ultima dată, încercând să-și facă loc în mulțimea adunată în jurul bărcii, păstrându-și cu greu zâmbetul în înghesuială și repetând întruna sunetele pe care nu le auzeam din cauza tumultului general, dar pe care le ghiceam cu ușurință: *Def-ghi, def-ghi, eu sunt acela care, în glumă, ziceam că te mănânc, eu sunt acela care, în glumă, ziceam că te mănânc.*

Fără a ajunge mereu la asemenea extreme, aproape toți indienii făceau la fel. Frica de a se pierde în pasta anonimă a nedeosebitului îi făcea să adopte aceste atitudini fixe și lipsite de nuanțe prin care încercau, așa cum puteau, mai mult sau mai puțin discret, să-mi atragă atenția. Când îmi arătau însușirile lor bune, erau de o vanitate nemăsurată. Unul pretindea că este cel mai bun vânător din trib, altul, cel care făcea săgețile cele mai bune, al treilea, că se spală de cele mai multe ori pe zi. N-aveau obiceiul să mintă, însă de câteva ori am observat că exagerau, nu ca să mă înșele, ci ca să sporească în ochii lor și în ai mei pregnanța personajului pe care-l

reprezentau. Un bătrân mi-a spus într-o dimineață că-i căzuseră toți dinții dintr-un foc; o femeie mi-a dat de înțeles, după multe ocoluri, că pe vremea când era fecioară toți voiau ca doar ea să mestece rădăcinile din care se făcea băutura, pentru că avea saliva dulce. Își scuipa pe degete și voia să gust, zicând că doar așa n-aveam să uit niciodată gustul. Această obsesie de a fi văzuți și ținuți minte nu era singura piedică în calea prieteniei mele cu ei, sau măcar a unei relații simple și normale. Purtarea lor țeapănă, chiar posacă, făcea imposibilă orice apropiere. Le era străină bucuria comună ce apare uneori la toți, discretă dar plenară și eliberatoare, parcă își interziseseră de mult orice bucurie elementară. Erau uscați și seci ca dintr-o obligație riguroasă de tristețe sau de seriozitate. Își impuneau o viață limitată și aridă, din care dezgropau, neîncrezători, plăcerea. Uscăciunea asta deliberată devenea evidentă mai ales când ceva părea să le producă plăcere; atunci, expresia lor denota că această plăcere, care apărea în ciuda rezistenței pe care i-o opuneau, îi tulbura și că faptul de a o simți era motiv de luptă interioară și sentimente contradictorii. Cel mai puțin le plăcea să simtă bucuria, iar hotărârea de a o exclude din viața lor li se părea normală atâta timp cât nu se prezenta. Iar când apărea, sub o formă senzuală sau doar ca simplă veselie produsă de o situație neașteptată, încercau să disimuleze sau păreau încurcați ori rușinați. Nu voiau să și-o recunoască. Nu le plăcea că ceva putea să le placă, dărâmându-le fortificațiile.

Bărbatul ce agoniza pe nisipul galben cu fața în sus în dimineața aceea era puțin altfel. La el, anxietatea și rigiditatea indienilor erau mai puțin evidente. Aveam impresia că era mai dispus decât ceilalți să se lase modelat, docil, de mersul zilelor și mai puțin înverșunat în a-și construi o imagine anume și a refuza ritmul contingenței. Flexibilitatea asta mă facea să am cu el o relație ceva mai directă și mai naturală decât cu restul tribului. Firește că între noi nu era nici o intimitate și vorbeam foarte puțin, dar puteam fi sigur că, întâlnindu-l, măcar n-avea să-mi adreseze obișnuitul zâmbet mieros și nici să încerce să-mi producă o impresie de neșters pe care să mi-o întipăresc în minte. Chiar și mersul îi era mai lent decât al celorlalți. În indolența lui aproape imperceptibilă ghiceam, cred, un soi de originalitate, de părere personală conform căreia imposibilitatea aceea dată de esența lucrurilor, a limbii, chiar și a cărnii acelor oameni, nu era poate ceva absolut sau, dacă era, el, în ciuda tuturor, își rezerva dreptul de a sfida legile rigide ale lumii și de a trăi o viață diferită, chiar dacă era pândit și el de anihilare. Din diferența aceasta atât de mică emana un fel de bunătate. Ne vizitam destul de des. Vorbeam foarte puțin, dar mi se părea că simpla sa prezență exprima compasiune față de soarta mea. M-a învățat să pescuiesc cu sulițe și săgeți, cât și cu ajutorul cuțitelor din os la fabricarea și folosirea cărora era atât de dibaci. Cu copiii era răbdător și afectuos. Când indienii țineau sfat, îi cereau adesea părerea, iar el o făcea cu precizie și fără emfază, cu un aer gânditor care părea să spună că vorbele sale nu erau totuși infailibile. Era ca și cum

ar fi confirmat interlocutorilor săi, cu un aer paternal, că falsele lor așteptări erau corecte, pentru că, în mod secret, îi știa incapabili de a suporta adevăruri mai copleșitoare.

Ultima dată, căci în anii dinainte încă nu apucasem să-l deosebesc de ceilalți membri ai tribului, omul făcuse parte din grupul bucătarilor. Atitudinea senină și vigilentă a celor care frigeau carnea mă făcuse să cred că aceștia se purtau la fel tot timpul, le confundam funcția pasageră cu un mod de viață permanent. Acești oameni erau desemnați de indieni în fiecare an, după niște criterii care-mi scăpau, exceptând faptul că cei care vânau prada trebuiau, în virtutea unei etici pe care n-o înțelegeam, să se abțină de la a o mânca. Vânătorii erau aleși an de an în urma unor sfaturi îndelungate și confidențiale. Când l-am identificat prima dată, omul pregătea, departe de tumultul tribului, o masă frugală pentru bucătari, iar prima mea impresie se leagă de gesturile lui precise, rapide și liniștite. Imagine care pune în umbră altele, la care nu mă gândisem: de exemplu, cu o zi înainte, același om îi asasinase pe cei care erau devorați chiar acum și pe care, fără nici o îndoială, îi tăiase în bucăți cu cuțitul lui de os, pe un pat de frunze verzi. Pe parcursul anului care a trecut, imaginea senină a acestui om mi s-a consolidat grație atitudinii sale rezonabile și calde.

Agonia lui nu făcea decât să-mi confirme eroarea. Cu o zi în urmă a trebuit să accept, cu greu, că mă înșelasem. De dimineață îl văzusem pândindu-i nerăbdător pe bucătarii care așezau, indiferenți și îndemânatici, bucățile de carne pe frigare. Expresia lui lipsită de echivoc nu denota

nici un fel de luptă interioară și nici o ezitare. Se învârtea, poate și mai nerăbdător decât ceilalți, pe lângă frigările fumegânde. Pe chipul multor indieni, o părere de zâmbet distrată și visătoare anticipa în imaginație plăcerea apropiată. La el nu se ghicea nici măcar această bucurie falsă; posac, retras, aproape furios, mergea de colo-colo în jurul frigărilor și era limpede că pentru el zgomotul lumii nu se auzea. Am început să-l observ de la distanță, încercând să nu-l pierd din ochi. Când carnea a fost gata, m-am speriat văzându-l că a lovit o femeie ca să ajungă mai aproape. Cu aceeași expresie mohorâtă cu care așteptase, a apucat apoi o ciozvârtă, ca un animal, a căutat din priviri un loc liniștit în care s-o devoreze. S-a dus, singur, pe malul apei, s-a așezat într-o canoe goală și-a început să mănânce. Mesteca îndârjit, fără să-și ridice capul de pe bucata de carne, cu o furie crescândă, supărat parcă pentru că nu reușea să devoreze dintr-o singură mușcătură nu doar bucata lui de carne, dar și universul întreg cuprins în aceasta. Când a terminat prima bucată a sărit din canoe și, cu pași hotărâți, s-a dus să-și mai ia una; a mâncat-o lângă foc, dând-o gata din câteva hăpăituri, și-a mai cerut una. Era limpede că se săturase, dar cea de-a treia bucată părea să fie o obligație pe care și-o impunea în mod deliberat. Cu carnea în mână, a început să se plimbe încet pe malul apei, oprindu-se din când în când din mestecat. Ultimele îmbucături au trecut cel mai greu. Le mesteca îndelung, rar, cu gura deschisă și sprâncenele încruntate, cu ochii în gol, iar ce mai rămăsese îi atârna în mâna care se legăna în timp ce el mergea. Cu chiu, cu vai, a terminat. A rămas un os,

pe care l-a lăsat să cadă pe nisipul în care pașii lui făcuseră cărare. Apoi s-a prăbușit. A dormit la soare, l-a trezit zarva indienilor care năvăleau asupra vaselor cu băutură. S-a ridicat în capul oaselor și-a prins a clipi din ochi privind într-acolo. După numai o zi avea să agonizeze pe același nisip, dar atunci părea absent din lumea care-și pierduse pentru el orice urmă de realitate. Încă adormit, s-a îndreptat spre locul cu băutură. Nici măcar nu l-a văzut pe unul dintre cei care distribuiau alcoolul și care-i întindea o tigvă plină; a adunat una goală de pe jos, a scufundat-o în vasul cel mare și a golit-o dintr-o dușcă. A repetat operația de șase sau de șapte ori, țeapăn, drept, cu pieptul umflat și privirile tot mai tulburi, care arătau prin opacitatea lor că dincolo de ele nu mai erau nici un fel de vise, doar bezna densă și neîntreruptă. Pe urmă s-a depărtat de mulțime și a rămas încremenit lângă apă până pe înserat. Reușea să stea țeapăn și nemișcat cu prețul unui efort uriaș, era limpede că lupta din tot corpul să rămână în picioare; gâtul i se umflase, venele groase și răsucite deveniseră vizibile pe frunte, ochii ficși erau larg deschiși și ținea dinții strânși, scrâșnind de efort și lăsând să se scurgă saliva. Imobilitatea lui era și mai ciudată dacă o comparai cu activitatea care cuprinsese tot tribul în febra nopții; de ceva vreme, trupurile — în perechi sau în grupuri în care se amestecau indieni de toate vârstele, de la copii la bătrâni — se înlănțuiau brutal, umplând aerul călduț al înserării de suspine, strigăte, glasuri și vaiete. Unii se tăvăleau la câțiva metri de el. A rămas imobil și încordat, dar la un moment dat, brusc și imprevizibil, a luat-o

la goană și s-a pierdut între copaci și în întunericul nopții care tocmai cădea. Nu l-am mai văzut. S-a amestecat în tumultul tribului care se scufunda din nou în mlaștina deschisă, care îi înghițea în fiecare an, timp de câteva ore, pe toți membrii săi, redându-i pe mulți dintre ei betegiți, iar pe unii deloc. Nemișcarea la care se supusese câteva ceasuri nu fusese o probă de reținere sau o încercare de forță pentru a rămâne la marginea haosului, dimpotrivă, fusese o sfidare absurdă, o formă de delir și de lipsă de măsură. În orice caz, după o noapte interminabilă, întunericul a înapoiat pe plaja galbenă coaja zdrobită și goală a celui pe care-l cunoscusem eu.

Aplecat deasupra lui, sub soarele dimineții, îl priveam murind. Spre deosebire de cealaltă, compusă din multe experiențe diferite care se suprapun formând o singură imagine, această amintire e unică, pentru că moartea fiecărui om e unică și pentru că murea el, nu altul. De aceea par la fel moartea și amintirea: pentru că sunt unice pentru fiecare, iar cei care cred că au, pentru că s-au aflat în preajma experienței, o amintire comună, nu știu că de fapt au amintiri diferite și sunt condamnați la singurătatea acestor amintiri ca la propria lor moarte. Amintirile astea sunt ca o carceră pentru fiecare, omul stă închis în ele de la naștere până la moarte. Sunt chiar moartea. Fiecare om moare pentru că are aceste amintiri unice, căci ceea ce moare e trecător și ce nu renaște în alții sunt exact aceste amintiri unice din care se nutrește, înșelător, povestitorul unic care va muri. Am mai învățat de la omul care agoniza, abia respirând, că virtutea nu ne mântuiește de bezna care ne înconjoară. Chiar dacă

evităm, curajoși, o noapte neagră, ceva mai încolo ne așteaptă alta. Degeaba părea omul acesta bun în zilele lui calme; gura căscată pe marginea căreia dansa într-un echilibru nevinovat, tot avea să-l înghită. Vieţuim într-un loc teribil și neutru ce nu cunoaște nici virtutea și nici crima; nu ne scutește nici de bine nici de rău, doar ne anihilează, indiferent. Pe la prânz, omul a încetat în sfârșit să respire. Între cerul albastru, frunzișul verde, fluviul auriu și nisipul galben, a devenit o pată nelămurită și fără nume, de parcă lumea care ne înconjura l-ar fi jefuit de suflu și substanță pentru a străluci și mai tare în lumină.

Oricât de viu și de limpede ar fi fost în amintire, visul care a trecut rămâne pentru cel ce l-a visat nedemonstrabil și îndepărtat. Când este povestit, cel care-l ascultă are impresia, doar impresia, că recunoaște amănuntele și sensul. Dar acestea nu-i apar limpezi nici chiar celui care l-a visat. Dacă, de pildă, își aduce aminte într-o zi de un vis uitat, el n-are cum verifica momentul precis în care l-a visat, nu poate ști dacă l-a visat cu o noapte în urmă, acum o lună sau acum mulți ani. N-are cum ști dacă visul acesta, pe care-l credea uitat, e într-adevăr unul vechi, sau dacă nu e cumva alt vis care-i apare, nou-nouț și neașteptat, sub forma amintirii. Amintirile și visele sunt făcute din aceeași materie. Și, dacă te gândești mai bine, totul e amintire. Dar lumea le conferă vârstă și densitate. Dacă acum, de exemplu, mi-aș aminti de un vis în care să fie prezent părintele Quesada, prezența sa ar conferi visului un timp precis: doar n-aș fi putut să-l visez înainte de a-l cunoaște, iar amintirea părintelui

Quesada, care conferă o existență independentă viselor mele, capătă densitate și realitate grație cărților pe care mi le-a dat înainte de a muri și de care nu m-am despărțit niciodată. Și iată cum visele, amintirile și experiența aspră se despart și se întrepătrund formând, ca o țesătură neclară, ceea ce eu numesc fără prea mare euforie viața mea. Dar uneori, în noaptea liniștită, mâna care scrie se oprește; în mijlocul prezentului limpede și aproape incredibil îmi este greu să știu dacă viața asta plină de continente, mări, planete și mulțimi omenești chiar a avut loc sau n-a fost decât o viziune de o clipă, produsă mai curând de somnolență decât de exaltare. În definitiv, faptul că pentru indieni „a fi" se spunea „a părea" nu era poate o distorsiune nesăbuită. Și nu rareori, ceva în adâncul meu se plia docil la convingerile lor.

De exemplu, într-o zi pe înserat, stăteam în fața colibei mele calm și fără gânduri. Fusese o zi lungă de primăvară în care vântul călduț, constant și moderat purtase, încă de dimineață, nori groși și albi pe cerul albastru și luminos și nu se oprise decât la asfințit. Acum nu mai bătea. Curățase cerul de nori, rămăseseră doar câteva fâșii lungi și aproape transparente, paralele și suprapuse, pe care ultimele raze ale soarelui le colorau în verde și portocaliu. Așezat pe pământul proaspăt măturat, sprijinit de peretele de chirpici, îi priveam cum se împrăștiau pe măsură ce se întuneca. Vântul parcă-mi luase cu el și gândurile, nu numai norii. Mă uitam la urmele de nori care deveneau violacee, apoi albastre, apoi dispăreau. Soarele trecuse dincolo de orizont, lumina înserării era tot mai uniformă și mai slabă.

Satul se lăsa și el liniștit de crepuscul. Ca și mine, câțiva indieni se odihneau în pragul colibelor. Alții, mai indolenți ca de obicei — sau amintirea de acum mă face să cred asta — traversau plaja în toate direcțiile. Unul, stând în genunchi, începea să aprindă un foc. Mai mulți copii, umbre negre sub copaci, jucau jocurile lor ciudate. Datorită poate opririi bruște a vântului, înserarea, oamenii și orizontul circular plin de lucruri dense și misterioase păreau mai adevărate și mai binevoitoare. Un miros de mâncare, de sălaș elementar începea să plutească prin aer, fără să-l maculeze. Timp de câteva minute am rămas privind poporul acesta obscur ce palpita ca vrăjit în jurul meu, iar când am ridicat din nou capul spre cer, norișorii dispăruseră. Era doar cerul curat, de un albastru închis, pe care începeau să se vadă primele stele, de parcă s-ar fi apropiat și erau deocamdată foarte palide, încât trebuia să faci un efort ca să le zărești. Păreau niște punctișoare palide care parcă străluceau, parcă dispăreau, ca și cum le-ar fi fost greu și lor, deși le conferim cu atâta siguranță eternitatea, ca și cum faptul de a fi le-ar fi costat, ca și pe noi, sudoare și lacrimi.

Pe atunci credeam că soarta mi-era pecetluită și că viitorul meu limitat avea să rămână neschimbat până la moarte. Nu știam că, la foarte puțin timp după înserarea aceea, indienii aveau să mă trimită, într-o canoe încărcată, pe râu în jos, către întâlnirea cu această noapte de vară, atât de diferită de cele din zilele acelea care mi se păreau că vor dura până la final. Dar convingerea mea de atunci n-avea în ea nici furie, nici neliniște. Mă lăsam, neutru, în seama sorții mele,

abandonat ordinii imediate; la fel de gol cum venisem pe lume, pâinea cea de toate zilele, oricât de tare ar fi fost, îmi ajungea, iar gusturi mai bune nu cunoșteam ca să am alte nostalgii. Am mai rămas un timp privind stelele, după care m-am ridicat și-am început să mă plimb prin sat.

Câțiva indieni îmi aruncau privirile acelea pline de înțeles și complice cu care, după atâta timp, mă obișnuisem. *Def-ghi, def-ghi*, mă strigau, punându-se în evidență, mijind ochii sau făcând grimase. Alții, indiferenți, nici nu mă băgau în seamă. De pe fluviu venea din când în când zgomotul unui om care să bălăcea. Cel care se apucase mai înainte să aprindă focul reușise în sfârșit. Pentru că pusese printre lemne crengi de arbust și paie uscate, flăcările au izbucnit violent, înălțându-se cu putere, sfârâind și trosnind. Aproape imediat a apărut din întunericul albăstrui un nor de fluturi care s-a repezit în foc. În jur, aerul se încălzea și, deși nu mai sufla pic de vânt, fumul s-a împrăștiat. Omul aranja lemnele cu un băț, adunând vreascurile care se împrăștiaseră. Indienii în trecere îl salutau scurt, după care se pierdeau în penumbra albastră. Am părăsit locul plin de fum, scântei și flăcări și m-am îndreptat spre mal. Nisipul părea mai galben decât la lumina zilei. Un om a ieșit din apă și a alergat spre copaci. M-am oprit pe mal.

Penumbra părea că încremenise, fără a deveni mai adâncă. M-a mirat că nu se auzeau păsările cântând, doar o făceau în fiecare seară. Adevărul e că, de ceva vreme, totul era cufundat în tăcere. Nici apa nu se mai auzea, doar valurile care se loveau, foarte slab, de mal. Tot ce se auzea erau glasurile oamenilor: strigăte, saluturi, convorbiri, plus zgomotele oaselor sau ale lemnului

din care încercau să scoată obiecte. Și uneori, în spatele meu, lipăitul picioarelor desculțe pe nisip. Ceva mai departe pe mal, mai negre decât semiîntunericul, vedeam câteva ambarcațiuni. Toate astea, inclusiv noi, ne găseam într-un loc și, în același timp, eram acel loc. Eram, mai mult decât locul însuși, chiar locul acela care, pentru că în seara aceea părea mult mai primitor, avea ceva tăios în muțenia lui disprețuitoare, ceva pe care pacea acelei înserări îl scotea la iveală. Faptul că viețuiam doar mulțumită condescendenței sale ne situa pe o poziție inferioară fiarelor supuse și indiferente. Indienii erau de părere că locul părea să fie loc pentru că noi păream să fim noi; dar el nu făcea nimic, nu dădea nici un semn, nu făcea nici un efort pentru a ne câștiga încrederea.

Nisipul de pe mal îmi uda picioarele desculțe. Distrat cum eram, mi-a luat ceva timp să percep că, de câteva minute, începuse să strălucească. Avea o strălucire albă și fosforescentă, iar când am ridicat privirile am văzut că și fluviul se umpluse de reflexe identice. M-am întors cu spatele și m-am uitat la cer: răsărise luna. Niciodată n-o văzusem atât de mare, de rotundă și de strălucitoare: până și stelele păliseră. Se ridica încet, unică, fermă, caldă și familiară; din cauza ei avusesem impresia că întunericul încremenise și nu devenise complet. Acum totul era împodobit de petele lunii care treceau printre coroanele copacilor și se imprimau, de un alb absolut, pe pământ, pe zidurile și acoperișurile colibelor, pe trupurile goale care se mișcau printre arbori părând să degaje un foc rece. Luna exprima apropierea aceea prietenoasă a lucrurilor

pe care nu le înțelegem, dar care nu ne mai sperie pentru că le-am acceptat, nu se știe de ce, misterul. Nimic nu-i justifica prezența și, totuși, tot văzând-o, constantă și regulată, cu fazele ei crescătoare și descrescătoare, mai puțin distantă și mai blândă decât soarele orbitor, aparițiile și disparițiile ei, atât de exacte încât ne puteam ordona după ele în multe feluri viața, în loc să ne neliniștească, ne calmau. În fiecare zi, soarele disprețuitor răsărea pentru a ne arăta, în lumina lui crudă, persistența nejustificată a locului din care făceam și noi parte, în vreme ce luna amabilă, care și ea făcea parte din loc, fiind atât de aproape, era un fel de punte între cele depărtate și cele apropiate. Grație lunii, întregul care pândea, neterminat, în întuneric, părea să știe ceva despre noi și să ne promită o anihilare mai puțin oarbă. Cu toate că nu putea nici să ne apere, nici să intervină în favoarea noastră, luna blândă și apropiată ne dădea iluzia că neterminatul ne măsura, din exterior, cu același criteriu cu care ne măsuram noi înșine.

De obicei, indienii se duceau devreme la culcare, dar în înserările calde mulți rămâneau afară până târziu în noapte. Cel care aprinsese focul n-o făcuse cu un scop anume, poate doar pentru a-și petrece vremea ațâțând jarul și punând lemne adunate din jur, ceea ce întețea flăcările și făcea să-i strălucească trupul înclinat asupra lor. Absorbit în treaba lui, părea să ignore luna care urca deasupra capului său, mărimea ei neobișnuită, rotunjimea ei perfectă și ieșită din comun, strălucirea ciudată, de o albeață care bătea în albastru, prezența ei excesivă și categorică. Lumina pe care o degaja, nici nocturnă nici diurnă,

anunța parcă ceva iminent, iar pentru că devenea tot mai intensă, petele de albeață care se strecurau printre frunze și cele care se reflectau pe apă începeau să păleasca, absorbite de claritatea generală. Până și flăcările își pierdeau puterea în luminozitatea asta potolită. Lumina nu mai era formată din raze dispersate, cumva arbitrare, devenise claritate neașteptată și uniformă, conferind lucrurilor, oricum îndoielnice, o ciudățenie în plus. Am simțit brusc și confuz că poate nu ne aflam acolo unde credeam că suntem, nici nu eram cum credeam că suntem; că lumina neobișnuită avea să ne înfățișeze, cu strălucirea ei necunoscută, adevărata noastră condiție.

În același timp în care își atingea strălucirea maximă, începea să se voaleze. Am observat asta în același timp cu câțiva indieni care umblau între sat și plajă. Nici unul dintre ei nu privise luna, dar, dintr-un motiv inexplicabil, și-au dat seama în același timp cu mine, care stăteam cu ochii pe cer de o vreme încoace. O tentă albastră avansa încet, suprapunându-se peste strălucirea nemaivăzută și atenuând-o treptat. Prin contrast, partea neacoperită părea și mai luminoasă. Dar penumbra albastră câștiga teren. Acum, o linie clară, verticală, împărțea luna în două; partea albastră, care creștea încet, era ca un arc tot mai lat pe măsură ce scădea partea strălucitoare. Curând, linia împărțea luna în două jumătăți, una voalată în albastru, cealaltă strălucitoare. Dar, privind atent, la marginea exterioară a jumătății albastre, se vedea o nouă linie verticală ce o întuneca și mai tare și se deplasa, imperceptibil, spre centru. Partea luminoasă s-a

micșorat, era de așteptat ca în câteva minute să dispară cu totul.

Cel care își făcuse de lucru cu focul a dat drumul bățului cu care scurma în jar, și-a ridicat capul privind luna și a venit grăbit în mijlocul plajei. Depărtându-se de focul care îi făcea trupul strălucitor, s-a transformat într-o siluetă albăstruie doar ceva mai densă decât întunericul în care se mișca. Apoi s-a pierdut printre ceilalți indieni care ieșeau tăcuți din case, apărând de după arbori, venind din fundul satului, și se adunau în spațiul deschis al plajei. Auzeam zgomotul pașilor pe nisip, respirația lor, mâinile atinse din greșeală de alte trupuri sau de cel propriu, dar nici un glas nu urca din mijlocul mulțimii tot mai înghesuite care-și ațintise privirile pe cer. Deși era liniște, în întunericul tot mai negru plutea un fel de certitudine. Cu inima bătându-mi tare, credeam că îi percepeam înțelesul. Dispărând într-un spațiu care se transforma sub ochii lor în noapte adâncă, luna despre care puteau crede că era nepieritoare venea să întărească, prin stingerea ei totală, vechea convingere ce se manifesta, cu știință sau fără, în toate faptele și în toate gândurile indienilor. Ceea ce se petrecea acum, ei o știau chiar de la începutul timpului. Pentru ei, viața însemnase îmbulzeala în grupuri circumspecte și triste, în așteptarea singurului eveniment demn de acest nume și care în noaptea aceea se petrecea, dintr-o dată și fără semne care să-l fi anunțat dinainte, o dată pentru totdeauna. Nici o agitație vizibilă nu-i făcea să se înfioare. Nemișcată și tăcută, mulțimea contempla cerul tot mai negru, care înnegrea și siluetele lor, contopindu-le tot mai mult în beznă.

Între timp, luna dispărea sub valuri succesive și tot mai dese de întuneric. Straturile dense de umbră se așezau unele peste altele, verticale, venind tot mai repede din aceeași direcție și cuprinzând toată suprafața lunii. La început se mai vedea conturul circular, era ca un fel de nimb albăstrui de o claritate derizorie, dar claritate se poate spune doar prin contrast cu negreala absolută. În cele din urmă a dispărut și linia aceea palidă. Nu există cuvânt care să descrie, în minutele care au urmat, întunericul acela negru. Iar tăcere nu este nici pe departe cuvântul potrivit pentru absența aceea de viață. Sunt sigur că întunericul acela pătrundea în ei, ca și în mine, atât de adânc încât nu le mai rămânea, nici pe dinăuntru, vreo urmă din luminița pe care o vedeau uneori strălucind, oricât de trecătoare și de slabă. Vedeam în sfârșit culoarea adevărată a locului nostru, curățată de diversitatea înșelătoare și inconsistentă pe care le-o dă lucrurilor febra care ne mistuie de când începe să se lumineze și nu ne dă pace decât după ce ne afundăm în inima nopții. Pipăiam în sfârșit, în exterior, pulpa cețoasă a nedeosebitului, despre care crezusem, până în clipa aceea, că era propria noastră nestatornicie, tertipul capricios al unui copil prea răsfățat într-un cămin material compus din nevoie și inocență. Ajungeam, în sfârșit, la capătul multor presimțiri, la vadul nostru anonim.

Pentru că veneam din porturi, unde atâția oameni depind de cer, știam ce e aceea o eclipsă. Dar nu ajunge să știi. Singura știință corectă e cea care ne face să recunoaștem că știm doar ceea ce acceptă să ni se arate. Din noaptea aceea, orașele mă adăpostesc. Nu pentru că mi-ar fi frică.

Atunci, când bezna ajunsese la limită, luna a reînceput, treptat, să strălucească din nou. Tăcuți, așa cum veniseră, indienii s-au împrăștiat, s-au întors în sat și, aproape mulțumiți, s-au dus să se culce. Am rămas singur pe plajă. Numesc ani sau viață ceea ce a urmat apoi — zgomot de mare, de orașe, de pulsații omenești. Precum un fluviu arhaic care poartă cu el urmele vizibilului, vârtejul lor m-a adus într-o odaie albă, la lumina unor lumânări aproape topite, unde bâigui ceva despre o întâlnire întâmplătoare între stele și, asta e sigur, cu ele.